

**ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΕΙΟΝΟΜΙΑΣ, ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**DEPARTMENT OF ARCHIVAL, LIBRARY AND INFORMATION STUDIES
SCHOOL OF MANAGEMENT, ECONOMICS AND SOCIAL SCIENCES**

Πτυχιακή Εργασία

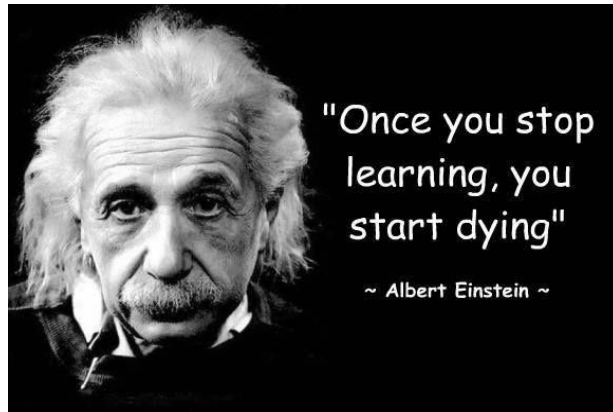
**Απόψεις φοιτητών Βιβλιοθηκονομίας για συμφοιτητές τους
μεγαλύτερης ηλικίας(mature students)**

Συγγραφέας

Ουρανία Δασούλα Α.Μ. 14052

Επιβλέπων/ουσα: Δάφνη Κυριάκη-Μάνεση

Αθήνα, 2021

Εικόνα 1 : "once you stop learning, you start dying"

---

¹ G5LU9ITFSrCleyzS.jpg

Ευχαριστίες – Αφιερώσεις

Ολοκληρώνοντας, θα ήθελα να ευχαριστήσω την Καθηγήτρια Δάφνη Κυριάκη-Μάνεση για τη συμπαράσταση, την καθοδήγηση, την υποστήριξη που μου έχει προσφέρει. Ένα μεγάλο ευχαριστώ για την ανεκτικότητα και την υπομονή της. Να ευχαριστήσω τον κύριο Αλέξανδρο Κουλούρη, Επίκουρο Καθηγητή του τμήματος, που συνέβαλε στο διαμοιρασμό του ερωτηματολογίου. Ακόμα όλους τους Καθηγητές του τμήματος Αρχαιονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης του Πανεπιστημίου της Δυτικής Αττικής, που από το μάθημα τους ο καθένας τους συνέβαλε στην οικοδόμηση της εκπαίδευσής μου.

Αφιερώνω αυτή την εργασία στην Ελληνική Πολιτεία, και ιδιαίτερα στο Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, για την καθιέρωση του θεσμού εισαγωγής στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση από το Εσπερινό Γενικό Λύκειο, γιατί με αυτό τον τρόπο μου έδωσαν μια πραγματική Δεύτερη Ευκαιρία. Έτσι, αυτό που δεν πραγματοποίησα στο φυσιολογικό ηλικιακό όριο, το πραγμάτωσα σε μεγαλύτερη ηλικία. Ο δρόμος της εκπαίδευσής μου δεν ήταν καθόλου εύκολος, έπρεπε να συνδυάσω εργασία, οικογένεια, υποχρεώσεις, όμως νιώθω χαρούμενη που κατάφερα και έφτασα μέχρι εδώ. Η πτυχιακή εργασία αποτελεί την κορύφωση των σπουδών, μου δίνει τη δυνατότητα να αξιοποιήσω τις γνώσεις που απέκτησα και ελπίζω να μου δοθεί η ευκαιρία να τις διοχετεύσω στο κοινωνικό μου περιβάλλον. Ευχαριστώ όσους με βοήθησαν στη πολύμοχθη και πολύχρονη προσπάθεια μου ηθικά και πνευματικά. Εξάλλου η ιστορική και σοφή φράση του Νίκου Καζαντζάκη τα συνοψίζει όλα:

«Ο σωστός δρόμος είναι ο ανήφορος»

Συγγραφέας Δασούλα Ουρανία Α.Μ. 14052

Ημερομηνία 2021-02-14

Περίληψη στα ελληνικά

Σκοπός της πτυχιακής εργασίας είναι να διερευνηθεί τι πιστεύουν, τι είδαν και τι βίωσαν οι φοιτητές στη συνεκπαίδευσή τους με τους ηλικιακά μεγαλύτερους συμφοιτητές τους. Αρχικά έγινε βιβλιογραφική επισκόπηση η οποία εστίασε στη σχετική νομοθεσία, στις αντιλήψεις και το κοινωνικό πλαίσιο της εκπαίδευσης ενηλίκων και της δια βίου μάθησης. Πραγματοποιήθηκε μια ιστορική διαδρομή στην εκπαίδευση ενηλίκων στην Ελλάδα και στον Ευρωπαϊκό χώρο και εξετάστηκαν οι δράσεις και οι πρωτοβουλίες που έχουν θεσμοθετηθεί για την εκπαίδευση των μαθητών οι οποίοι εγκατέλειψαν χωρίς να ολοκληρώσουν το βασικό κύκλο των σπουδών τους. Εξετάστηκαν τα κίνητρα, τα χαρακτηριστικά και τα εμπόδια που συναντούν οι μεγαλύτεροι σε ηλικία μαθητές, όταν επιθυμούν να γυρίσουν για να ολοκληρώσουν την εκπαίδευσή τους. Στη συνέχεια, έγινε έρευνα με ερωτηματολόγιο στους φοιτητές του Τμήματος Αρχαιονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης ώστε να εξαχθούν συμπεράσματα για τις απόψεις τους σχετικά με τη συνύπαρξη με τους μεγαλύτερους σε ηλικία συμφοιτητές τους. Χρησιμοποιήθηκε δομημένο ερωτηματολόγιο με κλειστού τύπου ερωτήσεις. Τα αποτελέσματα του ερωτηματολογίου ομαδοποιήθηκαν με τη χρήση πινάκων και χρησιμοποιήθηκαν υπολογιστικά φύλλα για τη στατιστική ανάλυση των απαντήσεων. Ακολούθησαν συμπεράσματα και προτάσεις, λύσεις και απόψεις.

Το γενικό συμπέρασμα από την παρούσα πτυχιακή εργασία είναι πως οι νεότεροι ηλικιακά φοιτητές, σε μεγάλη πλειοψηφία είναι ανεκτικοί στην διαφορετικότητα, δείχνουν σεβασμό στην ανομοιομορφία, εκτιμούν και κατανοούν την προσπάθεια η οποία καταβάλλεται από έναν φοιτητή σε μεγαλύτερη από αυτούς ηλικία. Αυτό προκύπτει από τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της εκπαιδευτικής διαδικασίας που συμβάλουν στην άμβλυνση της ηλικιακής διαφορετικότητας, εξαλείφοντας τις προκαταλήψεις, τα στερεότυπα και κάθε είδους ρατσισμό. Συνεπώς, όταν έχουμε κοινούς στόχους και σκοπούς, εστιάζουμε σε αυτά τα δεδομένα που μας ενώνουν και όχι σε εκείνα που πιθανόν μας χωρίζουν.

Λέξεις Κλειδιά: ενήλικοι εκπαιδευόμενοι, διά βίου μάθηση, εκπαίδευση ενηλίκων, Ωριμοί φοιτητές

Abstract

The purpose of this thesis is to study what students believe, see and experience in their co-education with their mature classmates. Initially, a bibliographic review has been conducted focusing on the relevant legislation as well as on the social perceptions and social context of adult education and lifelong learning. In addition, adult education history in Greece and Europe was examined and relevant actions and country initiatives in regards to dropouts were taken into account. Motivation and personal traits of mature students were examined and obstacles and barriers were identified. A survey was conducted by distributing a structured questionnaire to the student population of the Department of Archives, Libraries and Information studies aiming at recording their views and experiences. The statistical analysis was done using excel. Results were grouped and conclusions were drawn. Major findings include: 1. Education is a way of alleviating age differences, eliminating prejudices, stereotypes and all forms of racism. 2. Students that share the same goals and objectives have no differences in spite of age gap. 3. Mature students adapt quickly to the academic environment and blend with the rest of the student population.

Keywords: mature students, adult learners, lifelong learning, adult education,

Πίνακας περιεχομένων

Περιεχόμενα

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ – ΑΦΙΕΡΩΣΕΙΣ	III
ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ.....	IV
ABSTRACT	V
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	VI
ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΧΗΜΑΤΩΝ	VIII
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΙΝΑΚΩΝ	IX
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
1.1 ΠΛΑΙΣΙΟ, ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	1
1.2 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.....	1
1.3 ΟΡΙΣΜΟΙ.....	2
2.1 ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	2
2.2 ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΕΝΗΛΙΚΩΝ	2
2.3 ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ	3
2.4 <i>Τυπική εκπαίδευση</i>	3
2.5 Η ΜΗ ΤΥΠΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.....	3
2.6 Η ΑΤΥΠΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.....	4
2.7 <i>Ενήλικας</i>	4
2.8 Η ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.....	4
2.9 ΓΕΝΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΕΝΗΛΙΚΩΝ.....	4
2.10 <i>Συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση</i>	5
1.4 ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ Η ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ – ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ	6
2.1ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ	7
2.11 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΤΩΝ ΕΝΗΛΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	7
2.12 ΘΕΣΜΟΙ ΕΠΑΝΕΝΤΑΞΗΣ ΑΤΟΜΩΝ ΠΟΥ ΕΓΚΑΤΕΛΕΙΨΑΝ ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ	12
2.13 ΕΝΗΛΙΚΕΣ ΜΑΘΗΤΕΣ ΣΤΟΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΧΩΡΟ ΑΝΩΤΑΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ	17
2.14 ΟΙ ΕΝΝΟΙΕΣ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΕΝΗΛΙΚΩΝ ΣΕ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΕΣ ΧΩΡΕΣ.....	19
2.15 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΕΝΗΛΙΚΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΟΜΕΝΩΝ	28
2.16 ΚΙΝΗΤΡΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΩΝ ΕΝΗΛΙΚΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΟΜΕΝΩΝ	32

2.17	ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ ΕΝΗΛΙΚΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΟΜΕΝΩΝ	35
2.18	ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΛΛΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩΝ ΓΙΑ ΕΝΗΛΙΚΕΣ ΦΟΙΤΗΤΕΣ	39
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ– ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ – ΕΦΑΡΜΟΓΗ		43
3.1	ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΈΡΕΥΝΑΣ	43
3.2	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ	44
3.3	ΜΕΘΟΔΟΙ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	45
3.4	ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ & ΣΥΛΛΟΓΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ	46
3.5	[ΜΕΤΡΗΣΗ ΠΑΡΑΓΟΝΤΩΝ &] ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΥ ΕΡΓΑΛΕΙΟΥ	47
3.6	ΜΕΘΟΔΟΙ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ.....	50
3.7.	ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΕΡΕΥΝΑΣ	50
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ – ΕΥΡΗΜΑΤΑ		51
4.1	ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ	51
4.2	ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ/ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ.....	68
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. ΣΥΖΗΤΗΣΗ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΕΠΕΚΤΑΣΕΙΣ.....		74
5.1	ΣΥΖΗΤΗΣΗ	74
5.2	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	76
«ΌΛΟΙ ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΓΕΝΝΙΟΥΝΤΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ ΚΑΙ ΙΣΟΙ ΣΤΗΝ		77
ΑΞΙΟΠΡΕΠΕΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ. ΕΙΝΑΙ ΠΡΟΙΚΙΣΜΕΝΟΙ ΜΕ		77
ΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ, ΚΑΙ ΟΦΕΙΛΟΥΝ ΝΑ ΣΥΜΠΕΡΙΦΕΡΟΝΤΑΙ		77
ΜΕΤΑΞΥ ΤΟΥΣ ΜΕ ΠΝΕΥΜΑ ΑΔΕΛΦΟΣΥΝΗΣ» (ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ, 2014).....		77
5.3	ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ / ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	77
5.4	ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΕΠΕΚΤΑΣΕΙΣ / ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΈΡΕΥΝΑΣ	79
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ		80

Πίνακας Σχημάτων

Εικόνα 1 : "once you stop learning, you start dying"	ii
Εικόνα 2 : Νόμος 1976-Εσπερινά Γυμνάσια.....	10
Εικόνα 3 : Ελληνική Στατιστική Αρχή-ΕΛΣΤΑΤ	16
Εικόνα 4: ERASMUS ACCREDITATION	25
Εικόνα 5: Mature students.....	27
Εικόνα 6 : Η ιεράρχηση των αναγκών	32
Εικόνα 7 : Creatividad_empresarial.....	43
Εικόνα 8 : Γράφημα 1-Φύλο.....	52
Εικόνα 9 : Γράφημα 2-Ηλικία	53
Εικόνα 10 : Γράφημα -εργαζόμενος.....	53
Εικόνα 11: Γράφημα 4 -Σε ποιά έτος φοιτάτε.....	54
Εικόνα 12 : Γράφημα 5 -Κατά την διάρκεια της εκπαίδευση σας έχετε συνυπάρξει με μεγαλύτερους φοιτητές;.....	55
Εικόνα 13: Γράφημα 6-τι αισθήματα σας προκαλεί η διαφορετικότητα της μεγαλύτερης ηλικίας;.....	56
Εικόνα 14:Γράφημα 7 -τι σκέφτεστε όταν αντικρίζεται έναν μεγαλύτερο φοιτητή;	58
Εικόνα 15:Γράφημα 8-Έχετε εμπιστοσύνη για να συνεργαστείτε στα μαθήματα με φοιτητές μεγαλύτερης ηλικίας;	59
Εικόνα 16:Γράφημα 9-Έχετε συνεργαστεί με έναν μεγαλύτερο φοιτητή στη διάρκεια των σπουδών σα.....	60
Εικόνα 17:Γράφημα 10-Ποιά η συμπεριφορά σας όταν από το μάθημα καλείστε υποχρεωτικά να συνεργαστείτε με μεγαλύτερους φοιτητές;	61
Εικόνα 18:Γράφημα 11-Θεωρείται ότι υπάρχει κάτι θετικό στην συνύπαρξη διαφορετικών ηλικιών όταν ο στόχος είναι στην ίδια κατεύθυνση;	62
Εικόνα 19:Γράφημα 12-Από την προσωπική σας εμπειρία υπάρχουν διακρίσεις εκ μέρους των Διδασκόντων προς τους μεγαλύτερους φοιτητές;.....	63
Εικόνα 20-Γράφημα 13-Συναναστρέφεστε με μεγαλύτερους φοιτητές ζητώντας τη γνώμη τους σε θέματα σπουδών ή άλλα θέματα;.....	64

Πίνακας Πινάκων

Πίνακας 1: Φύλο.....	52
Πίνακας 2 : Ηλικία	53
Πίνακας 3: Εργαζόμενοι.....	54
Πίνακας 4: Έτος φοίτησης.....	55
Πίνακας 5 :Κατά την διάρκεια της εκπαίδευσης σας έχετε συνυπάρξει με μεγαλύτερους φοιτητές;.....	56
Πίνακας 6: Τι αισθήματα τι αισθήματα σας προκαλεί η διαφορετικότητα της μεγαλύτερης ηλικίας;.....	57
Πίνακας 7: Τι σκέφτεστε όταν αντικρίζεται έναν μεγαλύτερο φοιτητή;	58
Πίνακας 8: Έχετε εμπιστοσύνη για να συνεργαστείτε στα μαθήματα με φοιτητές μεγαλύτερης ηλικίας;.....	60
Πίνακας 9:Έχετε συνεργαστεί με έναν μεγαλύτερο φοιτητή στη διάρκεια των σπουδών ;	60
Πίνακας 10: Ποια η συμπεριφορά σας όταν από το μάθημα καλείστε υποχρεωτικά να συνεργαστείτε με μεγαλύτερους φοιτητές;.....	61
Πίνακας 11: Θεωρείται ότι υπάρχει κάτι θετικό στην συνύπαρξη διαφορετικών ηλικιών όταν ο στόχος είναι στην ίδια κατεύθυνση;.....	62
Πίνακας 12 : Από την προσωπική σας εμπειρία υπάρχουν διακρίσεις εκ μέρους των Διδασκόντων προς τους μεγαλύτερους φοιτητές;.....	63
Πίνακας 13: Συναναστρέφεστε με μεγαλύτερους φοιτητές ζητώντας τη γνώμη τους σε θέματα σπουδών ή και άλλα θέματα;.....	64
Πίνακας 14: Θα θέλατε να προτείνετε κάτι για την καλύτερη συνύπαρξη και εξομάλυνση της διαφορετικότητας;.....	65

Κεφάλαιο 1.Εισαγωγή

1.1 Πλαίσιο, σκοπός και στόχοι της πτυχιακής εργασίας

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να διερευνηθεί τι πιστεύουν, είδαν και τι βίωσαν οι φοιτητές στη συνεκπαίδευσή τους με τους ηλικιακά μεγαλύτερους συμφοιτητές τους. Εξετάζεται το πως νιώθουν οι φοιτητές και αν υπάρχει εμπιστοσύνη για συνεργασία στις περιπτώσεις που (μπαίνουν) υποχρεωτικά σε μια ομάδα με μεγαλύτερους φοιτητές για την αναγκαιότητα διεξαγωγής εργασιών ενός μαθήματος.

Στόχος σε ότι αφορά τους εκπαιδευόμενους είναι να διαπιστωθεί πόσοι φοιτητές έχουν συνεργαστεί με έναν μεγαλύτερο φοιτητή και αν υπάρχουν θετικά στοιχεία από τη συνύπαρξη αυτή. Επίσης, να διαπιστωθούν οι συμπεριφορές των φοιτητών όταν συναναστρέφονται με τους μεγαλύτερους φοιτητές και ειδικότερα να διερευνηθεί αν υπάρχει ανταγωνισμός μεταξύ των δύο ηλικιών. Τέλος εξετάζεται αν υπάρχει αλληλεγγύη για ασκήσεις του μαθήματος.

Στόχος της εργασίας σε ότι αφορά το Εκπαιδευτικό Προσωπικό είναι να διαπιστωθεί αν υπάρχει διαφορετική αντιμετώπιση ή ευνοϊκότεροι όροι για τους μεγαλύτερους φοιτητές εκ μέρους των διδασκόντων. Να διερευνηθεί αν υπάρχουν διακρίσεις και αν οι μεγαλύτεροι φοιτητές δημιουργούν πρόβλημα ή ακόμα και καθυστέρηση στην εκπαιδευτική διαδικασία. Τέλος εξετάζεται αν υπάρχουν προτάσεις για τη βελτίωση της ενσωμάτωσης των φοιτητών μεγαλύτερης ηλικίας.

1.2 Μεθοδολογία

Αρχικά έγινε βιβλιογραφική επισκόπηση η οποία εξέτασε τη σχετική νομοθεσία, τις αντιλήψεις και το κοινωνικό πλαίσιο της εκπαίδευσης ενηλίκων και της δια βίου μάθησης. Στη συνέχεια έγιναν συνεντεύξεις με καθηγητές του τμήματος και παράλληλα με φοιτητές μεγαλύτερης ηλικίας. Ακολούθησε έρευνα με ερωτηματολόγια στους φοιτητές του Τμήματος Βιβλιοθηκονομίας, ώστε να εξαχθούν συμπεράσματα για τις

απόψεις τους σχετικά με τους μεγαλύτερους σε ηλικία συμφοιτητές τους. Έγινε ανάλυση των αποτελεσμάτων και εξαγωγή συμπερασμάτων. Οι περιορισμοί της έρευνας περιλάμβαναν τη διεξαγωγή της έρευνας σε ένα μόνο πανεπιστημιακό τμήμα με το σκεπτικό ότι το τμήμα αυτό μπορεί να αποτελέσει ένδειξη για ανάλογες συμπεριφορές σε άλλα τμήματα. Ανάλογη ήταν και η διαχείριση των συνεντεύξεων.

1.3 Ορισμοί

2.1 Εκπαίδευση

Στο Λεξικό της Νέας ελληνικής γλώσσας (Πύλη, 2006-2008) η εκπαίδευση ορίζεται ως: «η καλλιέργεια, με συστηματική διδασκαλία και άσκηση σε ειδικά ιδρύματα (σχολεία κ.ά.), των διανοητικών και σωματικών ικανοτήτων και δεξιοτήτων των ατόμων, κυρίως των παιδιών και των νέων, για να μπορέσουν να ασκήσουν κάποιες επαγγελματικές ή άλλες δραστηριότητες». Σε κάθε χώρα υπάρχει ένα διαφορετικό σύστημα και είναι αυτό που εξυπηρετεί τους σκοπούς του κάθε κράτους. «Συμβάλλει στην απόκτηση γνώσης και δεξιότητες οι οποίες είναι απαραίτητες ώστε το άτομο να μη νιώθει απομονωμένο». Το άρθρο 16 του Συντάγματος ορίζει: «Όλοι οι Έλληνες έχουν δικαίωμα δωρεάν παιδείας σε όλες τις βαθμίδες της στα κρατικά εκπαιδευτήρια » (ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ, n.d.) .

2.2 Εκπαίδευση ενηλίκων

Η Γενική Γραμματεία επαγγελματικής εκπαίδευσης ορίζει την εκπαίδευση ενηλίκων ως εξής: «Περιλαμβάνει όλες τις οργανωμένες μαθησιακές δραστηριότητες που απευθύνονται σε ενηλίκους και στοχεύουν στον εμπλουτισμό γνώσεων, στην ανάπτυξη και βελτίωση ικανοτήτων και δεξιοτήτων, στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου και της ιδιότητας του ενεργού πολίτη, καθώς και στην άμβλυση των μορφωτικών και κοινωνικών ανισοτήτων» (Υπουργείο Παιδείας, 2012) .

2.3 Δια Βίου Μάθηση

Σύμφωνα με τον ορισμό της Γενικής Γραμματείας Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, Κατάρτισης και Δια Βίου Μάθησης, ορίζεται η δια βίου μάθηση ως εξής: «περιλαμβάνει κάθε είδους μαθησιακή δραστηριότητα -τυπική, μη τυπική ή άτυπη- η οποία έχει συγκεκριμένο σκοπό, πραγματοποιείται σε συνεχιζόμενη βάση και έχει στόχο τη βελτίωση της γνώσης, των προσόντων, των ικανοτήτων και των δεξιοτήτων» (Υπουργείο Παιδείας, 2012).

2.4 Τυπική εκπαίδευση

Με βάση το νόμο Ν.3879/10 (άρθρο 2, παράγραφος 2) (ΦΕΚ 163/Α, 2010) «Η εκπαίδευση που παρέχεται στο πλαίσιο του τυπικού εκπαιδευτικού συστήματος, οδηγεί στην απόκτηση πιστοποιητικών αναγνωρισμένων σε εθνικό επίπεδο από τις δημόσιες αρχές και αποτελεί μέρος της διαβαθμισμένης εκπαιδευτικής κλίμακας. Στην τυπική εκπαίδευση εντάσσεται και η γενική τυπική εκπαίδευση ενηλίκων». Στη συνέχεια στον ίδιο νόμο, στο άρθρο 2, και παράγραφο 3, αναφέρει από τι αποτελείται το τυπικό εκπαιδευτικό σύστημα: «Το σύστημα της πρωτοβάθμιας, της δευτεροβάθμιας και της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης». Για τη δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, στο νόμο 1566 (ΦΕΚ Α΄167, 1985) (άρθρο 1) αναλύεται: «Σκοπός της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης είναι να συμβάλει στην ολόπλευρη, αρμονική και ισόρροπη ανάπτυξη των διανοητικών και ψυχοσωματικών δυνάμεων των μαθητών, ώστε, ανεξάρτητα από φύλο και καταγωγή, να έχουν τη δυνατότητα να εξελιχθούν σε ολοκληρωμένες προσωπικότητες και να ζήσουν δημιουργικά».

2.5 Η μη τυπική εκπαίδευση

Στο άρθρο 4, του (Ν.3879/10)² ορίζεται η **μη τυπική εκπαίδευση** ως «Η εκπαίδευση που παρέχεται σε οργανωμένο εκπαιδευτικό πλαίσιο εκτός του τυπικού εκπαιδευτικού συστήματος και μπορεί να οδηγήσει στην απόκτηση πιστοποιητικών αναγνωρισμένων σε εθνικό επίπεδο. Περιλαμβάνει την αρχική επαγγελματική κατάρτιση, τη συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση και τη γενική εκπαίδευση ενηλίκων ».

---

² Οργάνωση του συστήματος διοίκησης της δια βίου μάθησης

2.6 Η άτυπη εκπαίδευση

Για την άτυπη εκπαίδευση ο ορισμός είναι : (study Greece, 2014) «Περιλαμβάνονται οι μαθησιακές δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα εκτός οργανωμένου εκπαιδευτικού πλαισίου, σε όλη τη διάρκεια της ζωής του ανθρώπου, στο πλαίσιο του ελεύθερου χρόνου ή επαγγελματικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων. Η άτυπη μάθηση περιλαμβάνει τις κάθε είδους δραστηριότητες μέσω διαδικτύου ή με χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή ή ποικίλων εκπαιδευτικών υποδομών, καθώς και τις γνώσεις, δεξιότητες και ικανότητες που αποκτά το άτομο από την επαγγελματική του εμπειρία».

2.7 Ενήλικας

Ο ορισμός του ενήλικα από το ελληνικό λεξικό είναι: «Αυτός που έχει περάσει τη φάση της σωματικής και διανοητικής ανάπτυξής του, που έχει μπει στην ηλικία της ωριμότητας και θεωρείται ότι είναι ικανός να ρυθμίζει μόνος του τη ζωή του» (Πύλη, 2006-2008). Κατά τον Αστικό Κώδικα³, ενήλικοι είναι όσοι έχουν συμπληρώσει το 18ο έτος της ηλικίας τους.

2.8 Η Δια βίου εκπαίδευση

Σύμφωνα με τον Καραλή: «Η δια βίου εκπαίδευση περιλαμβάνει όλες τις δραστηριότητες, οποιουδήποτε τύπου ή βαθμίδας, που λαμβάνουν χώρα σε τυπικά, μη-τυπικά και άτυπα εκπαιδευτικά πλαίσια και στις οποίες συμμετέχουν εκπαιδευόμενοι κάθε ηλικίας και μορφωτικού επιπέδου, σε οποιαδήποτε φάση του βιολογικού και κοινωνικού τους κύκλου» (Καραλής, 2015).

2.9 Γενική εκπαίδευση ενηλίκων

Σύμφωνα με το Κέντρο Επιμόρφωσης και Δια Βίου Μάθησης (ΑΠΘ, 2019) η εκπαίδευση ενηλίκων «Περιλαμβάνει όλες τις οργανωμένες μαθησιακές δραστηριότητες που απευθύνονται σε ενηλίκους και στοχεύουν στον εμπλουτισμό γνώσεων, στην ανάπτυξη και βελτίωση ικανοτήτων και δεξιοτήτων, στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου και της ιδιότητας του ενεργού πολίτη, καθώς και στην άμβλυση των

---

3 Ο Αστικός κώδικας ρυθμίζει τις ιδιωτικές σχέσεις (γάμος, διαζύγιο, κληρονομιάς κ.τ.λ.)

μορφωτικών και κοινωνικών ανισοτήτων. Παρέχεται από φορείς της τυπικής εκπαίδευσης και από φορείς της μη τυπικής εκπαίδευσης».

2.10 Συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση

Το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης ορίζει την Συνεχιζόμενη Επαγγελματική Κατάρτιση ως: «Η κατάρτιση⁴ του ανθρώπινου δυναμικού που συμπληρώνει, εκσυγχρονίζει ή και αναβαθμίζει γνώσεις, ικανότητες και δεξιότητες, οι οποίες αποκτήθηκαν από τα συστήματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και αρχικής επαγγελματικής κατάρτισης ή από επαγγελματική εμπειρία με στόχο την ένταξη ή επανένταξη στην αγορά εργασίας, τη διασφάλιση της εργασίας και την επαγγελματική και προσωπική ανάπτυξη».

1.4 Οργάνωση Κεφαλαίων ή Διάρθρωση της Εργασίας

Η παρούσα πτυχιακή εργασία αποτελείται από έξι κεφάλαια. Το 1ο κεφάλαιο είναι η εισαγωγή όπου παρουσιάζονται ο σκοπός και οι στόχοι της εργασίας. Ακόμα αναλύεται η Μεθοδολογία και οι ορισμοί οι οποίοι αναφέρονται και ταυτόχρονα αναλύονται στην εργασία. Το 2ο κεφάλαιο περιέχει τη βιβλιογραφική έρευνα η οποία αποτελεί το θεωρητικό μέρος της εργασίας. Στο τρίτο κεφάλαιο αναλύονται ο σκοπός και οι στόχοι της έρευνας ο τρόπος υλοποίησης της, καθώς και οι μέθοδοι έρευνας και η κατασκευή του ερευνητικού εργαλείου. Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται αναλυτική παρουσίαση των αποτελεσμάτων του ερωτηματολογίου και τα συμπεράσματά μας και σκέψεις για μελλοντικές επεκτάσεις της έρευνας. Ακολουθούν οι Βιβλιογραφικές αναφορές.

---

4 Ορολογία-ΑΠΘ

Κεφάλαιο 2. Θεωρητικό μέρος – Βιβλιογραφική έρευνα – Σχετικές προσπάθειες

Το κεφάλαιο που ακολουθεί εστιάζει στην παρουσίαση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας γύρω από τους ακόλουθους άξονες: Α. Γενικά θέματα για την εκπαίδευση ενηλίκων και ειδικότερα στην Ελλάδα. Γίνεται διερεύνηση της νομοθεσίας και παρουσιάζεται η εξελικτική της πορεία μέχρι σήμερα. Πιστεύουμε ότι η νομοθεσία για την εκπαίδευση ενηλίκων εκφράζει την αντίληψη του κράτους για το θέμα αυτό και αντανακλά τις απόψεις κάθε εποχής.

Β. Θεσμοί επανένταξης ατόμων που εγκατέλειψαν το σχολείο. Παρουσιάζονται οι ισχύοντες θεσμοί, η διαμόρφωσή τους καθώς και η επίπτωση που έχουν στην πραγματική εκπαίδευση ενηλίκων.

Γ. Οι Ενήλικες μαθητές στον Ευρωπαϊκό χώρο της Ανώτατης εκπαίδευσης και η παρουσία τους στα πανεπιστήμια της Ευρώπης.

Η ενότητα αυτή στοχεύει να δώσει την πραγματικότητα των ευρωπαϊκών πανεπιστημίων.

Δ. Οι έννοιες της εκπαίδευσης ενηλίκων σε διαφορετικές χώρες, με στόχο να δοθεί η διεθνής τάση και διάσταση του θέματος.

Ε. Οι δράσεις και οι πρωτοβουλίες των ευρωπαϊκών κρατών για την εκπαίδευση των ενηλίκων

Στ. Η ενότητα αυτή εισάγει τη μελέτη των ίδιων των ενηλίκων εκπαιδευόμενων εστιάζοντας στα κοινωνικά, οικονομικά και ατομικά χαρακτηριστικά των ενηλίκων εκπαιδευόμενων.

Ζ. Παρουσιάζονται εδώ μελέτες περίπτωσης ενηλίκων εκπαιδευόμενων κα τέλος στην ενότητα

Η. δίνονται περιπτώσεις πανεπιστημίων και των πολιτικών που εφαρμόζουν στην εκπαίδευση των ενηλίκων φοιτητών τους.

2.1 Θεωρητικό μέρος – Βιβλιογραφική έρευνα

2.11 Ιστορική διαδρομή της Εκπαίδευσης των ενηλίκων στην Ελλάδα

Η **εκπαίδευση των ενηλίκων** στην Ελλάδα ξεκίνησε περίπου στα τέλη του 19^{ου} αιώνα από ιδιωτικές οργανώσεις και μορφωτικούς συλλόγους οι οποίοι άρχισαν να οργανώνουν διάφορα προγράμματα επιμόρφωσης με σκοπό την καταπολέμηση του μεγάλου αριθμού των αναλφάβητων που υπήρχαν στην Ελλάδα. (Γούσιας, 2017)⁵

Σύμφωνα με στοιχεία της (Ν.Ε.Λ.Ε., 2016) «στην Ελλάδα η **εκπαίδευση ενηλίκων εμφανίζεται** στο επίσημο κράτος το 1929 με το Ν.4397/1929, η κυβέρνηση Ελ. Βενιζέλου, θέτει το πρόβλημα του αναλφαβητισμού των ενηλίκων και την καταπολέμηση του» Δημιουργώντας νυχτερινά **σχολεία πρωτοβάθμιας** εκπαίδευσης δίνοντας ευκαιρία στα αναλφάβητα άτομα να φοιτήσουν στο σχολείο, να αποκτήσουν γνώσεις και κατά συνέπεια να μειωθεί ο αναλφαβητισμός. (ΦΕΚ 309/Α, 1929)

«Εις τα σχολεία της γενικής μορφώσεως υπάγονται τα νηπιαγωγεία, τα δημοτικά σχολεία και αι νυχτεριναί σχολαί, εις δε τα της επαγγελματικής εκπαιδεύσεως, τα κατώτερα επαγγελματικά σχολεία (γεωργικά, εμπορικά, ναυτικά, βιοτεχνικά και αι οικοκυρικά σχολαί θηλέων)»

Το 1983 με το νόμο 1320,(άρθρο18,παράγραφος 6) (AnacontA, 2018)) ιδρύεται η Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης από το Υπουργείο Παιδείας (Ε.Ε.Κ.Δ.Β.Μ) θεσμοθετούνται τα **Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας** τα οποία δίνουν μια δεύτερη ευκαιρία, ανεξαρτήτου ηλικίας, σε όσους δεν έχουν ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση, να συνεχίσουν τις σπουδές τους και να αποκτήσουν τίτλο ισότιμο με το απολυτήριο του Γυμνασίου. Το 2001 η γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης μετονομάζεται σε **Γενική**

---

⁵ Σελίδα 4

Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων και αρχίζει να υλοποιεί προγράμματα συγχρηματοδοτούμενα από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο. Το 2008 με το νόμο 3669 (ΦΕΚ 199/Α, 2015-2020) στο άρθρο 33, παράγραφος 1, η Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων (Γ.Γ.Ε.Ε.) μετονομάζεται σε Γενική Γραμματεία Δια Βίου Μάθησης (Γ.Γ.Δ.Β.Μ.) και έχει πολιτική με στόχο: (Υπουργείο Παιδείας, 2012)

1. «Τον περιορισμό σε < 15% του ποσοστού των ατόμων με χαμηλές επιδόσεις στις βασικές δεξιότητες
2. Τη μείωση σε < 10% του ποσοστού των νέων ηλικίας 18-24 που εγκαταλείπουν πρόωρα την εκπαίδευση και την κατάρτιση
3. Την αύξηση σε 15% του ποσοστού των ενηλίκων 25-64 ετών που συμμετέχουν στη Δια Βίου Μάθηση»

Ένα ακόμα σημαντικό στοιχείο για την Ελλάδα που πρέπει να επισημάνουμε είναι ότι «εμφανίζει μόλις 3% ποσοστό συμμετοχής των ατόμων ηλικίας **25-64**⁶ ετών στη Δια Βίου Μάθηση, το χαμηλότερο ποσοστό στην Ευρωπαϊκή Ένωση» Επιπλέον, η Ελλάδα καλείται να «άρει τις ανισότητες στην πρόσβαση στην εκπαίδευση ενηλίκων, οι οποίες αντικατοπτρίζονται στην εξαιρετικά χαμηλή συμμετοχή στη Δια Βίου Μάθησης ατόμων **ηλικίας 55+**. Οι δε προβλέψεις για το 2020 είναι: 1) Το ποσοστό των θέσεων απασχόλησης που απαιτούν χαμηλό επίπεδο δεξιοτήτων αναμένεται να μειωθεί στην ΕΕ σε λιγότερο από 10%. 2) Το ποσοστό των θέσεων εργασίας υψηλής ειδίκευσης αναμένεται να αυξηθεί μέχρι το 2020 στο 30% του συνόλου των θέσεων εργασίας» (Υπουργείο Παιδείας, 2012).

Τέλος με το Νόμο 3879⁷ (ΦΕΚ 163/Α, 2015-2020) άρθρο 2, παράγραφος 1, θεσμοθετήθηκε η διεύρυνση της **Δια Βίου Μάθησης**: «Όλες οι μορφές μαθησιακών δραστηριοτήτων στη διάρκεια της ζωής του ανθρώπου, που αποσκοπούν στην απόκτηση ή την ανάπτυξη γνώσεων, δεξιοτήτων και ικανοτήτων, οι οποίες συμβάλλουν στη διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης προσωπικότητας, στην επαγγελματική ένταξη και εξέλιξη του ατόμου, στην κοινωνική συνοχή, στην ανάπτυξη της ικανότητας ενεργού συμμετοχής στα κοινά και στην κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη» Αποτελείται από την τυπική εκπαίδευση, τη μη τυπική εκπαίδευση και την άτυπη μάθηση. Παράλληλα οι **Βασικές λειτουργίες στη Δια Βίου Μάθηση** είναι: «η αρχική επαγγελματική κατάρτιση, η συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση και η γενική εκπαίδευση ενηλίκων».

---

6 Γενική γραμματεία επαγγελματικής εκπαίδευσης, κατάρτισης και δια βίου μάθησης

7 Νόμος: Ανάπτυξη της Δια Βίου Μάθησης και λοιπές διατάξεις

Οι Φορείς παροχής υπηρεσιών Δια Βίου Μάθησης είναι:

- Τα Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης (Ι.Ε.Κ.)
- Τα Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης (Κ.Ε.Κ.)
- τα Κέντρα Μεταλυκειακής Εκπαίδευσης
- Ιδρύματα της Ανώτατης Εκπαίδευσης
- Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης

Η Τρέχουσα κατάσταση στο **εκπαιδευτικό σύστημα στην Ελλάδα** μπορούμε να επισημάνουμε πως είναι συνταγματικά κατοχυρωμένη ευθύνη του Κράτους και παρέχεται δωρεάν σε όλα τα επίπεδα από το Νηπιαγωγείο έως το Πανεπιστήμιο. Στο (ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ) άρθρο 16,παράγραφος 2, η παιδεία είναι κατοχυρωμένη για τους Έλληνες: « Η παιδεία αποτελεί βασική αποστολή του Κράτους και έχει σκοπό την ηθική, πνευματική, επαγγελματική και φυσική αγωγή των Ελλήνων, την ανάπτυξη της εθνικής και θρησκευτικής συνείδησης και τη διάπλασή τους σε ελεύθερους και υπεύθυνους πολίτες». Στο ίδιο άρθρο, παράγραφος 3: « Τα έτη υποχρεωτικής φοίτησης δεν μπορεί να είναι λιγότερα από εννέα» Στις μέρες μας η **υποχρεωτική εκπαίδευση** στην Ελλάδα διαρκεί 11 έτη και διευρύνεται. Κάτι πολύ σημαντικό ακόμα στο ίδιο άρθρο (16)στην παράγραφο 4,μας ενημερώνει πως: «Όλοι οι Έλληνες έχουν το δικαίωμα **δωρεάν παιδείας** σε όλες τις βαθμίδες της, στα κρατικά εκπαιδευτήρια. Το κράτος ενισχύει τους σπουδαστές που διακρίνονται, καθώς και αυτούς που έχουν ανάγκη από βοήθεια ή ειδική προστασία, ανάλογα με τις ικανότητές τους».

Το εκπαιδευτικό σύστημα χωρίζεται σε 3 επίπεδα:

1) Την **Πρωτοβάθμια εκπαίδευση** που περιλαμβάνει το Νηπιαγωγείο το οποίο διαρκεί δύο χρόνια, από την ηλικία των τεσσάρων μέχρι των έξι ετών, και αποτελεί στάδιο προετοιμασίας που συμβάλει στην ένταξη των παιδιών στο Δημοτικό Σχολείο. Από την ηλικία των έξι μέχρι των δώδεκα ετών περιλαμβάνει το **Δημοτικό Σχολείο** η φοίτηση σε αυτό είναι υποχρεωτική και διαρκεί έξι χρόνια.

2) Την **Δευτεροβάθμια εκπαίδευση** η οποία παρέχεται σε δύο κύκλους: Την υποχρεωτική Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση που προσφέρεται από το **Γυμνάσιο** και καλύπτει τα τρία τελευταία χρόνια της υποχρεωτικής εκπαίδευσης και οι μαθητές φοιτούν σ' αυτό από την ηλικία των δώδεκα μέχρι των δεκαπέντε ετών.

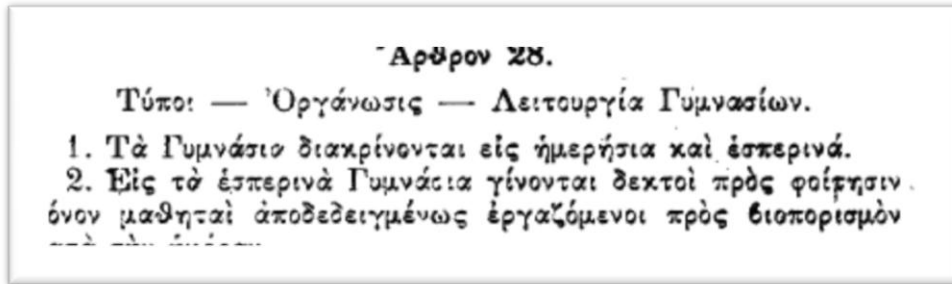
Εκτός από τα ημερήσια Γυμνάσια λειτουργούν και **εσπερινά**. Τα εσπερινά Γυμνάσια και εσπερινά Λύκεια με νόμο του 1976, άρθρο 28,παράγραφος (1 και 2) οργανώνονται και

γίνονται δεκτοί εργαζόμενοι μαθητές εφόσον έχουν συμπληρώσει το 14ο έτος της ηλικίας τους. Επίσης, στην Ελλάδα λειτουργούν και τα **Μουσικά Γυμνάσια**. (Νόμος 309, 1976)

Το **Ενιαίο Λύκειο** και τα **Τεχνικά Επαγγελματικά Εκπαιδευτήρια** η διάρκεια είναι 3 χρόνια και είναι μη υποχρεωτικό. Η εισαγωγή των αποφοίτων του Γυμνασίου στην Α' τάξη του Λυκείου γίνεται χωρίς εξετάσεις.

3) Το τρίτο επίπεδο του τελευταίου τυπικού εκπαιδευτικού συστήματος είναι η **Ανώτατη εκπαίδευση** που διαρκεί συνήθως 4 χρόνια .

8

Εικόνα 2 : Νόμος 1976-Εσπερινά Γυμνάσια

Σημαντική **μεταρρύθμιση** (Μπέλλα, 2018)⁹ στην Εκπαίδευση έγινε το 1964 με το νομοθετικό Διάταγμα 4379 (ΦΕΚ 182, n.d.) «Περί Οργανώσεως και Διοικήσεως της Γενικής (Στοιχειώδους και Μέσης) Εκπαιδύσεως»: η οποία προσπάθησε να φέρει αλλαγές και προωθούσε την ισότητα και την οικονομική ανάπτυξη στην Παιδεία. Η γενική εποπτεία της μεταρρύθμισης ανατέθηκε στον παιδαγωγό Ευάγγελο Παπανούτσο. Στη συγκεκριμένη μεταρρύθμιση καθιερώθηκε η πρόσβαση στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση να πραγματοποιείται με τις **Πανελλαδικές εξετάσεις** οι οποίες ισχύουν μέχρι σήμερα. Οι απόφοιτοι των Λυκείων να έχουν τη δυνατότητα να πάρουν μέρος στις εξετάσεις. Στο άρθρο 3, του ίδιου νόμου και παράγραφο 1, (Παροχή δωρεάν της Εκπαιδύσεως) καθιερώνεται η **δωρεάν Παιδεία** σε οποιαδήποτε βαθμίδα της εκπαίδευσης. Στο άρθρο 5, παράγραφοι (1,2 και 3) έθιγε και ανέλυε το ζήτημα της **Δημοτικής Γλώσσας** σε αντικατάσταση της **καθαρεύουσας** που διδάσκονταν στα σχολεία. Για το θέμα της μεταρρύθμισης του 1964 και το πόσο σημαντική ήταν, σε δημοσίευση άρθρου της Καθημερινής ο αρθρογράφος¹⁰ σχολιάζει (ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 2016) για το περιεχόμενο του Νομοθετικού Διατάγματος: «από τους «ειδικούς» ξεχωρίζει ο

⁸: Νόμος 1976-για τα εσπερινά γυμνάσια

⁹: Δημοσιεύτηκε 30th December 2018 από τον χρήστη Unknown

¹⁰: ο κ. Χάρης Μελετιάδης είναι καθηγητής στο Τμήμα Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου.

Ευάγγελος Παπανούτσος» και επισημαίνει: «Τα πιο σημαντικά στοιχεία σε αυτή την επιλογή είναι η επέκταση της **υποχρεωτικής εκπαίδευσης σε εννιά χρόνια**, η καθιέρωση της **δωρεάν παιδείας** σε συνδυασμό με την εκπαιδευτική αντιμετώπιση του γλωσσικού ζητήματος υπέρ της **δημοτικής** και η σύσταση του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου ως οργάνου εκπόνησης της εκπαιδευτικής πολιτικής» (ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 2016).

Στη συνέχεια ακολούθησε η επταετής δικτατορία¹¹, η πιο μαύρη σελίδα της ιστορίας στην σύγχρονη Ελλάδα, με συνέπειες όχι μόνο στη γλώσσα όπου επανέφερε την καθαρεύουσα, αλλά και σε όλους τους τομείς της χώρας στο πολιτικό, οικονομικό και στο πολιτιστικό επίπεδο. Έπειτα από την πτώση της δικτατορίας, το 1976 το θέμα της γλώσσας επιλύθηκε και επικράτησε έως σήμερα η δημοτική, με το νόμο 309 στο άρθρο 2, παράγραφος (1 και 2) με θέμα τη –Γλώσσα- «Περί οργανώσεως και διοικήσεως της Γενικής Εκπαιδύσεως», ο οποίος και καθιέρωσε τη χρήση της δημοτικής γλώσσας σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, σε όλες τις λειτουργίες και τα έγγραφα του κράτους. (ΦΕΚ Α'100, 1976)

Το νέο Σύνταγμα του 1975 εξάλλου που προηγήθηκε στο άρθρο 16, άρθρο (3) «Τα έτη υποχρεωτικής φοίτησης δεν μπορεί να είναι λιγότερα από εννέα» με αυτό το άρθρο έγιναν αλλαγές στην εκπαίδευση. Οπότε στον νόμο, 309 του 1976, άρθρο 26, παράγραφος (2^α) υπήρξε μια αλλαγή στην εκπαίδευση η φοίτηση στο Γυμνάσιο είναι τριετής και στη παράγραφο (2^β) έχουν την δυνατότητα να εγγραφτούν οι μαθητές χωρίς εξετάσεις. Ταυτόχρονα δημιουργήθηκε το Λύκειο το οποίο διαρκεί τρία χρόνια, ισχύει μέχρι τις μέρες μας. Ενώ μέχρι το 1976 το Γυμνάσιο ήταν εξατάξιο και η εισαγωγή γινόταν με εξετάσεις. Επιπλέον ο τονισμός του γραπτού λόγου αλλάζει από πολυτονικός και γίνεται σύμφωνα με το μονοτονικό σύστημα. Για το θέμα του μονοτονικού σε εισήγηση ο Βερυβάκης, Υπουργός Παιδείας το 1982 (ΤΕΝΕΕΥΣ, 2013):«ότι μετά από δύο χιλιάδες χρόνια, με μια εξαίρεση παλαιότερα, της εποχής του Ελευθερίου Βενιζέλου, σε σχέση με τη δασεία, δεν έχει αποτολμηθεί μια τόσο δραστική μεταβολή και τονική απλοποίηση εις τα δεδομένα του τονισμού»

---

11 καθεστώς διακυβέρνησης μιας χώρας, κατά το οποίο ένα άτομο ή μια ομάδα ατόμων συγκεντρώνει στα χέρια της τη νομοθετική / εκτελεστική εξουσία την οποία ασκεί ανεξέλεγκτα

2.12 Θεσμοί επανένταξης ατόμων που εγκατέλειψαν το σχολείο

Εγκατάλειψη του Σχολείου ορίζεται ως η πρόωρη αποχώρηση των μαθητών πριν την ολοκλήρωση της υποχρεωτικής εννιάχρονης εκπαίδευσης. «Το ποσοστό της μαθητικής διαρροής σε αυτή τη βαθμίδα, όπως εκτιμήθηκε από έρευνα του Υπουργείου Παιδείας αγγίζει στην Ελλάδα το 14% και τοποθετεί τη χώρα μας σε μεσαία θέση σε σχέση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες» (ΑΣΠΑΙΤΕ, 2007). Εξάλλου το φαινόμενο έχει πολλές πλευρές και αιτίες: «Οι νέοι εγκαταλείπουν πρώιμα το σχολείο για πολλούς και διαφορετικούς λόγους, οι οποίοι αφορούν ειδικά το κάθε άτομο. Ορισμένοι εγκαταλείπουν την εκπαίδευση, επειδή αντιμετωπίζουν προσωπικά ή οικογενειακά προβλήματα, άλλοι λόγω συναισθηματικών δυσκολιών ή προβλημάτων υγείας» (Erasmus, 2016).

Ειδικότερα ο αρθρογράφος (Τσαρούχας, 2008) αναρωτιέται «Είκοσι¹² χιλιάδες μαθητές κάθε χρόνο εγκαταλείπουν την υποχρεωτική εκπαίδευση. Η φτώχεια διώχνει τα παιδιά από το σχολείο. Μετρούνται και λείπουν άλλοτε είκοσι χιλιάδες και άλλοτε δεκαεννιά. Ξαναμετρούν οι ερευνητές αλλά και πάλι το μαθητικό σώμα εμφανίζεται λειψό. Πού πηγαίνουν αυτά τα παιδιά;» Οι αιτίες λοιπόν της εγκατάλειψης του σχολείου πολλές, αλλά οι συνέπειες περισσότερες. «Οι συνέπειες της σχολικής διαρροής όχι μόνο τη δεδομένη χρονική στιγμή που πραγματοποιείται αλλά και μακροπρόθεσμα τόσο για τα άτομα που εγκαταλείπουν το σχολείο νωρίς όσο και την κοινωνία γενικότερα. Ταυτόχρονα είναι πολυεπίπεδες και εντοπίζονται τόσο σε οικονομικό όσο και κοινωνικό επίπεδο» (Λαδά, 2012). Συνεχίζοντας¹³ η συγγραφέας, μας διευκρινίζει πως «όσοι εγκαταλείπουν το σχολείο έχουν μεγαλύτερα ποσοστά ανεργίας και χαμηλότερα εισοδήματα συγκρίνοντας με εκείνους που έχουν τελειώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση» Αυτό γίνεται διότι υπάρχει έλλειψη ειδίκευσης και αν τυχόν βρεθεί κάποια απασχόληση θα είναι πάντα με λιγότερα χρήματα από εκείνους που έχουν τουλάχιστον αποφοιτήσει από το Λύκειο.

Για όλους αυτούς τους λόγους που αναφέρθηκαν παραπάνω, το κράτος, στην Ελλάδα αλλά και παγκοσμίως, προσπαθεί αφενός όσο το δυνατόν οι μαθητές να μην

---

12 Τα στοιχεία προκύπτουν από έρευνα εκπαιδευτικών /ερευνητών Γιώργου Καβαβιά- Χρήστου Κάτσικα

13 Λαδά, Μεταπτυχιακή/σελίδα 25

εγκαταλείπουν το σχολείο και αφετέρου να προωθή τη δια βίου μάθηση, το Εσπερινό σχολείο, τα σχολεία δεύτερης ευκαιρίας και άλλες δράσεις. Τις δράσεις αυτές που συνδράμουν και προσπαθούν να εφοδιάσουν τα άτομα αυτά με γνώση και εφόδια θα παραθέσουμε στη συνέχεια. Προφανώς και συμφωνούμε με όλες τις προσπάθειες αυτές και πρέπει να γίνουν και άλλα βήματα ώστε οι άνθρωποι που για διάφορους λόγους εγκατέλειψαν το σχολείο, να έχουν την δεύτερη ευκαιρία να επανακάμψουν στις σπουδές τους. Ακόμα είναι γενικά αποδεκτό πως στην μάχη δεν πάει κανείς χωρίς εφόδια, έτσι και στην ζωή πρέπει όλοι οι άνθρωποι να παίρνουν γνώσεις και εργαλεία για να είναι πιο εύκολο να βρουν μια δουλειά ή να βελτιώσουν αυτή που έχουν ή και μόνο για να μη νιώθουν απομονωμένοι. Αυτά τα φαινόμενα συμβαίνουν σε μεγαλύτερα ποσοστά σε υποβαθμισμένες περιοχές, σε οικογενειακά περιβάλλοντα με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο και ιδιαίτερα σε φτωχά κοινωνικά στρώματα. Αντίθετα σε αστικές οικογένειες δεν υπάρχουν τέτοια φαινόμενα εγκατάλειψης σχολείου.

Σύμφωνα με τον Γούσια (Γούσιας, 2017), ο **φορέας** στον τομέα της **εκπαίδευσης ενηλίκων** στην Ελλάδα που σχεδιάζει, συντονίζει και υλοποιεί ενέργειες που αφορούν στη δια βίου μάθηση, είναι η Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων (Γ.Γ.Ε.Ε.) η οποία υπάγεται στο Υ-πουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων. Συγκεκριμένα:

- 1) Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων (Ι.Δ.ΕΚ.Ε.) διαχειρίζεται : Κέντρα Εκπαίδευσης Ενηλίκων (Κ.Ε.Ε.), τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας (Σ.Δ.Ε.) και τις Σχολές Γονέων.
- 2) τα Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης (Κ.Ε.Κ.),
- 3) οι Σχολές του Ο.Α.Ε.Δ. τα Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης (Ι.Ε.Κ.)
- 4) το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (Ε.Α.Π.)

Το πρώτο σχολείο (iraidia, 2018)) **εσπερινής εκπαίδευσης** ιδρύθηκε το 1901 και μάλιστα αφορούσε την Επαγγελματική Εκπαίδευση. Η Νυχτερινή Εμπορική Σχολή ιδρύθηκε από το Σύλλογο Εμποροϋπαλλήλων Αθήνας μετά από αίτημα του εργατικού κινήματος για παροχή επαγγελματικής εκπαίδευσης. Τα πρώτα **νυχτερινά Γυμνάσια** (Γαλίτης.Π, 2005) λειτουργούσαν ως «παραρτήματα» Ημερησίων από το 1949 και έχουν επιπλέον χρόνο φοίτησης, προκειμένου να καλυφθεί η διδακτέα ύλη, νομοθετήθηκε με το

Β.Δ¹⁴.617/1961. Με το Νομοθετικό Διάταγμα 4379/1964, άρθρο 1, παράγραφος 3, ιδρύθηκαν τα πρώτα τετραετούς φοίτησης, Εσπερινά Λύκεια .

Στην Ελλάδα εμφανίστηκαν (ΚΑΡΑΛΗΣ, 2013) δραστηριότητες για την **εκπαίδευση ενηλίκων** «στο τέλος του 19^{ου} και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, ως πρωτοβουλίες εκπαιδευτικών σωματείων, μορφωτικών οργανώσεων και επιμελητηρίων, ωστόσο είναι μάλλον σποραδικές και κυρίως χωρίς θεσμική υπόσταση. Η πρώτη απόπειρα επίσημης κρατικής παρέμβασης εντοπίζεται το 1929, με την ίδρυση νυχτερινών σχολείων για ενηλίκους» Μέχρι και στις αρχές της δεκαετίας του 1960, οι στόχοι της εκπαίδευσης των ενηλίκων ήταν για η καταπολέμηση του αναλφαριθμητισμού, και «αποτελούσαν προέκταση του δικτύου της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, αφού πραγματοποιούνταν, η διδασκαλία στα ίδια κτήρια» Το εκπαιδευτικό προσωπικό ήταν οι ίδιοι δάσκαλοι που δίδασκαν στο Δημοτικό σχολείο Εκπαιδευτικά υλικά δεν υπήρχαν και χρησιμοποιούσαν τα ίδια που προοριζόνταν για τους μαθητές του δημοτικού σχολείου(νόμος 2525/97¹⁵).

Η εσπερινή εκπαίδευση δίνει τη δυνατότητα σε άτομα άνω των 14 ετών με την προϋπόθεση να είναι εργαζόμενοι να (Εσπερινό Γενικό Λύκειο Αιγάλεω, 2017) αποκτήσουν απολυτήριο Γυμνασίου ή Λυκείου και εφόσον το επιθυμούν κατόπιν εξετάσεων σε ΑΕΙ. Ακολουθούν τα ίδια μαθήματα με τα Ημερήσια Σχολεία, με μόνη διαφορά μαθήματα όπως Φυσική αγωγή και Καλλιτεχνικά δεν γίνονται για εξοικονόμηση χρόνου. Ο τελειόφοιτος του Εσπερινού Λυκείου δικαιούται να συμμετάσχει στις Πανελλήνιες Εξετάσεις Πρόσβασης στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Τα Εσπερινά σχολεία δημιουργήθηκαν και απευθύνονται σε εργαζόμενους και άνεργους μαθητές οι οποίοι επιθυμούν να ολοκληρώσουν την εκπαίδευση τους. Με το νόμο 4186 (ΦΕΚ Α'193, 2013) άρθρο 45, παράγραφος 7, στα εσπερινά Λύκεια **εγγράφονται ενήλικες** χωρίς βεβαίωση εργασίας ή ανεργίας, και οι ανήλικοι οι οποίοι απασχολούνται σε οικογενειακή επιχείρηση με υπεύθυνη δήλωση των γονέων ή των κηδεμόνων τους.

Το 1997 με το νόμο 2525 (ΦΕΚ 188/Α, 1997) άρθρο 1, ιδρύονται Σχολεία που ονομάστηκαν **Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας**, για τους πολίτες από 18 χρονών και πάνω, οι οποίοι για κοινωνικούς ή λόγους οικογενειακούς «δεν έχουν συμπληρώσει την υποχρεωτική εννιάχρονη εκπαίδευση» Στο άρθρο 3, του ίδιου νόμου, «Στα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας εφαρμόζονται ειδικά προγράμματα ταχύρρυθμης δημοτικής και

---

¹⁴ χαρακτηρισμός ή ονομασία διαταγών της εκτελεστικής εξουσίας;/ βασιλικό / νομοθετικό /

¹⁵ Ενιαίο Λύκειο, πρόσβαση των αποφοίτων του στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου και άλλες διατάξεις.

γυμνασιακής εκπαίδευσης, η έκταση και το περιεχόμενο των οποίων καθορίζονται με απόφαση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων» Το Ίδρυμα Νεολαίας & Δια Βίου Μάθησης επισημαίνει και υπογραμμίζει, για τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας με τίτλο: «Τα σχολεία που προσφέρουν δεύτερη ευκαιρία στη ζωή» (Υπουργείο Παιδείας, 2020) «Μία δεύτερη ευκαιρία στην εκπαίδευση, την κοινωνία, την εργασία, τον ίδιο τους τον εαυτό. Μία καινούρια αρχή. Αυτό αναζητούν μέσω των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας όσοι αναγκάστηκαν να διακόψουν την υποχρεωτική τους εκπαίδευσή και να μην καταφέρουν τελικά να αποκτήσουν απολυτήριο γυμνασίου και λυκείου. Πρόκειται για ένα δωρεάν, καινοτόμο δημόσιο σχολείο εκπαίδευσης ενηλίκων, με συνολική διάρκεια φοίτησης δύο εκπαιδευτικά έτη, στο οποίο μπορούν να φοιτήσουν άτομα ηλικίας 18 ετών και άνω. Παράλληλα αποτελούν ευρωπαϊκό πρόγραμμα για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού».

Τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας (Ε.Κ.Π.Α.) ¹⁶«δεν είναι σχολεία δεύτερης κατηγορίας, αλλά δεύτερης ευκαιρίας την οποία την προσφέρει η πολιτεία και απευθύνονται σε ένα ιδιαίτερο κοινό που δεν κατάφερε σε κάποια δεδομένη στιγμή να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις και να ενσωματωθεί στο υπάρχον εκπαιδευτικό σύστημα, νιώθουν όμως την ανάγκη να επιστρέψουν σε αυτό, προκειμένου να βελτιώσουν τη θέση τους» Παρέχουν τη δυνατότητα σε όλους εκείνους που έχουν περάσει το 18^ο έτος και δεν έχουν ολοκληρώσει την υποχρεωτική εννιάχρονη εκπαίδευση, να συνεχίσουν τις σπουδές τους και να αποκτήσουν τίτλο ισότιμο με το απολυτήριο του Γυμνασίου.

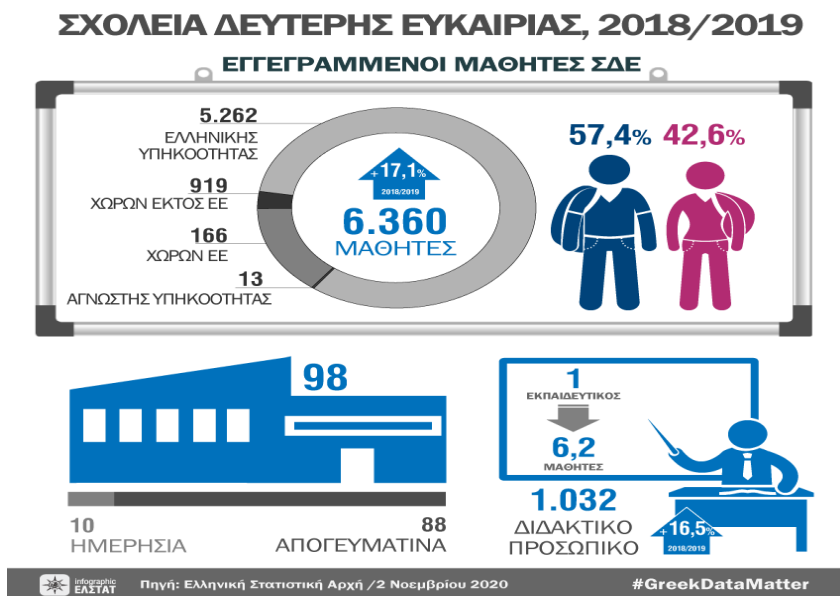
Σκοπός των **Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας** «είναι η ολόπλευρη, ισόρροπη και συνολική ανάπτυξη των εκπαιδευμένων, η πληρέστερη συμμετοχή στο κοινωνικό, οικονομικό, πολιτικό και πολιτισμικό γίνεσθαι, η αποτελεσματικότερη ένταξη στην αγορά εργασίας και ο εφοδιασμός με γνώσεις ,στάσεις και δεξιότητες» Δεξιότητες όπως η ανάγνωση, η γραφή, η χρήση υπολογιστή, η απόκτηση κριτικής και δημιουργικής σκέψης. Το πρώτο σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας ιδρύθηκε στο Περιστερί Αττικής το 2000 και σήμερα λειτουργούν 58 σχολεία σε όλη την Ελλάδα. (Ε.Κ.Π.Α.)

---

¹⁶ Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Στις παρεχόμενες **μορφές εκπαίδευσης** στην Ελλάδα, εντάσσεται και η εκπαίδευση ενηλίκων, η οποία είναι οργανωμένη εκπαίδευση προσώπων τα οποία βρίσκονται έξω από το κανονικό σχολικό σύστημα και έχουν ηλικία κατά κανόνα πάνω από 15 χρονών (Γαλίτης, 2005). Τα προγράμματα εκπαίδευσης ενηλίκων αναφέρονται στην καταπολέμηση του αναλφαβητισμού, στην επαγγελματική επιμόρφωση, στη μορφωτική ανάπτυξη του πληθυσμού της χώρας. Τα **εσπερινά Δημοτικά σχολεία** λειτούργησαν,¹⁷ στα τελευταία κυρίως χρόνια μέχρι την κατάργησή τους, στα πλαίσια της εκπαίδευσης ενηλίκων. Τα αγόρια ακολουθούν την εσπερινή εκπαίδευση¹⁸ σε ποσοστό μεγαλύτερο από το αντίστοιχο του άλλου φύλου. «Αυτό παρατηρείται τόσο στα Δημοτικά (μέχρι το 1940), όσο και στα Γυμνάσια και στα Λύκεια σε όλο το φάσμα της λειτουργίας τους. Ιδιαίτερα για τα Λύκεια θα πρέπει να επισημανθεί ότι αυτό το φαινόμενο αμβλύνεται σημαντικά κατά τα τελευταία έτη».

Εικόνα 3 : Ελληνική Στατιστική Αρχή-ΕΛΣΤΑΤ

Όπως παρατηρούμε στο επόμενο Infographic της Ε.Λ.Σ.Τ.Α.Τ. οι εκπαιδευόμενοι στα **Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας** στον Ελλαδικό χώρο την περίοδο (2018-2019) είναι εγγεγραμμένοι 6.360 μαθητές. (Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2019).

¹⁷ Διδακτορική διατριβή,σελ.175

¹⁸ Διδακτορική διατριβή,σελ.176

2.13 Ενήλικες μαθητές στον Ευρωπαϊκό Χώρο Ανώτατης εκπαίδευσης

Η ενότητα αυτή εστιάζει στα θέματα της προσβασιμότητας στην τριτοβάθμια εκπαίδευση για τις ευρείες μάζες του πληθυσμού, ανεξαρτήτως ηλικίας και κοινωνικής κατάστασης και τη διαφάνεια του συστήματος πρόσβασης. Μια ανάλυση της εκπαιδευτικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως σύνολο και των μεμονωμένων χωρών, των μελών της, δείχνει ότι το πρόβλημα της εκπαίδευσης ενηλίκων είναι βασική προτεραιότητα στον ευρωπαϊκό χώρο. Οι μεταρρυθμίσεις βάσει της Συμφωνίας της Μπολόνια(1999)¹⁹ αποσκοπούν στην ανανέωση και την ενημέρωση των γνώσεων σε όλη τη διάρκεια της ζωής του ατόμου. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές έχουν σχεδιαστεί για να εξασφαλίζουν σε όλους την ευκαιρία να επιστρέψουν σε μια μορφή ή άλλο επίπεδο εκπαίδευσης, μετά από αρκετά χρόνια επαγγελματικής δραστηριότητας με τέτοιο τρόπο ώστε να εξαλείψουν όλα τα εμπόδια στην απόκτηση τυχόν απαιτούμενων τύπων εκπαιδευτικών υπηρεσιών. (Terry, 2008)

Οι κύριοι λόγοι για τους οποίους δόθηκε έμφαση στην εκπαίδευση ενηλίκων και την επέκταση του ηλικιακού εύρους των φοιτητών στα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, περιλαμβάνει:

- «Τις μεταβαλλόμενες απαιτήσεις για το εκπαιδευτικό επίπεδο ενός σύγχρονου ατόμου
- Την ανάγκη στην κινητικότητα του και την ευελιξία του στην αγορά εργασίας
- Την τρέχουσα δημογραφική κατάσταση, η οποία οδήγησε στη «γήρανση» του επαγγελματικού προσωπικού
- Την ανακατανομή του εκπαιδευτικού προσανατολισμού των νέων
- Την αύξηση στη διάρκεια των προγραμμάτων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σε ορισμένες χώρες
- την ευρεία υπέρβαση των τυπικών όρων σπουδών στα πανεπιστήμια»

Στη συνέχεια εξετάζεται λεπτομερώς το περιεχόμενο της έννοιας του "**ενήλικα φοιτητή**", και παρουσιάζονται **διάφορες προσεγγίσεις** για την ερμηνεία της. «Οι ταξινομήσεις των ενηλίκων φοιτητών παρουσιάζονται ανάλογα με τα κίνητρα και την κοινωνική

---

¹⁹ Η Διακήρυξη της Μπολόνια αποτέλεσε έκτοτε σημείο αναφοράς για τις εξελίξεις στην Ανώτατη Εκπαίδευση στην Ευρώπη

κατάσταση. Από το τέλος του εικοστού αιώνα, η τριτοβάθμια εκπαίδευση σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει γίνει πιο προσβάσιμη στις ευρείες μάζες του πληθυσμού, ανεξάρτητα από την ηλικία και την κοινωνική τους κατάσταση» Από τους πλούσιους, που αντιπροσωπεύουν το 5% από το συνολικό αριθμό των αποφοίτων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, η τριτοβάθμια εκπαίδευση έχει μετατραπεί σε μαζική παραγωγή (Gordienko, 2015)

Σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία της (Eurostat, 2009) σε χώρες της –Ευρωπαϊκής Ένωσης το 2009: 19,5 εκατομμύρια φοιτητές φοίτησαν σε ανώτατα ιδρύματα. Σε πέντε χώρες: Γερμανία, Μεγάλη Βρετανία, Γαλλία, Πολωνία και Ιταλία ο αριθμός τους ήταν μεγαλύτερος από 2 εκατομμύρια. Μαζί με την Ισπανία, αυτές οι χώρες έχουν τα δύο τρίτα από το φοιτητικό σώμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (Eurydice, 2012) Είναι σημαντικό ότι αν νωρίτερα ο γενικά αποδεκτός κανόνας της ηλικίας των φοιτητών ήταν 18-25 ετών, τώρα η ηλικιακή γραμμή έχει αλλάξει αισθητά: ένα σημαντικό μερίδιο αυτής της κατηγορίας, περίπου 15%, είναι άτομα ηλικίας 25 ετών και άνω. Αυτοί οι φοιτητές ονομάζονται συνήθως **ενήλικες**.

Επειδή η εκπαίδευση σε ανώτερα εκπαιδευτικά ιδρύματα εκείνων που έχουν ξεπεράσει το σύνηθες ηλικιακό όριο, γίνεται όλο και πιο διαδεδομένο_φαινόμενο, δείχνει να απασχολεί και τη βιβλιογραφία περισσότερο. Στα Αγγλικά γλώσσα²⁰ χρησιμοποιούν δύο όρους: (Davies, 2003) α) **mature students** ώριμους φοιτητές β) **adult students** -ενήλικες φοιτητές - ενήλικες. Άποψή μας, αυτά είναι συνώνυμα, οπότε στο εξής θα εννοούμε με την έννοια του "ενήλικου φοιτητή" όλων των ενηλίκων φοιτητών ώριμης ηλικίας.

Προφανώς, οι **ενήλικες φοιτητές** αντιπροσωπεύουν μια κοινωνική ηλικιακή ομάδα, η οποία είναι μάλλον δύσκολο να έχει ακριβή ορισμό. (wikipedia, 2020) Τουλάχιστον οι Ευρωπαίοι δεν έχουν έναν γενικά αποδεκτό σαφή ορισμό αυτής της κατηγορίας. Σε τελική ανάλυση, οι ενήλικες φοιτητές, με μια επιφανειακή ματιά, διαφέρουν ελάχιστα από τους παραδοσιακούς, όπως μπορούν επίσης να συμμετέχουν σε προγράμματα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και να μη διακρίνονται καθόλου. Η Wikipedia ταξινομεί τους ενήλικες φοιτητές πανεπιστημίου ή κολεγίου ως φοιτητές ηλικίας 21-23 ετών στην αρχή των σπουδών τους και οι οποίοι, μετά την ολοκλήρωση της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, δεν έχουν σπουδάσει για τουλάχιστον δύο χρόνια. Στους ενήλικες

---

²⁰ <https://www.jstor.org/stable/1503485?seq=1>

μπορούν να περιλαμβάνονται επίσης και εκείνοι που βρίσκονται εκτός του εκπαιδευτικού συστήματος για δεκαετίες ή εκείνοι που δεν έχουν δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Τόσο οι προπτυχιακοί όσο και οι μεταπτυχιακοί φοιτητές ανήκουν σε αυτήν την κατηγορία φοιτητών.

2.14 Οι έννοιες της εκπαίδευσης ενηλίκων σε διαφορετικές χώρες

Οι έννοιες της **εκπαίδευσης ενηλίκων** σε διαφορετικές χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν τα δικά τους χαρακτηριστικά και κατηγορία των ενηλίκων φοιτητών καθορίζεται ανάλογα με τις συγκεκριμένες στρατηγικές για την προσέλκυση διαφορετικών στρωμάτων και κοινωνικό-ηλικιακών ομάδων στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. (Powell, 2004) Ειδικά διευκρινίζοντας την έννοια του «ενήλικου σπουδαστή "είναι σημαντικό πρωτίστως για κράτη που περιλαμβάνουν αυτήν την κατηγορία πολιτών στις εθνικές στατιστικές» όπως το Ηνωμένο Βασίλειο. Στην **Αγγλία**, ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι «ενήλικας θεωρητικά ορίζεται κάθε φοιτητής που επιστρέφει στην εκπαίδευση σε οποιαδήποτε ηλικία μετά την ολοκλήρωση της υποχρεωτικής δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης». Ο όρος εφαρμόζεται συχνότερα σε άτομα άνω των 19 ετών. Στο **Βέλγιο και την Ισπανία**, το χαμηλότερο όριο ηλικίας για ενήλικες μαθητές είναι 25 έτη. Στη **Σουηδία**, ο συνδυασμός «ενήλικας φοιτητής» χρησιμοποιείται γενικά ελάχιστα λόγω του γεγονότος ότι είναι συνηθισμένο οι περισσότεροι στα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης να είναι μεγαλύτερης ηλικίας. **Φιλανδοί** ερευνητές πιστεύουν ότι οι ενήλικες πρέπει να περιλαμβάνουν εκείνους τους φοιτητές που είναι άνω των 23 ή 25 ετών κατά την είσοδό τους σε ένα ανώτερο εκπαιδευτικό ίδρυμα (Vaisanen, 2001).

Πιο κατάλληλη για τον προσδιορισμό της ηλικιακής αναφοράς των **ενηλίκων φοιτητών** από τις επίσημα υπάρχουσες ερμηνείες, θεωρούμε τη θέση του Οργανισμού Στατιστικής Ανώτατης Εκπαίδευσης του Ηνωμένου Βασιλείου, που αναφέρεται σε αυτήν την κατηγορία σε όσους είναι 21²¹ ετών κατά την εγγραφή τους σε ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα. Ωστόσο, η γενική διάταξη είναι ότι οι ενήλικες είναι φοιτητές που ξεκινούν τις σπουδές τους σε ηλικία μεγαλύτερη από τους παραδοσιακούς αιτούντες (συνήθως, στην

---

²¹ Ορισμοί - Στατιστικές τριτοβάθμιας εκπαίδευσης 2011-12

Ευρώπη στην τριτοβάθμια εκπαίδευση νέοι 18-20 ετών αρχίζουν να σπουδάζουν σε ιδρύματα) και επίσης άτομα ξανά που εντάχθηκαν στην επίσημη εκπαίδευση μετά από κάποιο διάλειμμα (EYRYDICE, 2010).

Οι **ενήλικες φοιτητές** (Rubenson, 2011)²² ξεχωρίζουν από τους παραδοσιακούς φοιτητές λόγω του μεγάλου τους κινήτρου για απόκτηση γνώσεων, λόγω των υψηλών προσδοκιών τους αλλά και λόγω των αναγκών και της εμπειρίας ζωής που έχουν. Αλλά ακόμη και υπό αυτήν την έννοια, δεν μπορούν να θεωρηθούν ως μια ομοιογενής κοινότητα. Σε έγγραφα του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ, 1987²³), οι ενήλικες φοιτητές χωρίζονται **σε τέσσερις ομάδες** με βάση τα κίνητρα. Ταυτόχρονα, σημειώνεται ότι ορισμένοι από αυτούς μπορεί να έχουν πολλαπλά κίνητρα για την εκπαίδευση.

« Η **πρώτη ομάδα** περιλαμβάνει αυτούς που εισάγονται σε ένα πανεπιστήμιο για πρώτη φορά στην ενήλικη ζωή για να αποκτήσουν πτυχίο. Αυτοί οι άνθρωποι δεν είχαν καμία ευκαιρία για διάφορους κοινωνικούς, οικονομικούς ή πολιτιστικούς λόγους για να σπουδάσουν σε ένα ίδρυμα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αμέσως μετά την αποφοίτηση Λύκειο. Πολλοί από αυτούς σκοπεύουν να προοδέψουν στην εργασία τους, άνεργοι, νοικοκυρές».

« Η **δεύτερη ομάδα** περιλαμβάνει ήδη πολίτες που σπούδασαν σε ανώτερο εκπαιδευτικό ίδρυμα, αλλά επιθυμούν να επανεκπαιδευτούν και αποκτήσουν επιπλέον επαγγελματικές γνώσεις, προσόντα για μια καριέρα. Αυτή η κατηγορία των φοιτητών περιλαμβάνει εκείνους που έχουν ενσωματωθεί επιτυχώς στην αγορά εργασίας και έχει σταθερή ή προσωρινή εργασία ή και μερική απασχόληση, εργάζεται από το σπίτι (κυρίως γυναίκες) ή είναι επί του παρόντος άνεργες».

« Η **τρίτη ομάδα** (Μαθήματα που σχετίζονται με την εργασία) περιλαμβάνει όσους εισέρχονται στο πανεπιστήμιο για επαγγελματικούς λόγους, ανεξάρτητα από την παρουσία άλλης τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Ειδικά δημοφιλή είναι τα βραχυπρόθεσμα επαγγελματικά μαθήματα».

« Η **τέταρτη ομάδα** (Προσωπική Εκπλήρωση) αποτελείται από εκείνους για τους οποίους το κύριο κίνητρο για την εκπαίδευση είναι η προσωπική ανάπτυξη».

---

²² Σελίδα 125-oe cd 1987/ mature students classification

²³ Ορισμός εκπαίδευσης ενηλίκων ΟΟΣΑ

Ο σκωτσέζος ερευνητής (Osborne.M, 2004) ταξινομεί τις κατηγορίες **ενηλίκων φοιτητών** με περισσότερες λεπτομέρειες. Λαμβάνει υπόψη όχι μόνο το κίνητρο, αλλά και την κοινωνική κατάσταση των φοιτητών:

- «εισάγονται σε ένα πανεπιστήμιο λίγα χρόνια μετά τη λήψη της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (καθυστερημένοι παραδοσιακοί φοιτητές).
- έχουν αντιμετωπίσει σοβαρές δυσκολίες στην προσωπική τους ζωή, για παράδειγμα: ανεργία ή διαζύγιο και χρειάζονται μια «νέα αρχή»·
- Μονογονεϊκές οικογένειες
- Επί του παρόντος έχουν δουλειά και θέλουν να βελτιώσουν τα προσόντα τους για ανάπτυξη σταδιοδρομίας (επαγγελματίες) .
- βλέπουν την ευκαιρία να αλλάξουν μια ασυμβίβαστη θέση για μια πολλά υποσχόμενη (δραπέτες).
- Επιζητούν εκπαίδευση για χάρη της προσωπικής αυτό-ανάπτυξης (προσωπικοί καλλιεργητές)»

Το γεγονός ότι οι **ενήλικες φοιτητές** δεν είναι μια ομοιογενής ομάδα, μαρτυράει επίσης και η έρευνα από την Ακαδημία Ανώτατης Εκπαίδευσης Μεγάλης Βρετανίας. Οι φοιτητές συνδέονται μεταξύ τους, μόνο με την επιθυμία και την απόφαση να συνεχίσουν την τριτοβάθμια εκπαίδευση αργότερα στην ζωή και συχνά διαφέρουν σημαντικά στα δημογραφικά χαρακτηριστικά όπως η ηλικία, το καθεστώς απασχόλησης, κοινωνική τάξη. Σε ορισμένα κράτη, έχουν εισαχθεί μέτρα που λαμβάνουν υπόψη αυτήν την ποικιλομορφία. Για παράδειγμα, στην Ιρλανδία και τη Σκωτία υπάρχουν συγκεκριμένες ειδικές δραστηριότητες για την προσέλκυση ανέργων ενηλίκων στην τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Σύμφωνα με τον (Davies, 2003) η **Ισπανική πολιτική** προβλέπει μια εναλλακτική λύση πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση με διαφοροποίηση φοιτητών ώριμης ηλικίας σε τρεις ηλικιακές ομάδες: άνω των 25, 40 και 45 ετών. Προωθεί την επέκταση των ορίων ηλικίας στα πανεπιστήμια και η μεταρρύθμιση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, η οποία πραγματοποιείται στο πλαίσιο της διαδικασίας της Μπολόνιας: «στην κοινωνία προσφέρεται ένα μοντέλο δια βίου μάθησης, το οποίο προβλέπει τη δυνατότητα επιστροφής σε μία ή άλλη μορφή η επιπέδου εκπαίδευσης μετά από αρκετά χρόνια επαγγελματικής δραστηριότητας»

Η προσβασιμότητα της εκπαίδευσης «διευκολύνεται επίσης από μέτρα για την υποστήριξη και την ανάπτυξη της ακαδημαϊκής κινητικότητας, δηλαδή, κατάργησης εμποδίων στη λήψη όλων των τύπων εκπαιδευτικών υπηρεσιών για φοιτητές κάθε ηλικίας σε οποιαδήποτε χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης». Έτσι, η πολιτική και τα μέτρα που έλαβε η **Ευρωπαϊκή Ένωση**, συνεχίζει ο συγγραφέας²⁴ σχετικά με την τριτοβάθμια επαγγελματική εκπαίδευση «καταδεικνύουν τις προθέσεις να ενθαρρύνουν την ποιοτική εκπαίδευση με κάθε δυνατό τρόπο τον ενήλικο πληθυσμό. Το 1991, το Υπόμνημα Ανώτατης Εκπαίδευσης κάλεσε τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης να υποστηρίξουν τα ιδρύματα που βασίζονται σε οικονομικές γνώσεις να συμβάλλουν στην ενιαία αγορά εργασίας με προσωπικό υψηλής ειδίκευσης και επέκταση της πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση». Το έγγραφο σημείωνε ότι τα πανεπιστήμια πρέπει «να προτείνουν σταθερές επιλογές για ανανέωση και απόκτηση προσόντων, ενεργά συνεργαζόμενες με την οικονομική σφαίρα».

Στο προοίμιο²⁵ της Συνθήκης του Άμστερνταμ²⁶ του 1997 αναφέρεται η ανάγκη: (ΟΡΟCE, 2007) «προώθησης ανώτατης εκπαίδευσης, ευρείας πρόσβασης στην εκπαίδευση και της συνεχούς ενημέρωσης των γνώσεων». Η Διακήρυξη της Λισαβόνας υπογραμμίζει εκ νέου τη σημασία της ενημέρωσης των γνώσεων και τη σημασία της απόκτησης υψηλών προσόντων για τους ευρωπαίους πολίτες για περαιτέρω οικονομική ανάπτυξη και κοινωνική ένταξη. Η ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής του 2001 «Μετατρέποντας τον Ευρωπαϊκό Χώρο Δια Βίου Μάθησης σε Πραγματικότητα» υπογραμμίζει τη σημασία της δια βίου μάθησης για όλους. Το 2006, ίδια επιτροπή στο πλαίσιο μιας συνεχώς αυξανόμενης μεσήλικες συμμετοχής στην αγορά εργασίας παρουσίασαν την έκθεση «Εκπαίδευση ενηλίκων: Δεν είναι ποτέ αργά για μάθηση» και υιοθέτησαν ένα αντίστοιχο σχέδιο δράσης. Σήμερα, όταν κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης, εποχής COVID 19 πολλοί έχασαν τη δουλειά τους και χρειάζονται νέα επαγγελματική κατάρτιση και επανεκπαίδευση, η σημασία αυτών των εγγράφων έχει αυξηθεί. Μπορούμε συμπεράνουμε πως το πρόβλημα δια βίου μάθησης έχει καταστεί σημαντικό σημείο στην πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Το σχέδιο της **Ευρωπαϊκής Επιτροπής** (MELCHOR, 2014) για την προώθηση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, προβλέπει τις ακόλουθες δράσεις: «αύξηση πληροφοριών

---

²⁴ Davies

²⁵ Εισαγωγή/πρόλογος

²⁶ Σχέδιο δράσης για την εκπαίδευση ενηλίκων

σχετικά με το τομέα: νομιμοποίηση της τυπικής και άτυπης εκπαίδευσης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και δημιουργία μηχανισμών οικονομικής στήριξης που θα ήταν απαιτητικοί στον πληθυσμό (ατομικοί λογαριασμοί κατάρτισης, φορολογικά κίνητρα)»

Επιπρόσθετα τα τελευταία χρόνια, τα περισσότερα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αναζητούν πιο ευέλικτες και αποτελεσματικές μεθόδους διδασκαλίας και οργάνωσης της εκπαιδευτικής διαδικασίας σε σύγκριση με τις προηγούμενες. «Νέες τεχνολογίες, βελτίωση αρθρωτού συστήματος επιτρέπουν να παρέχει η εκπαίδευση την απαιτούμενη, πολύ σημαντική ποσότητα γνώσεων με χαμηλότερο κόστος. Κατάρτιση για εργαζόμενους: είτε για πανεπιστημιακά προγράμματα που σχετίζονται με τις εργασιακές δραστηριότητες των φοιτητών, είτε με εκπαίδευση απευθείας στο χώρο εργασίας». Μεταξύ των κρατών που αντιμετωπίζουν σκόπιμα και ενεργητικά το υπό συζήτηση θέμα, θέτοντας συγκεκριμένα σχέδια, είναι η **Εσθονία και η Ιρλανδία**.

Στην **Εσθονία**,²⁷ η στρατηγική για την ανάπτυξη της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης για 2006-2015 περιλαμβάνει αύξηση του πρώτου και του δεύτερου κύκλου εκπαίδευσης στο ποσοστό των φοιτητών τριάντα ετών και μεγαλύτερους, έως και 25%. Επιπλέον, ο ρυθμός αύξησης του αριθμού τέτοιων φοιτητών από την αρχή αναμενόταν να είναι γρήγορος: το 2007 -22,0%, το 2009 - 23,0%. Στην **Ιρλανδία**, όπου ενήλικες φοιτητές τριτοβάθμιας εκπαίδευσης θεωρούν τους φοιτητές ηλικίας 23 ετών και άνω. Το Εθνικό Σχέδιο όσον αφορά την ίση πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση για την περίοδο 2008-2013 και ο στόχος της αύξησης του αριθμού αυτών της κατηγορίας ατόμων από 13% έως 20%.

Συμπερασματικά, η ανάλυση της **εκπαιδευτικής πολιτικής** της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο σύνολό της, μαρτυρά ότι το πρόβλημα της εκπαίδευσης ενηλίκων στην τριτοβάθμια έχει γίνει μια από τις προτεραιότητες στον ευρωπαϊκό χώρο. «Οι μεταρρυθμίσεις στοχεύουν στην ανανέωση και την κατάρτιση των γνώσεων καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής βάσει της Συμφωνίας της Μπολόνιας, οι οποίες έχουν σχεδιαστεί για να διασφαλίζουν σε όλους την ευκαιρία να επιστρέψουν στην εκπαίδευση μετά από αρκετά χρόνια επαγγελματικής δραστηριότητας και άρση όλων των εμποδίων στην απόκτηση τυχόν απαιτούμενων τύπων εκπαιδευτικών υπηρεσιών»

Σαφέστατα η εγκατάλειψη του σχολείου αποτελεί ένα πολύπλευρο φαινόμενο το οποίο οφείλεται πολλούς παράγοντες όπως: Προσωπικοί, Κοινωνικοί, οικονομικοί,

---

²⁷ Ενήλικες στην επίσημη εκπαίδευση: πολιτικές και πρακτικές στην Ευρώπη

οικογενειακοί ή συνδυασμός δύο ή περισσότερων παραγόντων. «Ένας στους δέκα νέους Ευρωπαίους εγκαταλείπει την εκπαίδευση ή την κατάρτισή του χωρίς να έχει κατακτήσει τις δεξιότητες και τα προσόντα που στην εποχή μας θεωρούνται απαραίτητα για την επιτυχημένη μετάβαση στην αγορά εργασίας και την ενεργή συμμετοχή στη σύγχρονη κοινωνία, γεγονός που συνεπάγεται ότι ελλοχεύει ο κίνδυνος της ανεργίας, του κοινωνικού αποκλεισμού και της φτώχειας» (ERASMUS).

Η **πρόωρη εγκατάλειψη** (eurpra) του σχολείου «οφείλεται σε πολυσύνθετες και ποικίλες αιτίες, αλλά συχνά συνδέεται με την κοινωνικοοικονομική μειονεξία, το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, την αποξένωση από την εκπαίδευση και την κατάρτιση ή τις χαμηλές σχολικές επιδόσεις, την έλξη από την αγορά εργασίας και/ή έναν συνδυασμό κοινωνικών, συναισθηματικών και εκπαιδευτικών προβλημάτων που θέτουν τα άτομα σε κίνδυνο πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου».

Εστιάζοντας στα αποτελέσματα (Romer, 2014) που επιφέρει η πρόωρη αποχώρηση από το σχολείο μπορούμε να αναφέρουμε πως τα άτομα αυτά κινδυνεύουν από την ανεργία, έχουν εμπόδιο για ίσες ευκαιρίες σε κοινωνικό επίπεδο, τους στερείται η δυνατότητα να συμμετέχουν στη δια βίου μάθηση και έχουν αυξημένο κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού. Με τη πρόωρη αποχώρηση από το σχολείο στερείται από την κοινωνία σημαντικό δυναμικό.

Στο πλαίσιο της **πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης** έγιναν δράσεις και πρωτοβουλίες για την αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού και το φαινόμενο εγκατάλειψης της υποχρεωτικής εκπαίδευσης και διαπιστώθηκε πως έχουν ευθύνη όλοι οι παράγοντες, όπως οι Διευθυντές, το εκπαιδευτικό προσωπικό, οι μαθητές, η οικογένεια, οι γονείς και οφείλουν όλοι να αναλάβουν δράση, η οποία επιβάλλεται.

28

Εικόνα 4: ERASMUS ACCREDITATION

Η **στρατηγική «Ευρώπη 2020»** (europa, 2011) επικεντρώνεται στο μεγάλο ρόλο που μπορεί να έχει η Ευρώπη, «στους στόχους για την εκπαίδευση των ενηλίκων η οποία παρέχει την δυνατότητα στους εργαζόμενους με λίγα προσόντα ή αυτοί που είναι σε μεγάλη ηλικία να προσαρμοστούν στις αλλαγές που επέρχονται στην αγορά εργασίας και στην κοινωνία». Επιπρόσθετα προβάλλει τις αιτίες που αντιμετωπίζει η Ευρώπη όπως η οικονομική κρίση, η γήρανση του πληθυσμού και την ανεργία θεωρεί πως η χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη χαρακτηρίζει τη διά βίου μάθηση και γενικά τη μάθηση των ενηλίκων ως ιδιαίτερα σημαντικά στοιχεία τα οποία θα συμβάλουν στην αναβάθμιση και την ανάπτυξη δεξιοτήτων. Τονίζει δε τη σημασία της εκπαίδευσης των ενηλίκων η οποία «συνεισφέρει στη βελτίωση της κοινωνικής συνοχής και ενισχύει την συμμετοχή τους στα κοινά ακόμα επισημαίνει δε και τους λόγους για τους οποίους επιζητούν την εκπαίδευση τους όπως: Βελτίωση των προοπτικών απασχόλησής τους, εξέλιξη προσωπική ή επαγγελματική, απόκτηση μεταβιβάσιμων δεξιοτήτων, όπως κριτική σκέψη».

Εξάλλου το **ψήφισμα του Συμβουλίου** της Ευρώπης παρουσιάζει και ορίζει προτεραιότητες για την εκπαίδευση ενηλίκων για το διάστημα 2015-2020:

- «Βελτίωση της διακυβέρνησης μέσω καλύτερου συντονισμού μεταξύ των τομέων της πολιτικής, ενίσχυσης της αποτελεσματικότητας και συνάφειας προς της ανάγκες της κοινωνίας
- Σημαντική αύξηση της προσφοράς και της ζήτησης ποιοτικής εκπαίδευσης, κυρίως όσον αφορά δεξιότητες γραμματισμού και ψηφιακές δεξιότητες

²⁸ Erasmus accreditation_cover_en.jpg

- Εξασφάλιση αποτελεσματικών στρατηγικών προβολής, προσανατολισμού και παροχής κινήτρων, που απευθύνονται και βοηθούν τους εκπαιδευόμενους ενήλικους
- Προσφορά πιο ευέλικτων ευκαιριών για την εκπαίδευση ενηλίκων και βελτίωση της πρόσβασης σε τέτοιου είδους εκπαίδευση μέσω μαθημάτων στον χώρο εργασίας, χρήση των ΤΠΕ, και των προγραμμάτων «δεύτερης ευκαιρίας» για την απόκτηση επαγγελματικών προσόντων.

Επιπλέον το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, (europa, 2011) αναλύει τους στόχους της σύστασης της Δια Βίου εκπαίδευσης που είναι η προώθηση της ανάπτυξης βασικών ικανοτήτων και δεξιοτήτων σχετικά με τη δια βίου μάθησης προτείνοντας τα εξής:

- «Παροχή ποιοτικής εκπαίδευσης, κατάρτισης και δια βίου μάθησης για όλους
- Υποστήριξη του εκπαιδευτικού προσωπικού κατά την εφαρμογή μεθόδων διδασκαλίας και μάθησης που βασίζονται στις ικανότητες»

Ειδικά για την **Τριτοβάθμια εκπαίδευση**, η Ευρωπαϊκή επιτροπή, παρουσιάζει το όραμα για το 2025 στην κοινωνική σύνοδο κορυφής στο Γκέτεμποργκ, σχετικά με τον Ευρωπαϊκό χώρο εκπαίδευσης και θέτει ως στόχο την ελεύθερη κυκλοφορία των εκπαιδευόμενων, χωρίς περιορισμούς. Συγκεκριμένα: «Μια ήπειρος όπου η παραμονή σε άλλο κράτος μέλος –για σπουδές, μάθηση ή εργασία– είναι κάτι το συνηθισμένο και όπου η γνώση δύο άλλων γλωσσών πέραν της μητρικής είναι ο κανόνας. Μια ήπειρος στην οποία οι άνθρωποι έχουν έντονο το αίσθημα της ευρωπαϊκής τους ταυτότητας, καθώς και της πολιτιστικής κληρονομιάς και της πολυμορφίας της Ευρώπης».

Σκοπός της **Ευρωπαϊκής Ένωσης**²⁹ είναι επιπρόσθετα να επιδιώκει τη «διεθνή διάσταση στη μάθηση, τη διδασκαλία, την έρευνα και την χάραξη πολιτικής στον τομέα της Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Για αυτό διερευνά ποιες προτεραιότητες οφείλει για την τόνωση της κινητικότητας και την ανταλλαγή σπουδαστών για όλους για να προσαρμοστεί η εκπαίδευση σε κινητήρια δύναμη της ανάπτυξης». Αναφέρεται πως οι αρχές των κρατών μελών συνεχίζουν να έχουν αρμοδιότητα για τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σε κάθε κράτος μέλους της ευρωπαϊκής ένωσης. Συνεπώς στηρίζει τις ανταλλαγές φοιτητών, ακαδημαϊκού προσωπικού και ερευνητών με τα προγράμματα **Erasmus** και **Horizon 2020**.

²⁹ Επίσημος ιστότοπος της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Για μιν το πρώτο πρόγραμμα, το **Erasmus**, (EPAL, 2020) «είναι πρόγραμμα που λειτουργεί εδώ και 30 χρόνια περίπου, για την στήριξη της εκπαίδευσης και της κατάρτισης, έχουν τη δυνατότητα να συμμετέχουν μεμονωμένα άτομα από όλον τον κόσμο ανεξάρτητα με τι ασχολούνται ή πόσο χρονών είναι. Το νέο Πρόγραμμα (2021-2027) του Erasmus θα είναι πιο προσβάσιμο και βιώσιμο. Στόχοι του νέου προγράμματος θα είναι η στήριξη της ψηφιακής μετάβασης στην Ευρωπαϊκή εκπαίδευση και η στήριξη στην οικοδόμηση του Ευρωπαϊκού χώρου Εκπαίδευσης» Το δε δεύτερο **Horizon 2020** είναι ένα πρόγραμμα για την έρευνα και την καινοτομία ανοιχτό για όλους με την προϋπόθεση οι συμμετέχοντες να εστιάσουν στην έρευνα την καινοτομία και το αποτέλεσμα» Συμπληρωματικά οφείλουμε να αναφέρουμε το όραμα της Ευρωπαϊκής ένωσης για το μέλλον των πανεπιστημίων «ανακοινώθηκε μια μελέτη η οποία παρουσιάζει το στρατηγικό όραμα για την Ευρώπη του 2030 για το μέλλον των Πανεπιστημίων στην έρευνα και την καινοτομία πως θα υποστηριχθούν καλύτερα όπως για παράδειγμα αλλαγές πολιτικής, χρηματοδότηση» (ΕΛΙΔΕΚ, 2020).

Ειδικά για την **Ελλάδα** αναφέρει³⁰ πως η εκπαίδευση στα **κρατικά εκπαιδευτήρια** αποτελεί «συνταγματική αρχή του Ελληνικού κράτους και η παροχή δωρεάν παιδείας σε όλους τους πολίτες. Σε κεντρικό επίπεδο τη διοικητική ευθύνη του εκπαιδευτικού συστήματος σε όλους τους τομείς και τις βαθμίδες έχει το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων. Ρυθμίζει τον καθορισμό του περιεχομένου των προγραμμάτων σπουδών, τον διορισμό του εκπαιδευτικού προσωπικού και το έλεγχο χρηματοδότησης» (Eurydice, 2020).

31

Εικόνα 5: Mature students

³⁰ Ellada Eurydice

³¹ [mature_student_and_fat_baby_0.jpg/https://www.queensjournal.ca/story/2018-10-23/investigations/mature-students-second-act-in-education/](https://www.queensjournal.ca/story/2018-10-23/investigations/mature-students-second-act-in-education/)

2.15 Χαρακτηριστικά ενηλίκων εκπαιδευόμενων

Οι **Ενήλικοι Εκπαιδευόμενοι** παροτρύνονται για μάθηση από εξωτερικούς παράγοντες (Κόκος, 2005) «όπως η κοινωνία, κίνητρα για την βελτίωση των συνθηκών στην εργασία αν υπάρχει, αν δεν υπάρχει εργασία ελπίζουν στην εύρεσή της και από εσωτερικούς παράγοντες για παράδειγμα, ανάγκη για αυτό-ολοκλήρωση, ανάγκη για αυτονομία, αυτοεκτίμηση, κατάργηση του αισθήματος του κοινωνικού αποκλεισμού, πρόοδο, εκπλήρωση απωθημένων, απόκτηση γνώσης, προσωπική καλλιέργεια, να μη νιώθουν μειονεκτικά, ικανότητα λήψης αποφάσεων και σε προσωπικό επίπεδο αλλά και σε επαγγελματικό». Σχετικά με ότι αφορά τους **ενήλικες εκπαιδευόμενους** και με ποιόν τρόπο ορίζονται ο συγγραφέας σχολιάζει: «κάποιοι θεωρούν ότι δεν υπάρχουν χρονικά όρια και άλλοι πιστεύουν πως στην ηλικία των 25 χρόνων ο ενήλικας έχει κατακτήσει μια ωριμότητα με την οποία δύναται να είναι αυτεξούσιος και όχι μόνο για τον εαυτό του αλλά και για την οικογένειά του». Συγκεκριμένα περιγράφει τα χαρακτηριστικά των ενηλίκων εκπαιδευόμενων: « α) η ανάγκη τους να γνωρίζουν γιατί πρέπει να μάθουν κάτι β)η ανάγκη τους να αντιμετωπίζονται από τους εκπαιδευτικούς ως ικανοί για αυτό-κατευθυνόμενη μάθηση γ)η ανάγκη τους να αξιοποιούν τις εμπειρίες τους ως πηγές μάθησης Οι ενήλικοι εκπαιδευόμενοι φαίνεται πως έρχονται στην εκπαίδευση με συγκεκριμένους στόχους. Οι στόχοι αυτοί μπορεί να αφορούν την επαγγελματική ή την κοινωνική τους ζωή. Επίσης μεταφέρουν πολλές εμπειρίες και διαμόρφωση τελικής γνώμης». Καταλήγοντας υποστηρίζει ότι «οι ενήλικοι εκπαιδευόμενοι έχουν την τάση για ενεργή συμμετοχή στην διεργασία της μάθησης, αλλά και ισχυρούς μηχανισμούς άμυνας και παραίτησης από αυτήν».

Σε σχετική έρευνα (Lee M. M., 2014) και με βάση ποιοτική μελέτη πως οι μαθητές **ώριμης ηλικίας** «βιώνουν την σχέση τους με το Πανεπιστήμιο και την συνύπαρξη με τους νεότερους φοιτητές διαπιστώθηκε πως οι μαθητές ώριμης ηλικίας συναντούν μια Πανεπιστημιακή κουλτούρα η οποία κυριαρχείται από τους νεότερους φοιτητές και επιπλέον θέτουν διαχωριστικά όρια μεταξύ των». Στη συνέχεια εξετάστηκε πως οι ώριμοι φοιτητές διαπραγματεύονται τη διαδικασία να ενταχθούν τον πρώτο χρόνο στο Πανεπιστημιακό περιβάλλον και την αντίσταση που αντιμετωπίζουν. Και επισημαίνουν οι συγγραφείς: «το να γνωρίζουμε πως βιώνουν οι μαθητές ώριμης ηλικίας και πώς να τους

στηρίζουμε εξαρτάται από τη Πολιτική του εκάστοτε Πανεπιστημίου καθώς και τις διαφορετικές ανάγκες τους και φιλοδοξίες»

Το θέμα που εξετάζουν οι συγγραφείς του επόμενου άρθρου είναι (Britton, 2011)³² οι **κίνδυνοι των ώριμων μαθητών** της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, όσον αφορά τις επιπτώσεις στην ταυτότητα ,στις σχέσεις με τις οικογένειες τους και τους πρώην φίλους τους. Επισημαίνουν δύο πηγές κινδύνου. «Πρώτον, οι κίνδυνοι που απορρέουν από τις προκλήσεις με τις καθιερωμένες τους ρόλους των δύο φύλων στην οικογένεια, οι οποίες προκαλούνται από τις επιπτώσεις της κοινωνικής τάξης και, δεύτερον, τους κινδύνους που συνοδεύουν την κίνηση μακριά από την εργατική τάξη που είναι αναπόφευκτη συνέπεια του να είσαι στην τριτοβάθμια εκπαίδευση» Συνεχίζοντας οι συγγραφείς ορίζουν τι σημαίνει «μορφωμένος»: να διεκδικήσεις μια νέα ταυτότητα, αλλά μπορεί να απειλεί τόσο την αίσθηση του εαυτού σου όσο και τους άλλους. Αυτό μπορεί να αντιμετωπιστεί είτε ως αντιληπτό από τους άλλους ως ανώτερο, είτε ως αίσθημα ανώτερου από τους άλλους, αλλά και στις δύο περιπτώσεις, υπάρχει μια σιωπηρή πρόκληση για τις προηγούμενες σχέσεις. Στους λογαριασμούς τους, οι μαθητές περιγράφουν πώς προσπαθούν να διαχειριστούν τις σχέσεις με οικογένειες και πρώην φίλους, προκειμένου να ελαχιστοποιηθεί η διαταραχή στη ζωή τους. Καταλήγοντας επισημαίνουν πως «όποια στρατηγική υιοθετούν έχει συνέπειες για την ταυτότητά τους, η οποία βιώνεται ως κατακερματισμένη. Σε αυτήν τη διαδικασία του να γίνεις διαφορετικό άτομο, το φύλο και η τάξη αλληλεπιδρούν για να παράγουν συγκεκριμένα φύλο και ταξινομημένες εμπειρίες αυτής της επώδυνης μετάβασης».

Στο ίδιο θέμα επικεντρώνεται (O'Boyle, 2015) και το επόμενο άρθρο διαπιστώνοντας πως αν και η συμμετοχή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση ενδυναμώνει γενικά τους **ώριμους φοιτητές**, αλλά μπορεί επίσης να δημιουργήσει εντάσεις στις σχέσεις τους εκτός πανεπιστημιούπολης. Το άρθρο αναφέρεται σε ευρήματα από μια συνεχιζόμενη μελέτη των «εμπειριών ώριμων φοιτητών στο πανεπιστήμιο της Ιρλανδίας και αντλεί από συνεντεύξεις με 15 τέτοιους φοιτητές κατά το τελευταίο έτος των σπουδών τους. »Εξετάζει πώς οι ώριμοι μαθητές βιώνουν και «αντιπροσωπεύουν τις αλλαγές στις ταυτότητες και τις κοινωνικές σχέσεις που προκαλούνται από την είσοδο στην ανώτατη εκπαίδευση» Επισημαίνει στους κινδύνους που «συνδέονται με τη χρήση πρόσφατα αποκτηθείσας ακαδημαϊκής γλώσσας (ή «πανεπιστημιακού λόγου») εκτός

---

³² <https://doi.org/10.1080/09620210100200066>

πανεπιστημιούπολης» Επόμενο ότι οι ώριμοι μαθητές συχνά βιώνουν διαχωρισμό και κατακερματισμό στις ταυτότητες τους.

Η επόμενη μελέτη & (Sandra Erb & Drysdale, 2017)³³ διερεύνησε χαρακτηριστικά μάθησης, ακαδημαϊκή «αυτό-αποτελεσματικότητα και αίσθηση ότι ανήκουν σε ώριμους ενήλικες φοιτητές στην τριτοβάθμια εκπαίδευση» Προπτυχιακοί φοιτητές όλων των ηλικιών σε ένα μεγάλο καναδικό πανεπιστήμιο προσλήφθηκαν για να συμμετάσχουν σε μια διαδικτυακή έρευνα. Οι ώριμοι και παραδοσιακοί μαθητές ηλικίας «συγκρίθηκαν με τα κίνητρα και τις στρατηγικές μάθησης, το άγχος των δοκιμών, την ακαδημαϊκή αυτό-αποτελεσματικότητα και την αίσθηση του ανήκει» Τα αποτελέσματα αποκάλυψαν ότι οι ώριμοι μαθητές «διέθεταν σημαντικά υψηλότερα επίπεδα συνολικής ακαδημαϊκής αυτό-αποτελεσματικότητας και χαμηλότερα επίπεδα άγχους δοκιμών από τους παραδοσιακούς φοιτητές ηλικίας, σηματοδοτώντας την επιτυχία τους στην τριτοβάθμια εκπαίδευση»

Σκοπός της επόμενης μελέτης στην διατριβή (ΜΗΑΙCΙΝ, 2016)³⁴ είναι να διερευνήσει τις μεταβατικές εμπειρίες των ώριμων φοιτητών σε ένα περιβάλλον Επιμόρφωσης της Ιρλανδίας. Εξερευνώντας την ερευνητική περιοχή, αποφάσισε δύο βασικούς τομείς εστίασης, όπως: το κίνητρο των ώριμων μαθητών που έρχονται στο Πανεπιστήμιο καθώς και τις προκλήσεις πρώτης διάρκειας που αντιμετωπίζουν οι ώριμοι μαθητές «σε σχέση με την αυτοπεποίθηση, τις αξιολογήσεις, την ψηφιακή ικανότητα και τη μάθηση με νεότερους συναδέλφους. Πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις με ανοιχτές ερωτήσεις» Τα ευρήματα αυτής της μελέτης «υποδηλώνουν ότι οι συμμετέχοντες είχαν κίνητρα τόσο εγγενώς όσο και εξωγενώς να έρθουν στο Πανεπιστήμιο, με όλους τους συμμετέχοντες να δείχνουν προς το πάθος και το ενδιαφέρον για το θέμα τους» Επιπλέον, οι συμμετέχοντες ανέφεραν ότι μια ώθηση κάποιας μορφής (όπως η **ανεργία**) ήταν υπεύθυνη για την οδήγησή τους στο Πανεπιστήμιο αυτήν τη χρονική στιγμή. Επιπλέον, αυτή η μελέτη αποκάλυψε άλλες πληροφορίες σχετικά με τη μετάβαση του ώριμου μαθητή, όπως: «φόβος ακαδημαϊκής αποτυχίας, έλλειψη προοπτικής για τον φόρτο εργασίας, συναισθήματα ψηφιακής ανικανότητας, καθώς και εντάσεις που βιώνουν όταν μαθαίνουν μαζί με νεότερους συναδέλφους» Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι παρόλο που αυτά τα ευρήματα αντιπροσωπεύουν με ακρίβεια τους λογαριασμούς οκτώ

---

³³ <https://doi.org/10.1080/02660830.2017.1283754>

³⁴ Διατριβή

συμμετεχόντων, δεν μπορούν να θεωρηθούν αντιπροσωπευτικοί του ώριμου πληθυσμού μαθητών.

Αναμφισβήτητα για τους (Ampronsah, 2018) **ενήλικες φοιτητές** η κινητήρια δύναμη που τους ωθεί μετά από χρόνια να γυρίσουν στην εκπαίδευση είναι τα κίνητρα και αυτό υποστηρίζουν οι συγγραφείς του επόμενου άρθρου σε ένα Πανεπιστήμιο στη Γκάνα, οι οποίοι διερεύνησαν τους παράγοντες που παρακινούν τους ώριμους μαθητές να συμμετέχουν διαδικασία στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση και πώς διατηρείται το κίνητρό τους κατά τη διάρκεια των σπουδών τους. Τονίζουν πως οι ώριμοι φοιτητές για να βρουν κίνητρα «για να ενταχθούν και να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους, οφείλουν τα Πανεπιστήμια να γνωρίζουν τα χαρακτηριστικά και το κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο αυτών των μαθητών και να χρησιμοποιούν μια προσέγγιση που ταιριάζει καλύτερα στις ανάγκες τους ανά πάσα στιγμή κατά τη διάρκεια των σπουδών τους για να απολαύσουν τις σπουδές τους και να επιτύχουν σε αυτό που κάνουν» Χρησιμοποίησαν ένα ερωτηματολόγιο έρευνας και συνέλεξαν δεδομένα οι συγγραφείς, από 210 ώριμους φοιτητές (106 άνδρες και 104 γυναίκες, ηλικίας 30+) του Πανεπιστημίου της Γκάνας. Είναι ενδιαφέρον ότι αυτή η έρευνα αποκαλύπτει ότι οι ώριμοι φοιτητές εξ αποστάσεως εκπαίδευσης που είχαν εγγραφεί σε ένα πρόγραμμα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης «είχαν κυρίως εξωγενή κίνητρα, από την επιθυμία να μάθουν για δική τους χάρη, για την απόλαυση που προσφέρει ή από τα συναισθήματα της επίτευξης που προκαλεί, δίνοντας την εξέλιξη της σταδιοδρομίας ως τον κορυφαίο λόγο για την επιλογή των μαθημάτων»

Θεωρώντας πως τα κίνητρα είναι η κινητήρια δύναμη η οποία ωθεί τους ενήλικες εκπαιδευόμενους να επιστρέψουν μετά από χρόνια στην εκπαιδευτική διαδικασία θα προσπαθήσουμε να φωτίσουμε το ζήτημα των κινήτρων.

Εικόνα 6 : Η ιεράρχηση των αναγκών

35

2.16 Κίνητρα συμμετοχής των ενηλίκων εκπαιδευόμενων

Ο Abraham Maslow (1908-1970) γεννήθηκε το 1908 στο Μπρούκλιν της Ν. Υόρκης, από Εβραίους γονείς, (Μπιτσάνη-Πέτρου, 2016) μετανάστες από τη Ρωσία. Ήταν ο μεγαλύτερος από τα επτά παιδιά της οικογένειας. Ως παιδί «βίωσε τον αντισημιτισμό τόσο στο σχολείο του, από δασκάλους και συμμαθητές, όσο και στη γειτονιά όπου διέμενε και έγινε αποδέκτης διαφόρων βίαιων πράξεων λόγω της καταγωγής του, το οποίο πιθανότατα να επηρέασε τη μετέπειτα θεωρία του, καθώς ασπάστηκε την άποψη για έναν ιδεαλιστικής κοινωνίας βασισμένη στην παιδεία και την κοινωνική δικαιοσύνη» Στο Πανεπιστήμιο του Ουισκόνσιν σπούδασε ψυχολογία και τη διδακτορική του διατριβή. Με τα δεδομένα της συγγραφέα «στο Πανεπιστήμιο Columbia και στο Brooklyn College δίδαξε ως καθηγητής Ψυχολογίας Με αυτό τον τρόπο ανέπτυξε τη θεωρία των Αναγκών»

³⁵ Maslow-Pyramid.jpg

Παρατηρούμε πως κάποιο κίνητρο επέφερε τόσο ωραία αποτελέσματα. Σύμφωνα με τον Maslow οι ανθρώπινες ανάγκες διαχωρίζονται σε πέντα επίπεδα.

- 1) Βασικές και φυσιολογικές ανάγκες
- 2) Ανάγκες ασφάλειας
- 3) Ανάγκες Κοινωνικής Αποδοχής και Αισθηματικές
- 4) Ανάγκες Αυτοεκτίμησης
- 5) Ανάγκες Αυτοπραγμάτωσης

Στην πρώτη βαθμίδα αναγκών είναι το φαγητό, το νερό, ο αέρας, η ερωτική επαφή, η οποία συνδέεται με τις φυσιολογικές και βασικές ανάγκες του ανθρώπου. Η δεύτερη βαθμίδα είναι των αναγκών ασφάλειας και την έννοια της προστασίας όπως η στέγαση και η υγεία. Στην τρίτη βαθμίδα «ανυψώνονται οι ανάγκες κοινωνικής αποδοχής οι οποίες αλληλεξαρτώνται με την ανάγκη του ανθρώπου για να δημιουργήσει κοινωνικές σχέσεις με άλλα άτομα με απώτερο σκοπό να είναι αποδεκτός από αυτούς» όπως η οικογένεια και η φιλία. Η τέταρτη βαθμίδα είναι η «ανάγκη της αυτοεκτίμησης που σημαίνει την επιθυμία του ανθρώπου για προβολή των αξιών του» δηλαδή στο κατά πόσο πιστεύει πως διαθέτει τις αρετές οι οποίες είναι απαραίτητες για να χρησιμοποιήσει τις δυνατότητες που έχει για να σταθεί στα πόδια του με τις δικές του ιδέες και αντιλήψεις. «Για παράδειγμα αρετές είναι: η εργατικότητα, το θάρρος, η επιμονή, η δύναμη θέλησης, σωφροσύνη, η συνέπεια, η ευσυνειδησία, η καλοσύνη» Στην τελευταία (Μπιτσάνη-Πέτρου, 2016) βαθμίδα είναι οι ανάγκες της «αυτοπραγμάτωσης ή αυτοολοκλήρωσης στην οποία οι άνθρωποι εκπληρώνουν τη δημιουργικότητα τους, την ηθικότητα και την έλλειψη προκαταλήψεων» Η εκπαιδευτική ψυχολογία (Kusurkar, Croiset, Mann, & Custers, 2012) δείχνει ότι οι «μαθησιακές διαδικασίες μπορούν να χαρτογραφηθούν σε τρεις διαστάσεις: γνωστική (τι πρέπει να μάθει), συναισθηματική ή κινητήρια (γιατί να μάθει) και μεταγνωστική ρύθμιση (πώς να μάθει)»

Αναμφισβήτητα η **κρίση** της δεκαετίας 2010-2020 που ταλαιπώρησε την Παγκόσμια Οικονομία, την Ευρώπη και κατά συνέπεια την Ελλάδα (ΒΑΡΟΥΦΑΚΗΣ.Γ, 2011) σε μια μελέτη ερμηνεύει για την κρίση: «Στα μέσα της προηγούμενης δεκαετίας, το γενικό κλίμα που επικρατούσε στην Ελλάδα ήταν αυτό της, έστω και συγκρατημένης, αισιοδοξίας: με ρυθμούς ανάπτυξης συγκρίσιμους με εκείνους των υπολοίπων χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και, κατά περιπτώσεις, ακόμα μεγαλύτερους, και με το ποσοστό ανεργίας να διατηρείται σε μη ανησυχητικά επίπεδα και να ακολουθεί καθοδική πορεία από το 2004

και μετά, η αισιοδοξία αυτή διατηρήθηκε και για κάποιο διάστημα από τότε που ξέσπασε η παγκόσμια κρίση». Συνεχίζει αναλύοντας για την κρίση «Χαρακτηριστικό του ότι η ύφεση στην Παγκόσμια οικονομία και στην Ευρώπη δεν επηρέασε άμεσα την Ελλάδα .....γεγονός που ενδεχομένως οδήγησε αρχικά ορισμένους να θεωρήσουν ότι η Ελλάδα δεν θα επηρεαστεί ιδιαίτερα από την παγκόσμια κρίση» .....επιχειρεί να τεκμηριώσει με πίνακες και ποσοστά και καταλήγει: «Τα προβλήματα στην οικονομία της Ελλάδας που ήρθαν στο προσκήνιο λόγω της παγκόσμιας κρίσης ανέδειξαν με τη σειρά τους και το βαθύτερο πρόβλημα της ευρωζώνης –ότι πρόκειται δηλαδή, για μια σειρά από χώρες που έχουν κοινό νόμισμα, χωρίς όμως να μπορεί στ' αλήθεια να γίνει λόγος για πραγματική νομισματική ένωση»

Επιπλέον για την **οικονομική κρίση** (Γαλενιανός, 2015) εξετάζει και ταυτόχρονα παρουσιάζει τα αίτια και τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης «Η Ελλάδα αντιμετωπίζει μια εξαιρετικά σοβαρή οικονομική κρίση, το μέγεθος της οποίας είναι συγκρίσιμο ,αν όχι δυσμενέστερο, με τη Μεγάλη Ύφεση της δεκαετίας του '30». Συμπερασματικά η οικονομική κρίση και το μεγάλο ποσοστό ήταν το κυριότερο έναυσμα να μεγαλώσει ο αριθμός που επιθυμούσε να φοιτήσει στο Πανεπιστήμιο.

Είναι φυσικό από τα προηγούμενα δεδομένα της πολυετούς κρίσης που υφίσταντο η χώρα μας με αποτέλεσμα να μεγαλώσει ο αριθμός των φοιτητών στη Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Για το θέμα ο πρύτανης του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας Αντώνης Τουρλιδάκης μας περιγράφει: (Λακασάς, 2019) «Τα παιδιά είναι πιο προσηλωμένα στις σπουδές τους, καθώς θέλουν να τις ολοκληρώσουν το συντομότερο δυνατό. Είναι πιο ώριμα, παρακολουθούν με επιμέλεια τα μαθήματα, κάνουν εργασίες. Γνωρίζουν ότι στη σύγχρονη εποχή, και με μια χώρα σε βαθιά κρίση, δύσκολα θα επιβιώσουν εάν αρκεστούν στην ήσσονα προσπάθεια» Συνεχίζοντας μας παρουσιάζει τη κατάσταση των Πανεπιστημίων σαν συνέπεια της οικονομικής κρίσης: «οι φοιτητές γεμίζουν τα αμφιθέατρα, επισπεύδουν τη λήψη πτυχίου. Ειδικότερα, τα τελευταία χρόνια ο αριθμός των πτυχιούχων ετησίως αυξάνεται» Στο ίδιο άρθρο της Καθημερινής ο Αχιλλέας Γραβάνης, καθηγητής στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου της Κρήτης επισημαίνει «Τα αμφιθέατρα είναι πλέον γεμάτα. Οι φοιτητές έχουν συνειδητοποιήσει ότι η επαγγελματική τους ζωή θα είναι πολύ δύσκολη στην Ελλάδα, και έτσι επιδιώκουν να αποκτήσουν όσο το δυνατόν περισσότερα εφόδια» Συνοψίζοντας όσο αφορά τα αποτελέσματα της οικονομικής κρίσης ένα από αυτά είναι και το φαινόμενο της

προσέλευσης φοιτητών στη Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, δημιουργήθηκε κίνητρο, όχι μόνο στους φοιτητές σε μικρή ηλικία αλλά σε άτομα μεγαλύτερης ηλικίας.

Ο (Κόκος, 2005)) υποστηρίζει για τη διαφορά των **ενηλίκων μαθητών από τους ανηλίκους** «πως οι περισσότεροι ανήλικοι θεωρούν το γεγονός ότι πηγαίνουν στο σχολείο ως αυτονόητο και φυσικό. Η μαθητική τους ιδιότητα ότι είναι συνυφασμένη με την ηλικία και τις υποχρεώσεις τους.»Οι στόχοι που θέτουν σε ότι αφορά την εκπαίδευση είναι αρκετά αόριστοι: «πηγαίνουν στο σχολείο για να «μορφωθούν», «να μπορέσουν να μπουν στο πανεπιστήμιο» «να αποκτήσουν επαγγελματικά εφόδια» ή απλά γιατί «έτσι κάνουν όλοι » «έτσι πρέπει»»

Συμπερασματικά η ιδιότητα του εκπαιδευομένου έχει αρκετά διαφορετική υφή. Όταν αποφασίζουν να συμμετάσχουν σε ένα πρόγραμμα κατάρτισης, το κάνουν συνήθως για συγκεκριμένους λόγους, που σχετίζονται με τη φάση της ζωής που διανύουν και τις ανάγκες που προκύπτουν. Εκπαιδεύονται επειδή διαπιστώνουν ότι χρειάζονται ορισμένες γνώσεις και δεξιότητες που θα τους επιτρέψουν να αντεπεξέλθουν καλύτερα στις σύγχρονες ή στις μελλοντικές συνθήκες. Έρχονται λοιπόν, στην Εκπαίδευση συνήθως με συγκεκριμένους στόχους. Μπορούμε να σκιαγραφήσουμε τον **Ενήλικα Εκπαιδευόμενο** ως ο κάθε ενήλικας που εμπλέκεται σε μια δραστηριότητα, τυπική ή άτυπη, με στόχο να κατακτήσει μια νέα συμπεριφορά, να αξιολογήσει τις προσωπικές του στάσεις ή να αποκτήσει δεξιότητες και γνώσεις. Επιβάλλεται να προσεγγίσουμε ποιοι είναι οι λόγοι, τα κίνητρα και ποιες ανάγκες προσπαθούν να καλύψουν οι ενήλικες εκπαιδευόμενοι συμμετέχοντας στην εκπαίδευση σε μεγάλη ηλικία, που κάποτε άφησαν ή για μετεκπαίδευση όπως η Δια βίου μάθησης.

2.17 Περιπτώσεις ενηλίκων εκπαιδευόμενων

Χαρακτηριστική περίπτωση **ώριμου φοιτητή**, (University of Chester, 2016) είναι της Helen Bridge, η οποία είναι 43 ετών και ήθελε να σπουδάσει από τα 16 της. Για τα επόμενα 20 χρόνια, σπούδασε όταν μπορούσε αποκτώντας προσόντα προετοιμασίας για την είσοδο της στο Πανεπιστήμιο. Επέλεξε το Πανεπιστήμιο του- Chester -πόλη της Αγγλίας, επέλεξε το Πανεπιστήμιο που ήταν και η πρώτη της επιλογή λόγω της καλής φήμης του μαθήματος στην Μαιευτική. Βρήκε το περιεχόμενο του μαθήματος ιδιαίτερα ενδιαφέρον και έριξε τον εαυτό της στις σπουδές. Η ίδια μας εξηγεί: «Νόμιζα ότι είχα πολλή εμπειρία

ζωής, αλλά η πορεία άλλαξε εντελώς τις προοπτικές μου και μου έδειξε τη σημασία της συνεχούς μάθησης. Η μαία είναι μια επιστήμη και μια τέχνη» Στη συνέχεια τονίζει τις δυσκολίες που αντιμετώπισε στο δεύτερο έτος των σπουδών της διότι πήρε ειδική κηδεμονία στα εγγόνια της, η διαδικασία αυτή επιμήκυνε τον χρόνο και την ενέργειά της για να φθάσει στο στόχο. Στο πλαίσιο αυτό των δυσκολιών που ανέκυψαν ομολογεί η ίδια πως οι καθηγητές του τμήματος ήταν εκεί διαθέσιμοι για να την βοηθήσουν και να την στηρίξουν. Αναφέρει δε πως παρά τις αντιξοότητες συνέχισε τις σπουδές της με επιτυχία, τόσο εντός και τόσο εκτός της πορείας της. Η Ανώτερη Λέκτορας Μαιευτικής και Αναπαραγωγικής Υγείας, δήλωσε: «έχει κίνητρα και έχει δείξει μεγάλο θάρρος και ένταση καθ' όλη τη διάρκεια της εδώ. Εμπλουτίζει τη ζωή όλων που συναντά με τη συναρπαστική προσωπικότητά της και την εύθυμη αποφασιστικότητά της. Έχει δείξει ενσυναίσθηση³⁶ και υποστήριξη σε άλλα μέλη της κομητείας της μαιευτικής και αποτελεί πρότυπο και έμπνευση για πιθανούς υποψήφιους για το πρόγραμμα μαιών» Οι Λέκτορες του Πανεπιστημίου –ανέφεραν πως η ίδια άλλαξε και ως άτομο κατά την διάρκεια της μελέτης της, παράλληλα με την ανάπτυξη των δεξιοτήτων, της γνώσης και της προοπτικής της για τη ζωή. Επιπρόσθετα μπόρεσε να αποδείξει την ικανότητά της και την νέα δεξιοτεχνία. Λόγω της εξαιρετικής απόδοσης της απονεμήθηκε ένα βραβείο υψηλού επιπέδου. Με τα προσόντα και το βραβείο της, παράλληλα με τις νέες γνώσεις και δεξιότητες της, έχει μια μεγάλη ποικιλία επιλογών για το τι μπορεί να κάνει στη συνέχεια. Σκέφτεται έναν εξειδικευμένο ρόλο στη μαιευτική και αποκτά τίτλο Master. Προσβλέπει στην επόμενη πρόκληση που μπορεί να αντιμετωπίσει.

Μια άλλη περίπτωση **ενήλικα εκπαιδευόμενου** είναι η (ΕΥΖην, 2017) οποία επέστρεψε στις σπουδές στα 50 της χρόνια, διότι η καριέρα της στη μόδα και στο Χόλυγουντ δεν πήγαινε καθόλου καλά. Ήταν μοντέλο και ηθοποιός και μας εξηγεί: «Καθώς πλησίαζα τα 50, δεν έβρισκα δουλειά ως μοντέλο και οι κινηματογραφικοί ρόλοι είχαν συρρικνωθεί. Ήταν καταθλιπτικό». Αποφάσισε να πάει στο Πανεπιστήμιο και οι σπουδές διήρκεσαν πέντε χρόνια, η ηλικία της σήμερα είναι 66 ετών. Την ημέρα της τελικής αποφοίτησης απευθύνθηκε προς τους συμφοιτητές της λέγοντας: «Σε όλους τους φοιτητές με τους οποίους είμαι στην ίδια αίθουσα: ένα τεράστιο ευχαριστώ που με καλωσορίσατε, μια γυναίκα που είμαι στην ηλικία των γιαγιάδων τους. Είμαι εδώ για να σας πω ότι, εάν

---

³⁶ Η μετάφραση στα κείμενα είναι του συγγραφέα

βρεθείτε αντιμέτωποι με μια πτωτική πορεία στη ζωή σας, μη δώσετε προσοχή στη φωνή μέσα σας που σας κρίνει, αυτό είναι αρνητικό, ενισχύει περισσότερο το άγχος. Απλά ακολουθήστε τα ενδιαφέροντά σας».

Ώριμος μαθητής (Wikipedia) ή ενήλικος μαθητής θεωρείται όποιος ξεκινά τη διαδικασία της μάθησης σε ηλικία σχετικά μεγαλύτερη από αυτήν του αποφοίτου λυκείου. Ουσιαστικά αναφέρονται με αυτόν τον όρο μαθητές και σπουδαστές που ξεκινούν τις πανεπιστημιακές σπουδές τους σε ηλικία από 25 ετών και άνω. Το φαινόμενο των ώριμων μαθητών στο εξωτερικό είναι ευρέως διαδεδομένο και συνδέεται με τη δια βίου μάθηση. Στις ΗΠΑ και τη Βρετανία περίπου το 15% των φοιτητών είναι ώριμοι φοιτητές, για τους οποίους υφίσταται ειδική μέριμνα, που διευκολύνει την πρόσβαση και τη φοίτησή τους.

Οι ώριμοι φοιτητές (Richardson, 1994) λέγεται « συχνά ότι είναι ανεπαρκείς στις δεξιότητες σπουδών, οι περισσότερες έρευνες για προσεγγίσεις στην τριτοβάθμια εκπαίδευση αγνόησαν την ηλικία ως σημαντική επεξηγηματική μεταβλητή» Στην έρευνα χρησιμοποιήθηκαν ερωτηματολόγια σχετικά με τις διαδικασίες μελέτης ότι οι ώριμοι φοιτητές «παρουσιάζουν πιο επιθυμητές προσεγγίσει στη ακαδημαϊκή μάθηση» Συγκεκριμένα οι ώριμοι φοιτητές, συνεχίζει ο συγγραφέας «φαίνεται να είναι πιο πιθανό από τους νεότερους φοιτητές να υιοθετήσουν μια βαθιά προσέγγιση ή έναν νοηματικό προσανατολισμό Η εξήγηση για αυτό είναι πως οι ώριμοι φοιτητές έχουν περισσότερα κίνητρα από εγγενείς στόχους ενώ οι νεώτεροι αποκτούν επιφανειακή προσέγγιση στη μάθηση τα τελευταία χρόνια της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης»

Ένα αυξανόμενο ποσοστό (Ella R. Kahu, 2013)**φοιτητών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης** είναι ηλικίας 25 ετών και άνω, και πολλοί από αυτούς τους μαθητές επιλέγουν να σπουδάσουν από απόσταση προκειμένου να συνδυάσουν πιο εύκολα τις σπουδές τους με τις οικογενειακές και εργασιακές τους υποχρεώσεις. Για να διερευνήσουν εάν η ηλικία και ο τρόπος σπουδών επηρεάζουν την εμπλοκή των μαθητών, την ικανοποίηση, και τη μάθηση αναλύθηκαν δεδομένα από την Αυστραλιανή Έρευνα της Συμμετοχής των Φοιτητών από 1116 προπτυχιακούς φοιτητές πρώτου έτους από ένα μόνο πανεπιστήμιο της Νέας Ζηλανδίας. Τα αποτελέσματα επιβεβαιώνουν την επίδραση της συμμετοχής των μαθητών τόσο στην ικανοποίηση των μαθητών όσο και στη μάθηση, ιδιαίτερα στη σημασία ενός υποστηρικτικού μαθησιακού περιβάλλοντος. Τα ευρήματα υποδηλώνουν ότι ενώ οι μαθητές μεγαλύτερης ηλικίας και εξ αποστάσεως είναι λιγότερο πιθανό να

συμμετάσχουν σε ενεργές στρατηγικές μάθησης με τους συναδέλφους τους μαθητές, έχουν πολύ μεγαλύτερη **ικανότητα** να ενσωματώνουν τη μάθησή τους με την εργασιακή τους εμπειρία. Το εύρημα ότι αυτοί οι μαθητές είναι τόσο ικανοποιημένοι όσο και οι πιο παραδοσιακοί φοιτητές στην πανεπιστημιούπολη, υποδηλώνουν ότι η εμπειρία τους είναι διαφορετική, αλλά όχι δεύτερη. Τα πανεπιστήμια πρέπει να βασιστούν στα δυνατά σημεία αυτών των φοιτητών, καθώς και να προσφέρουν μεγαλύτερες ευκαιρίες για να δημιουργήσουν συνεργατικές σχέσεις με παρόμοιους φοιτητές.

Οι διαφοροποιημένες εμπειρίες (Lee M. M., 2017) των νέων φοιτητών **ώριμης ηλικίας** δεν έχουν ερευνηθεί και συχνά δεν αναγνωρίζονται στη τριτοβάθμια εκπαίδευση και στην πανεπιστημιακή πολιτική. Αυτό το άρθρο υποστηρίζει ότι, λόγω της ηλικίας τους πολλοί νεότεροι μαθητές ώριμης ηλικίας αισθάνονται εκτός τόπου και «αποξενωμένοι» από τον πανεπιστημιακό πολιτισμό. Οι μαθητές σε αυτό το ηλικιακό εύρος θέλουν ακαδημαϊκή κοινωνικότητα, αλλά δεν ταυτίζονται ως απολυτές σχολείου ή ως «ώριμη ηλικία». Αισθάνονται σαν απομονωμένοι μαθητές. Υποστηρίζουμε ότι οι εμπειρίες των νέων ώριμων μαθητών για κοινωνική απομόνωση αποτελούν σημαντικό εμπόδιο για την πλήρη συμμετοχή, επηρεάζοντας αρνητικά την ταυτότητά τους ως φοιτητές και τη μετάβασή τους στο πανεπιστήμιο. Ο Συγγραφέας συνεχίζει και σχολιάζει πως στην Αυστραλία και διεθνώς, οι κυβερνήσεις και τα πανεπιστήμια έχουν αυξήσει τις εγγραφές τους σε νέους μαθητές ώριμης ηλικίας, αλλά η ικανότητά τους να διαμορφώνουν μαθησιακά περιβάλλοντα για να ταιριάζουν είναι περιορισμένη χωρίς μεγαλύτερη γνώση των διαφορετικών εμπειριών τους

Μια περίπτωση που ομολογουμένως ταιριάζει με τις περισσότερες περιπτώσεις **ενηλίκων φοιτητών** (Guardian, 2020) η Ella Manus μας εξιστορεί πως αποφάσισε να πάει να σπουδάσει για να βελτιώσει το μισθός της στο Πανεπιστήμιο Nottingham, παράλληλα φροντίζοντας τα τρία παιδιά της. Όταν ξεκίνησε το Πανεπιστήμιο αισθανόταν λίγο άβολα και αισθανόταν πως δεν ταιριάζει με τους άλλους φοιτητές νεότερης ηλικίας. Αλλά, συνεχίζει την αφήγησή πως όλα εξαρτώνται από την προσωπικότητα του καθενός και μας προτρέπει, θωρακίζοντας τον εαυτό μας μπορούμε να τα καταφέρουμε. Εξάλλου όλοι οι φοιτητές έχουν την ίδια πορεία. Διαπίστωσε ότι να πάρεις πτυχίο ως ώριμος φοιτητής δεν είναι τόσο τρομακτικό όσο φαίνεται. Το πιο δύσκολο κομμάτι ήταν η εφαρμογή της

οικογένειας. Τα παιδιά μου έπρεπε να κάνουν θυσίες. Μετά την αποφοίτησή της ξεκίνησε την δική της επιχείρηση .

Υπάρχουν ώριμοι (News Of The Area , 2017)φοιτητές μερικοί από αυτούς έκαναν ακόμη και παγκόσμια ρεκόρ. Έτσι, το 2012, ο 97χρονος Αυστραλός Alan Stewart έλαβε μεταπτυχιακό στην ιατρική από το American University. Εξασφάλισε τον τίτλο του παλαιότερου πτυχιούχου πανεπιστημίου. Εκπαιδεύτηκε κυρίως μέσω αλληλογραφίας, εισήγαγε αλληλογραφία μέσω του Διαδικτύου. Είναι γνωστό ότι ο Αυστραλός έλαβε το πρώτο του δίπλωμα το 1936 μετά από αυτό ο άντρας εργάστηκε για μεγάλο χρονικό διάστημα ως οδοντίατρος στο Λονδίνο. Του δόθηκε το επόμενο πτυχίο το 2006 και δήλωσε ο ίδιος: «Ποτέ δεν είναι πολύ αργά για να τελειοποιήσετε τον εγκέφαλό σας, προκαλέστε τον εαυτό σας να πετύχετε κάτι και να κάνετε νέους φίλους».

Το 2016 (KYOTO UNIVERSITY, n.d.) ένας άλλος ηλικιωμένος απόφοιτος πανεπιστημίου, 96χρονος Ιάπωνας μπήκε στο Guinness³⁷. Το 2005, σε ηλικία 85 ετών, μπήκε στο Πανεπιστήμιο Τέχνης και Σχεδιασμού του Κιότο για να σπουδάσει ποίησης. Η εκπαιδευτική διαδικασία χρειάστηκε 11 χρόνια. "Είμαι χαρούμενος. Η μελέτη είναι πάντα διασκεδαστική στην ηλικία μου. Ο επόμενος στόχος μου είναι να ζήσω 100. Και αν είμαι σε καλή κατάσταση αυτή τη στιγμή, θα σκεφτώ να συνεχίσω τις σπουδές μου και να αποκτήσω πτυχίο», δήλωσε ο Ιάπωνας και κλείνει την συνέντευξη «δεν είναι πολύ αργά για σπουδές σε οποιαδήποτε ηλικία»

2.18 Πολιτικές άλλων πανεπιστημίων για ενήλικες φοιτητές

Στο **Πανεπιστήμιο του Μάντσεστερ** (MANCHESTER, 1824)ορίζει έναν ώριμο μαθητή που είναι άνω των 21 ετών όταν ξεκινούν τις σπουδές τους. Δέχονται μαθητές όλων των ηλικιών στα προπτυχιακά μαθήματα και επισημαίνουν πως οι ενήλικες που επιστρέφουν

---

³⁷ Το βιβλίο Γκίνες θεωρείται /πρώτο σε πωλήσεις βιβλίο όλων των εποχών παγκοσμίως/καταγράφει πρωτότυπα ανθρώπινα κατορθώματα/ αξιοπερίεργα γεγονότα /μοναδικά φαινόμενα που παρουσιάζονται στο φυσικό περιβάλλον.

στην μάθηση είναι από τους πιο καλά εξοπλισμένους μαθητές, οι οποίοι μεταφέρουν δεξιότητες και χαρακτηριστικά που αποκτήθηκαν από επαγγελματικές, οικογενειακές και άλλες εμπειρίες της ζωής. «Προέρχονται από μια σειρά υπόβαθρων, μελετούν κάθε είδους μαθήματα, αναλαμβάνουν μάθηση πλήρους και μερικής απασχόλησης και παρακινούνται από προθέσεις σταδιοδρομίας καθώς και από προσωπικό ενδιαφέρον» Τονίζουν δε πως δεν υπάρχει τυπικός ώριμος μαθητής και η διαδικασία των αιτήσεων είναι η ίδια όπως και για τους άλλους υποψηφίους φοιτητές.

Το **Πανεπιστήμιο του Lancaster** (Lancaster University , 2020) στο Ηνωμένο Βασίλειο-είναι ένα δημόσιο ερευνητικό πανεπιστήμιο που βρίσκεται στο Λανκασάιρ της Αγγλίας το οποίο ιδρύθηκε το 1964. Υπάρχει πλεονέκτημα όσο αφορά την ανταλλαγή προγραμμάτων για φοιτητές σε διεθνές επίπεδο. Προσφέρει υποτροφίες για ώριμους φοιτητές για το ακαδημαϊκό έτος 2020-2021 με κύριο σκοπό να παρέχει οικονομική υποστήριξη σε όσους επιλεγούν και θα ήθελαν να ξεκινήσουν τις προπτυχιακές ή ερευνητικές τους σπουδές. Επιπρόσθετα εξηγεί τους λόγους γιατί να το επιλέξουμε το Πανεπιστήμιο του Λάνκαστερ, τονίζοντας πως βοηθά τους μαθητές να αναπτύξουν τις δεξιότητες και τη φήμη για να ξεκινήσουν σε μια Δια Βίου διαδρομή πνευματικής ανακάλυψης και επαγγελματικής επιτυχίας.

Άλλη περίπτωση είναι ο Stephen Keane,66 ετών (Support The Guardian, 2020) αποφάσισε να σπουδάσει στο τμήμα της ιστορίας του Πανεπιστημίου Hull. Από τότε που αποφοίτησε ψάχνει να εργαστεί ως εθελοντής σε τοπικά μουσεία. Εξηγεί πως ήθελε να κρατήσει τον εγκέφαλό του ενεργό μετά την συνταξιοδότησή του και συγχρόνως τον ενδιέφερε η ιστορία. Επιπλέον χωρίς δυσκολία πήρε το πτυχίο του. Αφηγείται ο Stephen Keane, πως ένωσε στην αρχή περιτριγυρισμένος από νέους φοιτητές, δυσκολεύτηκε στην αρχή με τα μαθήματα αλλά μετά από λίγο χρονικό διάστημα η εμπειρία του Πανεπιστημίου έγινε ευχάριστη, η μάθηση, οι καθηγητές και οι αλληλεπίδραση με νεότερους ανθρώπους. Τονίζει ότι κέρδισε αυτοπεποίθηση και αυτό είναι το όφελος της μελέτης ως ώριμος φοιτητής. Προτρέπει σε όσους ενδιαφέρονται να μη διστάσουν ούτε να φοβούνται αλλά να επιλέξουν ένα τομέα που τους ενδιαφέρει. Καταλήγοντας μας ενημερώνει πως θα ήθελε να αξιοποιήσει τις γνώσεις του και εθελοντικά να πηγαίνει σε τοπικά μουσεία για να ενθαρρύνει άλλους ώριμους μαθητές να πάνε στο Πανεπιστήμιο.

Στο **Metropolitan University** του Λονδίνου (London Metropolitan, n.d.) ο αντιπρόεδρος Lynn Dobbs, μας εξιστορεί: «Ήμουν ο ίδιος ώριμος μαθητής, ξεκινώντας το πτυχίο μου

αφού είχα τα δύο παιδιά μου και εκτιμώ πλήρως τις δυσκολίες και τους περιορισμούς χρόνου που έχουν οι μεγαλύτεροι μαθητές» Συνεχίζει εντοπίζοντας το μοναδικό στοιχείο στο ότι σχεδόν το 70% είναι ώριμοι μαθητές, προσφέρει ένα υποστηρικτικό περιβάλλον μάθησης και διδασκαλίας για τους φοιτητές. Διαπιστώνει τις δυσκολίες τις οποίες αντιμετωπίζουν οι μεγαλύτεροι φοιτητές όπως οι οικογενειακές δεσμεύσεις, ή της εργασίας –ή και τα δύο μαζί. Πιστεύει ότι με τη μελέτη και τη προσπάθεια των ώριμων φοιτητών θα ολοκληρώσουν τις σπουδές και όχι με ένα μόνο πτυχίο, με αυτοπεποίθηση, νέες δεξιότητες και δια βίου φίλους.

Στην εποχή μας η **εξ αποστάσεως εκπαίδευση** (Μανούσου, 2004) φαίνεται να καταλαμβάνει «δυναμικά ένα μεγάλο τμήμα δραστηριοτήτων, κυρίως στα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα αλλά σταδιακά και της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Η δυνατότητα των ανεξαρτήτου ηλικίας φοιτητών να μπορούν να μελετήσουν οποιαδήποτε ώρα, σε οποιοδήποτε μέρος και κάτω από οποιοδήποτε συνθήκες είναι ένα από τα θετικότερα σημεία της Τριτοβάθμιας εξ αποστάσεως εκπαίδευσης». Εκτός από την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση «αρχίζουν να αναπτύσσονται προγράμματα εξ αποστάσεως και σε άλλες βαθμίδες όπως τη Πρωτοβάθμια και τη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση, και με το κατάλληλο σχεδιασμό μπορούν να προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες μάθησης και να αναβαθμίσουν την ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης στους μαθητές ιδιαίτερα των απομακρυσμένων από τα αστικά κέντρα»

Η **Τριτοβάθμια εκπαίδευση** είναι δικαίωμα σε όποιον το επιθυμεί εφόσον δώσει πανελλαδικές εξετάσεις. Υπάρχει όμως και το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, στο οποίο η διδασκαλία πραγματοποιείται χωρίς φυσική παρουσία του φοιτητή στις αίθουσες διδασκαλίας, ούτε έχει υποχρέωση εισαγωγικών εξετάσεων. (ΕΑΠ, n.d.) «Για τη λειτουργία του οποίου ψηφίστηκε ο Νόμος 2552 ψηφίστηκε το 1997 (ΦΕΚ 266/24-12-1997), ήλθε να καλύψει αυτή την ανάγκη στο πεδίο της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης της χώρας μας, όπως εξάλλου έγινε και με Ανοικτά Πανεπιστήμια σε όλες σχεδόν τις χώρες της Ευρώπης, τα οποία άρχισαν να ιδρύονται από τη δεκαετία του '70 και σήμερα απορροφούν εκατοντάδες χιλιάδες φοιτητές» Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση θα διευκολύνει τους μεγαλύτερους φοιτητές να συνδιάσουν την εργασία τους(αν υπάρχει) με την εκπαίδευσή τους.

Για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση ο Οικονόμου υποστηρίζει «μπορεί να περιορίσει τις δυσκολίες παραδοσιακών μεθόδων/συστημάτων, να διευρύνει τον ορίζοντα με νέες

προσεγγίσεις, χωρίς απαραίτητα να τα ανταγωνίζεται. Τα ανοικτά πανεπιστήμια δίνουν σε όλους ανεξαιρέτως και δια βίου το δικαίωμα για μόρφωση. Αυξάνουν τις εκπαιδευτικές ευκαιρίες (όσων είχαν εξαιρεθεί για οποιουσδήποτε λόγους από το παραδοσιακό σύστημα) και δρουν βοηθητικά και παράλληλα με τα συμβατικά συστήματα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης» (Οικονόμου, 2020).

Κεφάλαιο 3. Μεθοδολογία- Υλοποίηση - Εφαρμογή

38

Εικόνα 7 : Creatividad_empresarial

3.1 Σκοπός και στόχοι της Έρευνας

Σκοπός μιας Επιστημονικής Έρευνας είναι η παρουσίαση ενός θέματος με βάση την επιστημονική λογική, την κριτική ανάλυση και την έρευνα για την αλήθεια, ώστε να προκύπτει κριτική σκέψη.

Μια έρευνα περιλαμβάνει τρεις άξονες (Ζαφειρόπουλος): Α) τη διερεύνηση ,περιγραφή και ερμηνεία. Στη φάση αυτή η διερευνητική έρευνα ικανοποιεί την περιέργεια του ερευνητή, ελέγχει τη δυνατότητα διεξαγωγής μιας πιο εκτεταμένης μελέτης και διαμορφώνει τις μεθόδους που θα χρησιμοποιηθούν. Β) τη περιγραφική έρευνα που έχει σκοπό να περιγράψει καταστάσεις και συμβάντα. Πολλές ποιοτικές μελέτες στοχεύουν πρωτίστως στο να περιγράψουν κάτι, Απαντούν στο τι, που το πότε και το πώς. Γ)την ερευνητική έρευνα που γενικός Στο πλαίσιο αυτό η παρούσα έρευνα εστίασε αρχικά στη διαμόρφωση του ερωτήματος και τη περιγραφή του με στόχο μιας ερευνητικής

---

³⁸ Creatividad_empresarial_g1.jpg

υπόθεσης και την επικέντρωση στο θέμα που θα ερευνηθεί. Ειδικότερα, σκοπό της έρευνά μας είναι να δούμε τι πιστεύουν, τι είδαν και τι βίωσαν οι φοιτητές σε σχέση με τη συνύπαρξή τους στο χώρο των σπουδών με τους μεγαλύτερους συμφοιτητές τους.

Στόχοι της έρευνας αποτέλεσαν η διατύπωση των αισθημάτων και των συμπεριφορών στο πλαίσιο μιας ομάδας για την διεκπεραίωση υποχρεωτικών ομαδικών εργασιών: Χαρά; άνεση; δυσκολία; αποτροπή; αδιαφορία, άρνηση; δυσανασχέτηση;

Μια σειρά από ερωτήματα δημιουργήθηκαν προκειμένου να διαπιστωθούν τα αισθήματα και οι συμπεριφορές και να διαμορφώσουν αντίστοιχα ερωτήματα που θα μπορούσαν να έχουν μετρήσιμα αποτελέσματα: Έχουν εμπιστοσύνη στην συνεργασία; Έχουν συνεργαστεί με έναν μεγαλύτερο φοιτητή; Υπάρχει θετικό στοιχείο στην συνύπαρξη; Υπάρχει ανταγωνισμός; Πως συμπεριφέρονται όταν συναναστρέφονται με τους μεγαλύτερους φοιτητές; Υπάρχει αλληλεγγύη για ασκήσεις του μαθήματος;

Όλα τα παραπάνω ερωτήματα αποτέλεσαν τους διατυπωμένους στόχους της εργασίας και διερευνήθηκαν στην πορεία της εργασίας.

3.2 Βιβλιογραφική Επισκόπηση

Αρχικά η εργασία εστίασε στη βιβλιογραφική επισκόπηση με στόχο να αποτυπωθούν οι σύγχρονες αντιλήψεις για τους μεγαλύτερους φοιτητές, να δοθούν ορισμοί και να μελετηθεί το διεθνές περιβάλλον. Η **βιβλιογραφική επισκόπηση** της εργασίας η οποία προέρχεται από πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές πρέπει να σχολιάσουμε και να παραδεχθούμε ότι δεν υπάρχει κάποια έρευνα η οποία να ασχολείται με συμπεριφορές ή συναισθήματα των νεότερων φοιτητών όταν συναναστρέφονται ή συνεργάζονται με μεγαλύτερους φοιτητές, Συγκεκριμένα την ενσωμάτωση των φοιτητών μεγαλύτερης ηλικίας σε φοιτητικές ομάδες και φοιτητικά τμήματα σπουδών. Αυτό το **κενό** θα προσπαθήσουμε να καλύψουμε με την παρούσα εργασία αφενός με το ερωτηματολόγιο το οποίο θα το διαμοιράσουμε διαδικτυακά, θα ανιχνεύσουμε τη συμπεριφορά στην ενσωμάτωση τους στην Ακαδημαϊκή κοινότητα, στους φοιτητές του τμήματός μας, **Αρχειονομίας Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης** και αφετέρου με συνέντευξη με Καθηγητές του Τμήματος, θα διερευνηθεί πως μεταχειρίζονται το γεγονός που σε πολλές περιπτώσεις μπορεί να είναι ο φοιτητής μεγαλύτερος από τον Καθηγητή.

Στην συνέντευξη θα υπάρχουν ερωτήσεις στους Διδάσκοντες, αν υπάρχουν διακρίσεις προς τους μεγαλύτερους φοιτητές, ευνοϊκοί όροι και αν υπάρχει διαφορετική αντιμετώπιση.

3.3 Μέθοδοι έρευνας

Επίσης, για την υλοποίηση των παραπάνω σκοπού και στόχων αξιοποιήθηκαν ποιοτικές και ποσοτικές μέθοδοι έρευνας οδηγώντας σε ένα μεικτό σχήμα ερευνητικής μεθοδολογίας.

Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας (Ζαφειρόπουλος) είναι το σύνολο διερευνητικών μεθόδων οι οποίες περιγράφουν, αποκωδικοποιούν, μεταφράζουν για να αποδώσουν κάποιο νόημα σε ένα φαινόμενο. Ακόμη εξηγούν και αναλύουν τους λόγους εμφάνισης των φαινομένων και όχι τη συχνότητα. Η ποιοτική έρευνα (Πανεπιστήμιο Κύπρου, 2020) δίνει την ικανότητα στον ερευνητή να απαντήσει τα ερωτήματα σχετικά με το “Γιατί” και το “Πως” των φαινομένων και αντλώντας πολλές πληροφορίες για το εκάστοτε θέμα που ασχολείται. Βάση στη ποιοτική προσέγγιση συγκροτεί η διερευνητική μέθοδος. Η **κατάλληλη μέθοδος** για να ερευνηθούν οι αντιλήψεις, τα κίνητρα, τα συναισθήματα των ατόμων και οι συμπεριφορές τους είναι η ποιοτική έρευνα.

Ποσοτικές μέθοδοι έρευνας είναι η συλλογή των δεδομένων τα οποία μετρούν το πόσο και το μέγεθος και όχι το γιατί και τους λόγους. Η Έρευνα πραγματοποιείται με διάφορους τρόπους όπως με ερωτηματολόγιο, συνέντευξη, τα τηλεφωνικά ή με το διαδίκτυο. Επιπλέον συνδυάζονται (Ζαφειρόπουλος) οι ποσοτικές έρευνες με τις ποιοτικές (πριν ή μετά από αυτές) και αυτές ορίζονται **Μικτές έρευνες**.

Η **ποσοτική έρευνα** αναφέρεται (Πανεπιστήμιο Κύπρου, n.d.) «στη συστηματική διερεύνηση φαινομένων με στατιστικές μεθόδους, μαθηματικά μοντέλα και αριθμητικά δεδομένα. Χρησιμοποιείται συνήθως αντιπροσωπευτικό δείγμα παρατηρήσεων και επιδιώκεται γενίκευση σε ένα ευρύτερο πληθυσμό»

Δημοφιλής μέθοδος κοινωνικής έρευνας είναι (BABBLE, 2011)³⁹ η **δειγματοληπτική έρευνα** η οποία περιλαμβάνει ερωτηματολόγια ή συνεντεύξεις σε ένα δείγμα κοινωνικού συνόλου.

Για την παρούσα έρευνα θα χρησιμοποιήσουμε **μεικτή έρευνα**, δηλαδή, ποσοτική μέθοδο και ποιοτική. Η έρευνά μας θα είναι **δειγματοληπτική**.

Το ερωτηματολόγιο είναι **δομημένο** και οι ερωτήσεις είναι **κλειστού τύπου**, υποδεικνύοντας πιθανές απαντήσεις, από τις οποίες, επιλέγει ο ερωτώμενος φοιτητής. Οι ερωτήσεις είναι **σύντομες, συγκεκριμένες, απλές** με στόχο να μη κουράζουν τον ερωτώμενο και ξεκινά με τις πρώτες ερωτήσεις **γενικές** καταλήγοντας σε **ειδικές**. Στην αρχή του ερωτηματολογίου ζητούνται τα βασικά δημογραφικά στοιχεία.

3.4 Συγκρότηση Δείγματος & Συλλογή Δεδομένων

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε στους φοιτητές του Τμήματος Αρχαιονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης. Για τις ανάγκες της πτυχιακής εργασίας και για να βρούμε τον ακριβή αριθμό εγγεγραμμένων φοιτητών απευθυνθήκαμε με email στην Γραμματεία του τμήματος και αυτή με την σειρά της μας απάντησε: «Το σύνολο των εγγεγραμμένων φοιτητών του Τμήματός μας είναι 951 συν 11 από μετεγγραφές που δεν έχει ολοκληρωθεί ακόμα η εγγραφή τους»

Συνεπώς οι εγγεγραμμένοι φοιτητές είναι 951 αλλά από αυτά τα 551 είναι ενεργοί φοιτητές διότι είναι εγγεγραμμένοι στο teams. «Το Microsoft Teams είναι μια ιδιόκτητη επιχειρηματική πλατφόρμα επικοινωνίας που αναπτύχθηκε από τη Microsoft, ως μέρος της οικογένειας προϊόντων Microsoft. Προσφέροντας συνομιλία στο χώρο εργασίας και βιντεοδιάσκεψη, αποθήκευση αρχείων και ολοκλήρωση εφαρμογών. Καθ 'όλη την πανδημία COVID-19, οι ομάδες έχουν κερδίσει πολύ ενδιαφέρον καθώς πολλές συναντήσεις έχουν μετακινηθεί σε ένα εικονικό περιβάλλον» (Wikipedia, 2021) Όλο το

---

³⁹ Για τη Μεθοδολογία χρησιμοποιήθηκε και το βιβλίο με τίτλο(εισαγωγή στην κοινωνική έρευνα)συγγραφέας BABBLE,Earl/εισαγωγή-επιμέλειας-Κώστας Ζαφειρόπουλος /Μετάφραση Βογιατζής Γιάννης/Σύγγραμμα

διάστημα της πανδημίας στη πλατφόρμα του teams διεξάγονταν τα μαθήματα του τμήματος αλλά και όλων των άλλων τμημάτων του Πανεπιστημίου από απόσταση.

Συνεπώς όταν χρειάστηκε να στείλουμε ερωτηματολόγιο στους φοιτητές του τμήματος με την βοήθεια του teams της Microsoft απευθυνθήκαμε στους εγγεγραμμένους φοιτητές τους ενεργούς και ήταν 551 . Υπολογίζεται πως οι υπόλοιποι φοιτητές 400 περίπου είναι οι χρονίζοντες, ή όπως τους αποκαλούν(αιώνιοι φοιτητές)οι οποίοι για διάφορους λόγους θέματα υγείας, προβλήματα βιοπορισμού, οικογενειακά προβλήματα δεν μπορούν να συνδυάσουν τις σπουδές με την εργασία τους με συνέπεια να μην καταφέρνουν να αποφοιτήσουν. Σε προηγμένα κράτη όταν ένας ενήλικας επιθυμεί να σπουδάσει σε μεγάλη ηλικία έχει τη δυνατότητα να πάρει δύο χρόνια άδεια από την εργασία του και να σπουδάσει. Στην Ελλάδα ακόμη θεωρείται πολυτέλεια, ίσως περιττό, το φαινόμενο κάποιος να επιθυμεί να σπουδάσει σε μεγάλη ηλικία. Ακούμε συχνά (τι τα θέλεις αυτά σε αυτή την ηλικία) όταν ακούμε κάποιον σε μεγαλύτερη, από το συνηθισμένο ηλικία, να επιθυμεί να σπουδάσει ή να το υλοποιεί.

Στείλαμε το ερωτηματολόγιο και μας απάντησαν 31 φοιτητές. Η έρευνα είναι δειγματοληπτική δηλαδή απευθύνεται σε ένα δείγμα κοινωνικού συνόλου που στην προκειμένη περίπτωση, το σύνολο, είναι το Πανεπιστημιακό τμήμα. Το σύνολο των εγγεγραμμένων φοιτητών στο τμήμα Αρχαιονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων πληροφόρησης είναι 500, οι οποίοι αναγράφονται στο teams. Απάντησαν 31 φοιτητές του τμήματος. Η έρευνα ήταν δειγματοληπτική δηλαδή απευθυνόταν σε ένα δείγμα κοινωνικού συνόλου που στην προκειμένη περίπτωση, το σύνολο, είναι το Πανεπιστημιακό τμήμα. Τα αποτελέσματα και ο υπολογισμός έγιναν σε υπολογιστικό φύλλο excel, με την χρήση βοηθητικών πινάκων.

3.5 [Μέτρηση Παραγόντων &] Κατασκευή Ερευνητικού Εργαλείου

Το ερωτηματολόγιο είναι ανώνυμο και αποτελείται από 14 ερωτήσεις συνολικά. Απευθύνεται στους φοιτητές του τμήματος Αρχαιονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης του Πανεπιστημίου της Δυτικής Αττικής και διερευνάμε τη συμπεριφορά των φοιτητών με διαφορετικές ηλικίες.

Το ερωτηματολόγιο έχει τις πρώτες τέσσερις ερωτήσεις για τα βιογραφικά στοιχεία των φοιτητών.

- I. Η πρώτη ερώτηση αφορά το **φύλο** αν είναι ο ερωτώμενος Γυναίκα ή άνδρας.
- II. Η δεύτερη ερώτηση είναι για την **ηλικία** και έχει τρεις κλίμακες ,η πρώτη αφορά ηλικίες από 18 ετών έως 25 ετών ,η δεύτερη κλίμακα από 26+ έως και 34 και η Τρίτη κλίμακα 35+ και πάνω.
- III. Η Τρίτη ερώτηση αφορά την δραστηριότητα **αν είναι Εργαζόμενος ή μη εργαζόμενος**, και αυτή τη ερώτηση είναι υποχρεωτική .
- IV. Η τέταρτη ερώτηση αφορά **το έτος σπουδών** και η δυνατότητα να απαντήσουν με διαβάθμιση από το (1-5) 1 πρώτο έτος φοίτησης, το 2 δεύτερο έτος φοίτησης, το 3 που σημαίνει τρίτο έτος φοίτησης ,το 4 τέταρτο χρόνο φοίτησης και το 5 όποιος ερωτώμενος φοιτητής είναι από τον πέμπτο χρόνο και πάνω .

Από τη Πέμπτη ερώτηση ξεκινάει η άντληση πληροφοριών για την συνύπαρξη και αν υπάρχουν συνεργασίες με τους μεγαλύτερους φοιτητές.

- V. Η Πέμπτη ερώτηση : **Κατά την διάρκεια της εκπαίδευσης σας έχετε συνυπάρξει με μεγαλύτερους φοιτητές;** Σε αυτή την ερώτηση υπάρχουν δύο πιθανές απαντήσεις .Το πρώτο σκέλος είναι ναι και το δεύτερο όχι. Σε περίπτωση που είναι ναι ο ερωτώμενος συνεχίζει στην επόμενη ερώτηση την (6)έκτη. Αν είναι η απάντηση όχι δεν απαντάει την έκτη ερώτηση και πηγαίνει στην έβδομη(7).
- VI. Η έκτη ερώτηση απευθύνεται, όπως εξηγήσαμε παραπάνω σε αυτούς που απάντησαν στην προηγούμενη ερώτηση -ναι- αν δηλαδή έχουν συνυπάρξει με μεγαλύτερους φοιτητές. Η ερώτηση τέθηκε ως εξής:

Τι αισθήματα σας προκαλεί η διαφορετικότητα της μεγαλύτερης ηλικίας. Η πρώτη πιθανή απάντηση είναι Άνεση; Η δεύτερη Έκπληξη; Η Τρίτη πιθανή απάντηση στην ερώτηση είναι αν νιώθουν αδιαφορία; και τέλος πιθανή απάντηση είναι το -Τίποτα το ιδιαίτερο.

- VII. **Η έβδομη ερώτηση ήταν διατυπωμένη με τον εξής τρόπο :** **όταν αντικρίζεται έναν μεγαλύτερο φοιτητή τι σκέφτεστε;**
  - a) Τι τα θέλει (αυτός/ή) και μπλέκεται τώρα;

- b) Τώρα το θυμήθηκε;
- c) Θέλετε να τον/την επιβραβεύσετε για τον αγώνα που κάνει;
- d) Σας προκαλεί θαυμασμό;
- e) Συνηθισμένο φαινόμενο;
- f) Ξυπνάει μέσα σας το Χάσμα των γενεών;
- g) Περιέργεια;

Στην συνέχεια υπήρχε δυνατότητα για επιλογή απάντησης –άλλο-και η τελευταία δυνατότητα ήταν προσθήκη επιλογής.

VIII. Η όγδοη ερώτηση είναι: **έχετε εμπιστοσύνη για να συνεργαστείτε στα μαθήματα με φοιτητές μεγαλύτερης ηλικίας;** Αυτή η ερώτηση έχει δύο πιθανές απαντήσεις το ναι και το όχι.

IX. Η ένατη ερώτηση: **Έχετε συνεργαστεί με έναν μεγαλύτερο φοιτητή στη διάρκεια των σπουδών σας;** Και αυτή η ερώτηση έχει δύο πιθανές απαντήσεις –ναι- ή όχι.

X. Η δέκατη ερώτηση: **Ποια η συμπεριφορά σας όταν από το μάθημα καλείστε υποχρεωτικά να συνεργαστείτε με μεγαλύτερους φοιτητές**

1. Αποτροπή
2. Δυσκολία
3. Δυσανασχέτηση
4. Χαρά
5. Άρνηση
6. Τίποτα το ιδιαίτερο
7. Άλλο
8. Προσθήκη επιλογής

XI. Η ενδέκατη ερώτηση είναι διατυπωμένη: **Θεωρείτε ότι υπάρχει κάτι θετικό στη συνύπαρξη διαφορετικών ηλικιών όταν ο στόχος είναι στην ίδια κατεύθυνση;** Η πιθανή απάντηση είναι κλιμακωτή από το 1-5.

1-Καθόλου 2-Λίγο 3-Μέτρια 4-Αρκετά 5- Πολύ Θετικό

XII. Η δωδέκατη ερώτηση: **Από την προσωπική σας εμπειρία υπάρχουν διακρίσεις εκ μέρους των Διδασκόντων προς τους μεγαλύτερους φοιτητές;** Αν η απάντηση είναι όχι δεν υπάρχει συνέχεια . Αν είναι ΝΑΙ η απάντηση καλούνται να απαντήσουν σε ποιό από τα παρακάτω:

1)Ενισχύεται η βαθμολογία τους

2)Υπάρχει άλλη επικοινωνία μεταξύ καθηγητών και μεγαλύτερων φοιτητών

3)Υπάρχει αδιαφορία καθώς δίνεται έμφαση στους νεότερους

XIII. Η δέκατη Τρίτη ερώτηση είναι διατυπωμένη: **Συναναστρέφεστε με μεγαλύτερους φοιτητές ζητώντας τη γνώμη τους σε θέματα σπουδών ή και άλλα θέματα;** Αυτή η ερώτηση έχει διαβάθμιση από το 1 έως το 5.

1-Καθόλου 2-Λίγο 3-Μέτρια 4-Πολύ 5- Πάρα πολύ

XIV. Η δέκατη τέταρτη ερώτηση και τελευταία ερώτηση είναι ανοιχτή και οι φοιτητές καλούνται να απαντήσουν τι προτείνουν οι ίδιοι. Η ερώτηση έχει ως εξής: **Θα θέλατε να προτείνετε κάτι για την καλύτερη συνύπαρξη και εξομάλυνση της διαφορετικότητας;**

3.6 Μέθοδοι Στατιστικής Ανάλυσης

Σχετικά, με τον υπολογισμό των στατιστικών μεθόδων,αξιοποιήθηκε το Microsoft Excel το οποίο είναι πρόγραμμα λογιστικών φύλλων που αναπτύχθηκε από τη Microsoft. Υπάρχει ευκολία στη χρήση του, έχει συγκεντρωτικούς πίνακες, πραγματοποιείς υπολογισμούς, χρησιμοποιείται με ευκολία και δίνει πολλές δυνατότητες.

3.7. Περιορισμοί έρευνας

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να γίνει μια επισήμανση για τους περιορισμούς που υπήρχαν από την έναρξη της παρούσης πτυχιακής εργασίας λόγω του COVID 19.Τα περιοριστικά μέτρα που τέθηκαν και τηρήθηκαν γενικά σε όλους σχεδόν τους πολιτιστικούς χώρους και συνεπώς στις βιβλιοθήκες. Με αυτό τον τρόπο δεν υπήρχε πρόσβαση στη Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου ή κάποια άλλη βιβλιοθήκη. Συνεπώς όλη σχεδόν η βιβλιογραφία είναι από το διαδίκτυο, ένα μικρό ποσοστό είναι από έντυπο υλικό.

Κεφάλαιο 4. Αποτελέσματα – Ευρήματα

4.1 Αναλυτική παρουσίαση αποτελεσμάτων

Στο ερωτηματολόγιο που αναρτήθηκε στην πλατφόρμα teams από την 22/12/2020 έως την 15/01/2021 απάντησαν 31 φοιτητές του τμήματος Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης του Πανεπιστημίου της Δυτικής Αττικής.

Στις πρώτες απαντήσεις του ερωτηματολογίου αφορούν τα βιογραφικά στοιχεία των ερωτώμενων. Συγκεκριμένα στην πρώτη ερώτηση απάντησαν 25 γυναίκες και 6 άνδρες ποσοστό για τις δε γυναίκες 81,% και για δε τους άνδρες 19,%. Αριθμός απαντήσεων: 31 απαντήσεις.

Στην αρχή αναφέρουμε τους λόγους τους οποίους διενεργείται το ερωτηματολόγιο για εκπόνηση πτυχιακής, το όνομα της συγγραφέα και της επιβλέπουσας καθηγήτριας, ακόμη τονίζουμε ότι είναι ανώνυμο και τέλος τις ευχαριστίες μας. Το κείμενο είναι ως εξής:

«Σας προσκαλούμε να συνεισφέρετε με τις απαντήσεις σας στην παρούσα έρευνα, η οποία διενεργείται στα πλαίσια της πτυχιακής εργασίας της φοιτήτριας του Τμήματος Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης, Δασούλα Ουρανία, με επιβλέπουσα καθηγήτρια την Δάφνη-Κυριάκη-Μάνεση. Η συμβολή σας είναι ιδιαίτερα σημαντική. Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από 14 ερωτήσεις συνολικά και η συμπλήρωσή του διαρκεί λίγα λεπτά. Δεν απαιτούνται προσωπικά σας δεδομένα που ταυτοποιούν το άτομό σας, διότι το ερωτηματολόγιο είναι ανώνυμο. Σας ευχαριστούμε για την πολύτιμη βοήθειά σας»

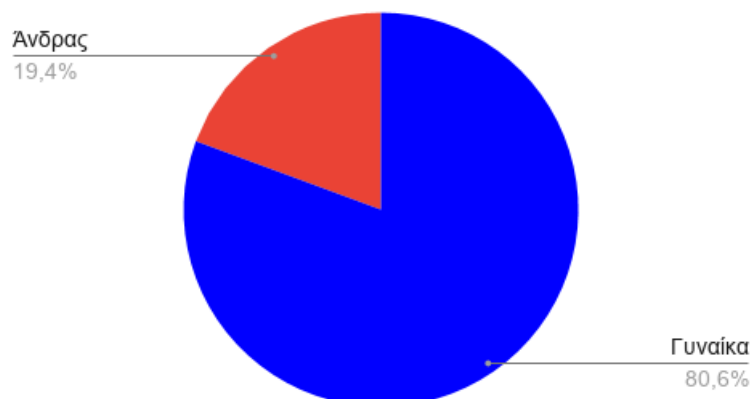
Στην πρώτη ερώτηση που αφορούν τα βιογραφικά στοιχεία των ερωτώμενων για το **φύλο** από τις 31 απαντήσεις, οι γυναίκες είναι 25 γυναίκες και 6 άνδρες. Παρατηρούμε πως οι γυναίκες είναι πιο πολλές.

1)Γράφημα απάντησης φορμών. Τίτλος ερωτήματος: ΦΥΛΟ. Αριθμός απαντήσεων: 31 απαντήσεις.

Στο πρώτο ερώτημα για το φύλο συμμετείχαν 31 φοιτητές από αυτούς οι 25 ήταν γυναίκες ποσοστό 81% και οι 6 άνδρες ποσοστό 19%. Παρατηρούμε πως οι γυναίκες είναι περισσότερες .

Εικόνα 8 : Γράφημα 1-Φύλο

Μέτρηση από 1)ΦΥΛΟ

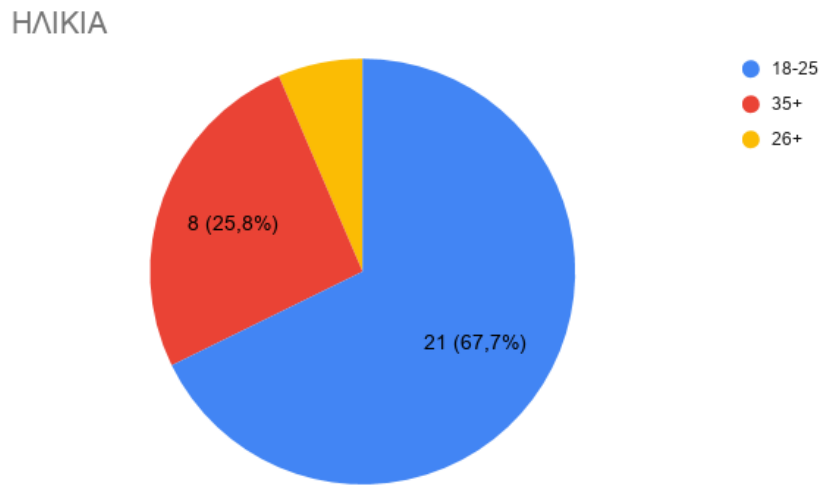

Γυναίκες	Απαντήσεις	25	ποσοστό	81%
άνδρες	Απαντήσεις	6	ποσοστό	19%

Πίνακας 1: Φύλο

2)Στη δεύτερη ερώτηση που αφορούσε την ηλικία και έχει τρεις κλίμακες, η πρώτη αφορά ηλικίες από 18 ετών έως 25 ετών, η δεύτερη κλίμακα από 26+ έως και 34 και η Τρίτη κλίμακα 35+ και πάνω. Απάντησαν 31 φοιτητές και από αυτούς οι 21 είναι 18 ετών έως 25 ετών και ποσοστό 67,7%, στη δεύτερη κλίμακα από 26+ είναι το λιγότερο ποσοστό μόνο 2 απάντησαν με ποσοστό 6,5%. Στο τρίτο επίπεδο 35+ απάντησαν 8 φοιτητές με ποσοστό 25,8%. Από τις απαντήσεις παρατηρούμε πως το μεγαλύτερο ποσοστό είναι οι ηλικίες 18 ετών έως 25 ετών αυτοί που αποκαλούνται φοιτητές σε μικρή ηλικία .

Εικόνα 9 : Γράφημα 2-Ηλικία

Πίνακας 2 : Ηλικία

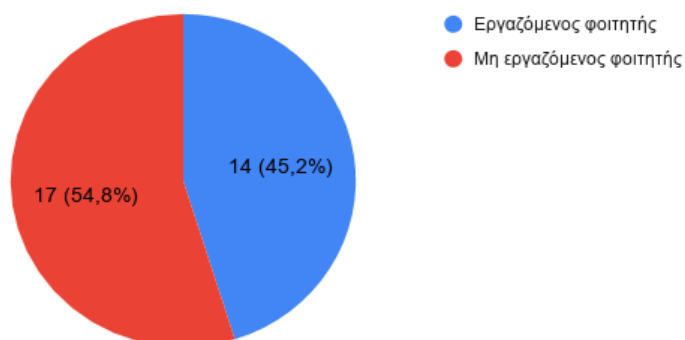
18 ετών έως 25	Απάντησαν	21	Ποσοστό	67,7%
26+	Απάντησαν	2	Ποσοστό	6,5%
35+	Απάντησαν	8	Ποσοστό	25,8%

3) Τίτλος ερωτήματος: ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ. Αριθμός απαντήσεων: 31 απαντήσεις.

Στη Τρίτη ερώτηση αφορά αν οι ερωτώμενοι είναι φοιτητές ή συνδυάζουν την ιδιότητα του φοιτητή με εργασία. Από τις απαντήσεις 17 φοιτητές είναι μη εργαζόμενοι ποσοστό 54,8% και 14 απάντησαν πως είναι εργαζόμενοι ποσοστό 45,2%. Συνεπώς το μεγαλύτερο ποσοστό που απάντησαν είναι μη εργαζόμενοι.

Εικόνα 10 : Γράφημα -εργαζόμενος

Μέτρηση από 3) ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ

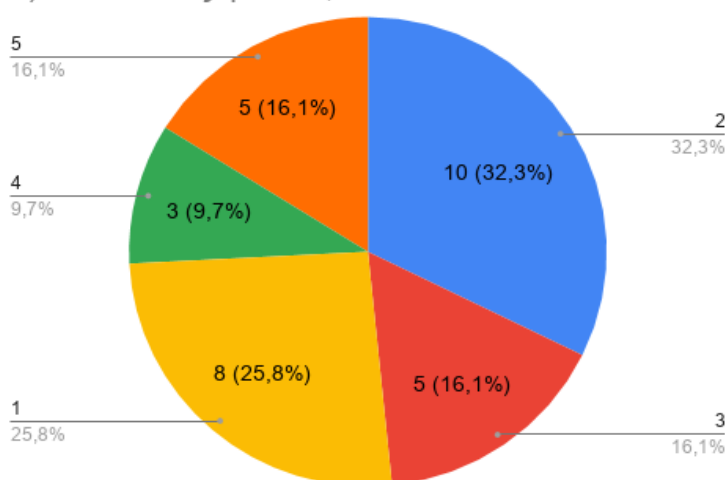

Πίνακας 3: Εργαζόμενοι

5) Στην τέταρτη ερώτηση σε ποιο έτος φοιτάτε διαβαθμισμένο από το 1 έως το 5, (1)πρώτο έτος φοίτησης, το 2 δεύτερο έτος φοίτησης, το 3 που σημαίνει τρίτο έτος φοίτησης ,το 4 τέταρτο χρόνο φοίτησης και το 5 όποιος ερωτώμενος φοιτητής είναι από τον πέμπτο χρόνο και πάνω. Είχαμε 31 απαντήσεις οι οποίες στον πρώτο χρόνο συμπλήρωσαν 8 απαντήσεις, στον δεύτερο χρόνο 10 απαντήσεις και ποσοστό 32,3%, στον τρίτο χρόνο 5 και ποσοστό 16,1%,στον τέταρτο χρόνο 3 απαντήσεις ,ποσοστό 9,7% και στο 5^ο χρόνο 5 απαντήσεις και ποσοστό 16,1%.

Εικόνα 11: Γράφημα 4 -Σε ποιά έτος φοιτάτε

4)Σε ποιο έτος φοιτάτε;

Εργαζό	Απάντησαν	ποσοστό	%.
Μη εργαζόμενοι φοιτητές	17	ποσοστό	54,8%

1 ^ο έτος φοίτησης	8	απαντήσεις	Ποσοστό	25,8%
2 ^ο έτος φοίτησης	10	απαντήσεις	Ποσοστό	32,3%
3 ^ο έτος φοίτησης	5	απαντήσεις	Ποσοστό	16,1%

4 ^ο έτος φοίτησης	3 απαντήσεις	Ποσοστό	9,7%
5 ^ο έτος φοίτησης	5 απαντήσεις	Ποσοστό	16,1%

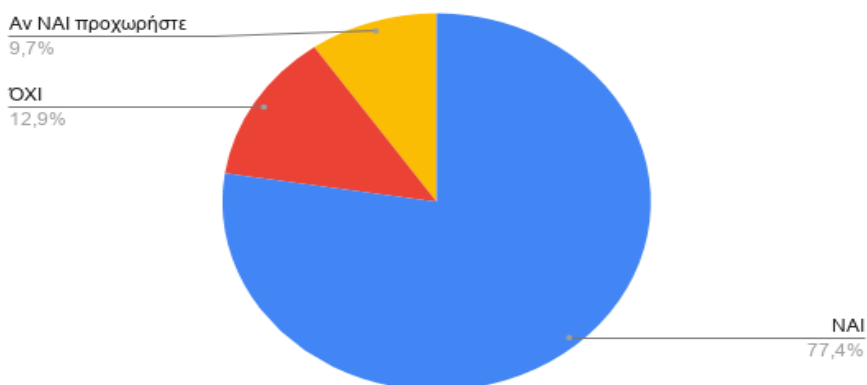
Πίνακας 4: Έτος φοίτησης

Παρατηρούμε στις απαντήσεις της τέταρτης ερώτησης το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων που απάντησαν είναι στο 2^ο έτος φοίτησης και το μικρότερο ποσοστό στο 4^ο έτος φοίτησης.

Από τη Πέμπτη ερώτηση ξεκινάει η άντληση πληροφοριών για την συνύπαρξη και αν υπάρχουν συνεργασίες με τους μεγαλύτερους φοιτητές. Ρωτάμε τους συμφοιτητές μας αν κατά την διάρκεια της εκπαίδευσης σας έχετε συνυπάρξει με μεγαλύτερους φοιτητές; Σε αυτή την ερώτηση υπάρχουν δύο πιθανές απαντήσεις .Το πρώτο σκέλος είναι ναι και το δεύτερο όχι. Σε περίπτωση που είναι ναι ο ερωτώμενος συνεχίζει στην επόμενη ερώτηση την (6)έκτη. Αν είναι η απάντηση όχι δεν απαντάει την έκτη ερώτηση και πηγαίνει στην έβδομη(7).

Εικόνα 12 : Γράφημα 5 -Κατά την διάρκεια της εκπαίδευσης σας έχετε συνυπάρξει με μεγαλύτερους φοιτητές;

Μέτρηση από 5)Κατά την διάρκεια της εκπαίδευσής σας έχετε συνυπάρξει με μεγαλύτερους φοιτητές;

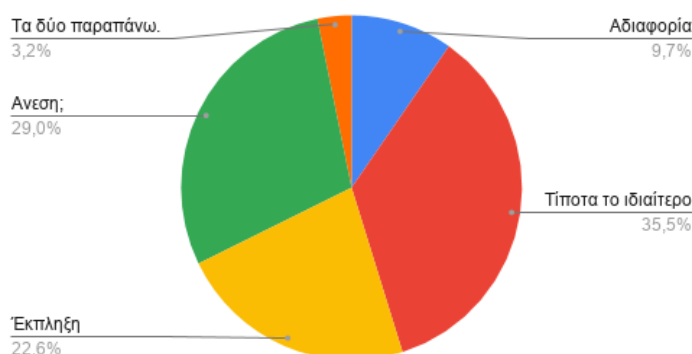
Ναι	Απαντήσεις	24	Ποσοστό	77,4%
Όχι	Απαντήσεις	4	Ποσοστό	12,9%

Αν ναι προχωρήστε στην ερώτηση 6	Απαντήσεις	3	Ποσοστό	9,7%

Πίνακας 5 :Κατά την διάρκεια της εκπαίδευσης σας έχετε συνυπάρξει με μεγαλύτερους φοιτητές;

Μέτρηση από 6)Τι αισθήματα σας προκαλεί η διαφορετικότητα της μεγαλύτερης ηλικίας.

Από τις 31 απαντήσεις, οι 24 συμπλήρωσαν ναι, 4 απάντησαν όχι ότι δεν έχει συνεργαστεί με μεγαλύτερο συμφοιτητή του και - 3 μάλλον έκαναν λάθος και πατήσανε στο επόμενο σκέλος που ενημέρωνε τι να πράξουν για την επόμενη ερώτηση . (Αν ΝΑΙ προχωρήστε στην ερώτηση (6)έπειτα είχε και ένα άλλο σκέλος που ενημέρωνε, αν όχι πηγαίνετε στην ερώτηση 7. Συμπέρασμα οι περισσότεροι απάντησαν –ναι –ότι έχουν συνυπάρξει με μεγαλύτερους κατά την διάρκεια τους εκπαίδευσης τους σε ποσοστό 77,4% ενώ το υπόλοιπο ποσοστό απάντησαν όχι δεν έχουν συνυπάρξει με μεγαλύτερους κατά την διάρκεια τους εκπαίδευσης τους.

Στην έκτη ερώτηση, όπως εξηγήσαμε παραπάνω, απευθύνεται σε αυτούς που απάντησαν στην προηγούμενη ερώτηση -ναι- αν δηλαδή έχουν συνυπάρξει με μεγαλύτερους φοιτητές. Η ερώτηση τέθηκε ως εξής: Τίτλος ερωτήματος: «τι αισθήματα σας προκαλεί η διαφορετικότητα της μεγαλύτερης ηλικίας»

Εικόνα 13: Γράφημα 6-τι αισθήματα σας προκαλεί η διαφορετικότητα της μεγαλύτερης ηλικίας;

Τίποτα το ιδιαίτερο	11 απαντήσεις	ποσοστό 35,5%.
Άνεση	9 απαντήσεις	ποσοστό 29%
Έκπληξη	7 απαντήσεις	ποσοστό 22,6
Αδιαφορία	3 απαντήσεις	ποσοστό 9,7%

Πίνακας 6: Τι αισθήματα τι αισθήματα σας προκαλεί η διαφορετικότητα της μεγαλύτερης ηλικίας;

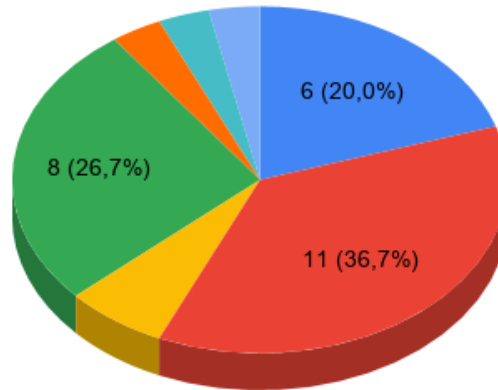
Η πρώτη πιθανή απάντηση είναι: Άνεση; Η δεύτερη Έκπληξη; Η Τρίτη πιθανή απάντηση στην ερώτηση είναι αν νιώθουν αδιαφορία; και τέλος πιθανή απάντηση είναι το -Τίποτα το ιδιαίτερο. Συνολικά απάντησαν 31 φοιτητές, αναλυτικά αυτοί που νιώθουν άνεση απάντησαν 9 ποσοστό 29%, έκπληξη 7 απαντήσεις ποσοστό 22,6 ,αδιαφορία 3 απαντήσεις και ποσοστό 9,7% αυτοί που απάντησαν ,τίποτα το ιδιαίτερο 11 απαντήσεις ποσοστό 35,5%. Συνοπτικά το μεγαλύτερο ποσοστό φοιτητών στην ερώτηση τι αισθήματα προκαλεί η διαφορετικότητα της μεγαλύτερης ηλικίας απάντησαν τίποτα το ιδιαίτερο .

7)Στην έβδομη ερώτηση τι σκέφτεστε όταν αντικρίζεται έναν μεγαλύτερο φοιτητή απάντησαν 31φοιτητές και είχαν δυνατότητα επιλογής τι τα θέλει (αυτός/ή) και μπλέκεται τώρα; Τώρα το θυμήθηκε; Θέλετε να τον/την επιβραβεύσετε για τον αγώνα που κάνει; Σας προκαλεί θαυμασμό; Συνηθισμένο φαινόμενο; Ξυπνάει μέσα σας το Χάσμα των γενεών; Περιέργεια; Στις δύο πρώτες στην σειρά που ετέθησαν οι ερωτήσεις δεν απάντησε κανείς 1) Τι τα θέλει (αυτός/ή) και μπλέκεται τώρα;2) Τώρα το θυμήθηκε;

Εικόνα 14:Γράφημα 7 -τι σκέφτεστε όταν αντικρίζεται έναν μεγαλύτερο φοιτητή;

όταν αντικρίζεται έναν μεγαλύτερο φοιτητή τι σκέφτεστε;

- Περίεργεια;
- Σας προκαλεί θαυμασμό;
- Ξυπνάει μέσα σας το Χάσμα των γενεών;
- Θέλετε να τον/την επιβραβεύσετε για τον αγώνα που κάνει;
- Συνηθισμένο φαινόμενο;
- Θαυμασμό και περιέργεια.
- χαρά στο κουράγιο τους

Πίνακας 7: Τι σκέφτεστε όταν αντικρίζεται έναν μεγαλύτερο φοιτητή;

Σας προκαλεί θαυμασμό	Απαντήσεις	11	ποσοστό	36,7%
Θέλετε να τον/την επιβραβεύσετε για τον αγώνα που κάνει	Απαντήσεις	8	ποσοστό	26,7%
Περίεργεια	Απαντήσεις	6	Ποσοστό	20,0%
Ξυπνάει μέσα σας το Χάσμα των γενεών	Απαντήσεις	2	Ποσοστό	6,5%
Συνηθισμένο φαινόμενο	Απαντήσεις	1	Ποσοστό	3,2%
Θαυμασμό και Περιέργεια	Απαντήσεις	1	Ποσοστό	3,2%

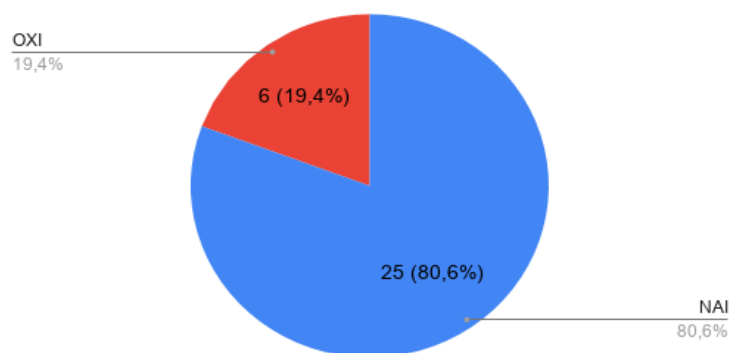
χαρά στο κουράγιο τους	Απαντήσεις	1	Ποσοστό	3,2%

Συμπερασματικά διακρίνουμε πως οι νεότεροι φοιτητές δεν έχουν ιδιαίτερο πρόβλημα με τους μεγαλύτερους φοιτητές θετικά βλέπουν όλο το εγχείρημα των μεγαλύτερων φοιτητών. Ένα μεγάλο ποσοστό 36,7% προκαλεί θαυμασμό στη δεύτερη θέση, θέλετε να τον/την επιβραβεύσετε για τον αγώνα που κάνει και στην επόμενη σειρά, φθίνουσα, είναι περιέργεια.

Στην όγδοη ερώτηση, έχετε εμπιστοσύνη για να συνεργαστείτε στα μαθήματα με φοιτητές μεγαλύτερης ηλικίας απάντησαν 31 φοιτητές και είχαν δυνατότητα να απαντήσουν ναι ή όχι. Τα τελικά αποτελέσματα το ναι το συμπλήρωσαν 25 φοιτητές ποσοστό 80,6% και όχι 6 φοιτητές ποσοστό 19,4%. Σε αυτή την ερώτηση είναι προφανές πως το μεγαλύτερο ποσοστό έχουν εμπιστοσύνη να συνεργαστούν με φοιτητές μεγαλύτερης ηλικίας.

Εικόνα 15:Γράφημα 8-Έχετε εμπιστοσύνη για να συνεργαστείτε στα μαθήματα με φοιτητές μεγαλύτερης ηλικίας;

Μέτρηση από 8)Έχετε εμπιστοσύνη για να συνεργαστείτε στα μαθήματα με φοιτητές μεγαλύτερης ηλικίας

ΝΑΙ	25	Απαντήσεις	Ποσοστό	80,6%
ΟΧΙ	6	Απαντήσεις	ποσοστό	19,4%.

Πίνακας 8: Έχετε εμπιστοσύνη για να συνεργαστείτε στα μαθήματα με φοιτητές μεγαλύτερης ηλικίας;

Στην ένατη ερώτηση αν οι φοιτητές έχουν συνεργαστεί με έναν μεγαλύτερο φοιτητή στη διάρκεια των σπουδών υπήρχε η δυνατότητα να απαντήσουν με ναι ή όχι. Απάντησαν 31 φοιτητές από αυτούς 19 απάντησαν ότι δεν έχουν συνεργαστεί με έναν μεγαλύτερο φοιτητή, ποσοστό 61,3% και 12 απάντησαν ναι ότι έχουν συνεργαστεί με έναν μεγαλύτερο φοιτητή ποσοστό 38,7%. Σε αυτή την ερώτηση παρατηρούμε πως το μεγαλύτερο ποσοστό δεν έχει συνεργαστεί με φοιτητές μεγαλύτερης ηλικίας.

Εικόνα 16:Γράφημα 9-Έχετε συνεργαστεί με έναν μεγαλύτερο φοιτητή στη διάρκεια

των σπουδών σας

Όχι	19	απαντήσεις	Ποσοστό	61,3%
ΝΑΙ	12	απαντήσεις	Ποσοστό	38,7%

Πίνακας 9: Έχετε συνεργαστεί με έναν μεγαλύτερο φοιτητή στη διάρκεια των σπουδών ;

Στη δέκατη ερώτηση ποια η συμπεριφορά σας όταν από το μάθημα καλείστε υποχρεωτικά να συνεργαστείτε με μεγαλύτερους φοιτητές απάντησαν 31 φοιτητές και υπήρχε η δυνατότητα επιλογής. 1)Τίποτα το ιδιαίτερο 2) Χαρά 3) Δυσκολία 4) Δυσανασχέτηση

Εικόνα 17:Γράφημα 10-Ποιά η συμπεριφορά σας όταν από το μάθημα καλείστε υποχρεωτικά να συνεργαστείτε με μεγαλύτερους φοιτητές;

10)Ποια η συμπεριφορά σας όταν από το μάθημα καλείστε υποχρεωτικά να συνεργαστείτε με μεγαλύτερους φοιτητές

15 απαντήσεις	Τίποτα το ιδιαίτερο	ποσοστό 48,4%
10 απαντήσεις	Χαρά	ποσοστό 32,3%
3 απαντήσεις	Δυσκολία	ποσοστό 9,7%
2 απαντήσεις	Δυσανασχέτηση	ποσοστό 6,5%
1 απάντηση	Ίσα- ίσα, χαίρομαι που θα κληθώ να βοηθήσω και με αυτό τον τρόπο θα επιβεβαιώσω στον εαυτό μου ότι έχω πλήρη επίγνωση του αντικειμένου	ποσοστό 3,2%

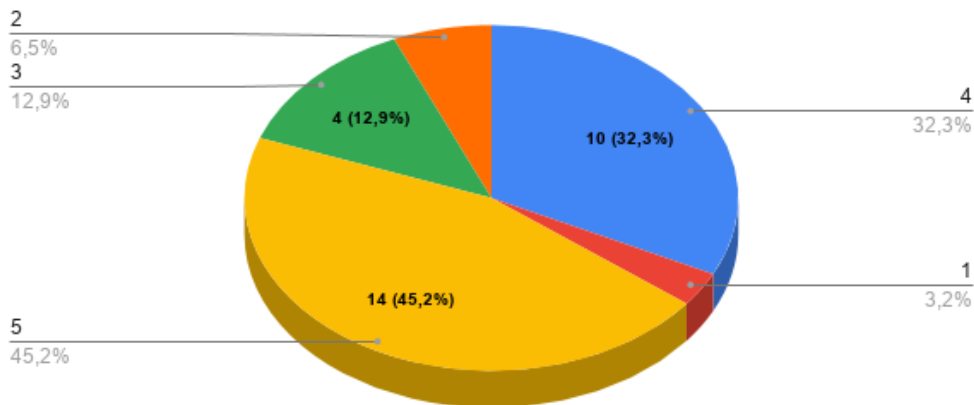
Πίνακας 10: Ποια η συμπεριφορά σας όταν από το μάθημα καλείστε υποχρεωτικά να συνεργαστείτε με μεγαλύτερους φοιτητές;

Συμπερασματικά το μεγαλύτερο ποσοστό των φοιτητών αποτέλεσε από την ερώτηση ποια η συμπεριφορά σας όταν από το μάθημα καλείστε υποχρεωτικά να

συνεργαστείτε με μεγαλύτερους φοιτητές απάντησαν ότι δεν αισθάνονται τίποτα το ιδιαίτερο. Παρατηρούμε πως το μεγαλύτερο ποσοστό 48,4% δεν αισθάνεται κάτι το ιδιαίτερο πράττει φυσιολογικά χωρίς να εξετάζει την ηλικία του συμφοιτητή του.

Εικόνα 18:Γράφημα 11-Θεωρείται ότι υπάρχει κάτι θετικό στην συνύπαρξη διαφορετικών ηλικιών όταν ο στόχος είναι στην ίδια κατεύθυνση;

11)Θεωρείτε ότι υπάρχει κάτι θετικό στη συνύπαρξη διαφορετικών ηλικιών όταν ο στόχος είναι στην ίδια κατεύθυνση;

5- Πολύ Θετικό	14	απαντήσεις	Ποσοστό	45,2%
4-Αρκετά	10	απαντήσεις	Ποσοστό	32,3%
3-Μέτρια	4	απαντήσεις	Ποσοστό	12,9%
2-Λίγο	2	απαντήσεις	Ποσοστό	6,5%
1-Καθόλου	1	απάντηση	Ποσοστό	3,2%

Πίνακας 11: Θεωρείται ότι υπάρχει κάτι θετικό στην συνύπαρξη διαφορετικών ηλικιών όταν ο στόχος είναι στην ίδια κατεύθυνση;

Απάντησαν -31 φοιτητές. Το εύρος είναι από το 1-5. 1-Καθόλου 2-Λίγο 3-Μέτρια 4-Αρκετά 5- Πολύ Θετικό. Από αυτούς 14 απάντησαν το 5 δηλαδή Πολύ Θετικό,10

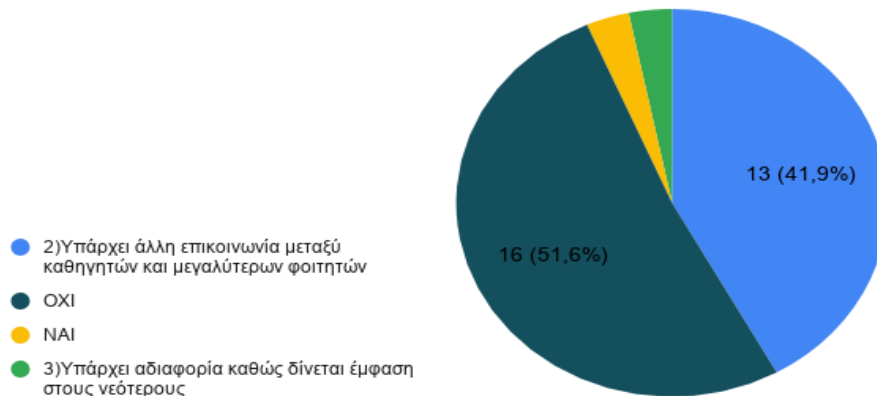
απάντησαν το 4-Αρκετά, 4 απάντησαν 3-Μέτρια, 2 απαντήσεις το 2-Λίγο και τέλος 1 απάντηση με κατάταξη το 1-Καθόλου.

Παρατηρούμε στις απαντήσεις της ενδέκατης ερώτησης το μεγαλύτερο ποσοστό 45,2% βλέπει πολύ θετικά την συνύπαρξη διαφορετικών ηλικιών όταν ο στόχος είναι στην ίδια κατεύθυνση.

Τίτλος ερωτήματος: 12) Από την προσωπική σας εμπειρία υπάρχουν διακρίσεις εκ μέρους των Διδασκόντων προς τους μεγαλύτερους φοιτητές;. Αριθμός απαντήσεων: 31 απαντήσεις.

Εικόνα 19: Γράφημα 12- Από την προσωπική σας εμπειρία υπάρχουν διακρίσεις εκ μέρους των Διδασκόντων προς τους μεγαλύτερους φοιτητές;

12) Από την προσωπική σας εμπειρία υπάρχουν διακρίσεις εκ μέρους των Διδασκόντων προς τους μεγαλύτερους φοιτητές;

OXI	16 απαντήσεις	Ποσοστό	51,6%
2)Υπάρχει άλλη επικοινωνία μεταξύ καθηγητών και μεγαλύτερων φοιτητών	13 απαντήσεις	Ποσοστό	41,9%
NAI	1 απάντηση	Ποσοστό	3,2%
Υπάρχει αδιαφορία καθώς δίνεται έμφαση στους νεότερους	1 απάντηση	Ποσοστό	3,2%

Πίνακας 12 : Από την προσωπική σας εμπειρία υπάρχουν διακρίσεις εκ μέρους των Διδασκόντων προς τους μεγαλύτερους φοιτητές;.

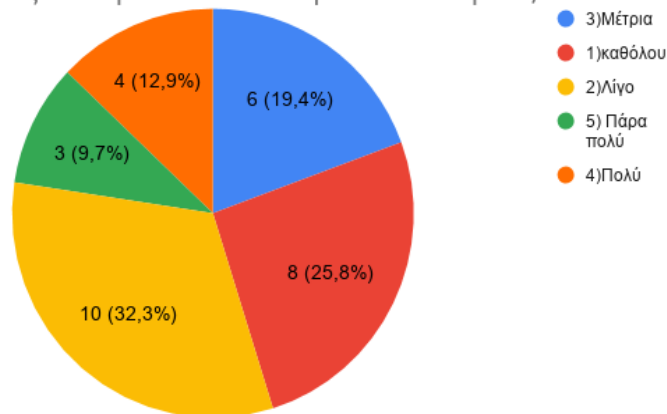

Στην Δωδέκατη ερώτηση παρατηρούμε πως το μεγαλύτερο ποσοστό 51,6% απάντησε ότι δεν υπάρχουν διακρίσεις εκ μέρους των Διδασκόντων προς τους μεγαλύτερους φοιτητές. Το άλλο μεγάλο κομμάτι των απαντήσεων το 41,9% απάντησε ότι υπάρχει άλλη επικοινωνία μεταξύ καθηγητών και μεγαλύτερων φοιτητών. Το μικρότερο ποσοστό 3,2% απάντησε ναι και ακόμα ένα μικρό ποσοστό 3,2 απάντησε ότι υπάρχει αδιαφορία καθώς δίνεται έμφαση στους νεότερους.

Τίτλος ερωτήματος: **13)Συναναστρέφεστε με μεγαλύτερους φοιτητές ζητώντας τη γνώμη τους σε θέματα σπουδών ή και άλλα θέματα;. Αριθμός απαντήσεων: 31 απαντήσεις.**

Εικόνα 20-Γράφημα 13-Συναναστρέφεστε με μεγαλύτερους φοιτητές ζητώντας τη γνώμη τους σε θέματα σπουδών ή άλλα θέματα;

13)Συναναστρέφεστε με μεγαλύτερους φοιτητές ζητώντας τη γνώμη τους σε θέματα σπουδών ή και άλλα θέματα;

Λίγο	Απαντήσεις	10	Ποσοστό	32,3%
Καθόλου	Απαντήσεις	8	Ποσοστό	25,8%
Μέτρια	Απαντήσεις	6	Ποσοστό	19,4%
Πολύ	Απαντήσεις	4	Ποσοστό	12,9%
Πάρα πολύ	Απαντήσεις	3	Ποσοστό	9,7%

Πίνακας 13: Συναναστρέφεστε με μεγαλύτερους φοιτητές ζητώντας τη γνώμη τους σε θέματα σπουδών ή και άλλα θέματα;

Στη Δέκατη Τρίτη ερώτηση αν συναναστρέφεστε με μεγαλύτερους φοιτητές ζητώντας τη γνώμη τους σε θέματα σπουδών ή και άλλα θέματα το μεγαλύτερο ποσοστό 32,3% απάντησε λίγο, το επόμενο ποσοστό 25,8% απάντησε καθόλου, Μέτρια το 19,4% ,πολύ 12,9% και πάρα πολύ 9,7%.Συμπεραίνουμε πως το μεγαλύτερο ποσοστό συναναστρέφεται με μεγαλύτερους φοιτητές από καθόλου έως λίγο. Τα ποσοστά είναι σε φθίνουσα σειρά.

14)Στην τελευταία ερώτηση η οποία ήταν η 14η ανοιχτή με δυνατότητα γραφής κειμένου οι απαντήσεις παρατίθενται παρακάτω και μας προτείνουν κάποια θέματα που θεωρούν πως πρέπει να αλλάξουν. Η ερώτηση έχει ως εξής : Θα θέλατε να προτείνετε κάτι για την καλύτερη συνύπαρξη και εξομάλυνση της διαφορετικότητας; Οι απαντήσεις τις παραθέτουμε στο παρακάτω πίνακα. Οι περισσότερες είναι προς τη θετική πλευρά της συνύπαρξης διαφορετικών ηλικιών.

Πίνακας 14: Θα θέλατε να προτείνετε κάτι για την καλύτερη συνύπαρξη και εξομάλυνση της διαφορετικότητας;

Ερώτηση_14_τίτλος-Θα θέλατε να προτείνετε κάτι για την καλύτερη συνύπαρξη και εξομάλυνση της διαφορετικότητας;
1)Δεν υπάρχει λόγος φόβου προς τους μεγαλύτερους συμφοιτητές, ίσα- ίσα μπορούν να μας βοηθήσουν με τις παραπάνω γνώσεις τους επάνω στο αντικείμενο.
2)Περισσότερες ευκαιρίες συνύπαρξης των φοιτητών
3)Δυστυχώς σε αυτό το κομμάτι θεωρώ ότι παίζει ρόλο καθαρά η διάθεση των ίδιων των φοιτητών. Στο έτος μου για παράδειγμα ,τόσο οι νεότεροι όσο και οι μεγαλύτεροι φοιτητές έχουν καταφέρει να συνυπάρχουν αρμονικά και επικρατεί ένα ευχάριστο κλίμα.
4)Σεβασμός στις αποφάσεις και στην προσωπικότητα των άλλων, ανεξαρτήτως ηλικιακής τάξης.
5)Παρατηρώ ότι γενικά στο τμήμα έχουμε αρκετά άτομα μεγαλύτερης ηλικίας και χαίρομαι που οι περισσότεροι συμφοιτητές μου που έχουμε την ίδια ηλικία δεν έχουν πρόβλημα με αυτό. Ίσως θα έπρεπε να τους μιλάμε πιο πολύ ώστε να μην υποθέτουν ότι δεν νιώθουμε άνετα μαζί τους.

6) Όχι
7) Επίτευξη κοινών στόχων.
8) Για την καλύτερη συνύπαρξη μεταξύ των φοιτητών μεγαλύτερης ηλικίας με εμάς δεν θα μπορούσα να προτείνω κάτι καθώς πιστεύω πως αυτός ο σκοπός επιτυγχάνεται με τον καλύτερο τρόπο. Αυτό που θα τους συμβούλευα θα ήταν να δίνουν τη βοήθεια τους απλόχερα όταν τους ζητηθεί διότι όντας μεγαλύτεροι μπορεί να έχουν γνώσεις για περισσότερα πράγματα.
9) Όχι ιδιαίτερα, καθώς δεν παρατηρώ κάτι άσχημο που χρειάζεται εξομάλυνση.
10) Συναίσθηση, κατανόηση, κριτική σκέψη χωρίς προκαταλήψεις.
11) Όλα δένουν καλώς μέχρι στιγμής. Εξάλλου, στην κατάσταση την οποία βρισκόμαστε δεν έχω προλάβει να γνωρίσω καλά- καλά τους συμφοιτητές μου με αποτέλεσμα να μην έχω συναναστραφεί ιδιαίτερα με μεγαλύτερους συναδέλφους.
12) Απλώς να υπάρχει ίδια αντιμετώπιση τίποτα άλλο
13) Όλα καλά
14) Πιστεύω πως όλοι οι άνθρωποι πρέπει να συνυπάρχουν και να συνεργάζονται μεταξύ τους παρά τις διαφορές στις σκέψεις, στην ηλικία και στα γούστα. Οι άνθρωποι είναι άνθρωποι. Και είναι κοινωνικά όντα. Εγώ προσωπικά ενθουσιάζομαι και χαίρομαι όταν πρέπει να συνεργαστώ με έναν μεγαλύτερό μου γιατί έτσι μαθαίνω να είμαι πιο κοινωνική, πιο συνεργατική και να μαθαίνω περισσότερα πράγματα για το τι θέλει να κάνει και μαζί μου όταν συνεργαζόμαστε αλλά και στην ζωή του. Με το να μαθαίνεις μάλιστα περισσότερα για την ζωή ενός ατόμου, μεγαλύτερου ή μικρότερου, εμπνέεσαι και εσύ να κάνεις κάτι στη ζωή σου περισσότερο από όσο φαντάζεσαι. Πιστεύω επίσης πως πρέπει να προωθηθούν περισσότερο το τι θέλουν να κάνουν οι φοιτητές όχι μόνο για τα μαθήματα αλλά και έξω από αυτά για να μπορέσουν να κοινωνικοποιηθούν περισσότερο.
15) Θεωρώ ότι είναι τελείως υποκειμενικό και ελάχιστοι φοιτητές έρχονται σε επικοινωνία με μεγαλύτερους συμφοιτητές. Συνήθως δεν έχουν την υπομονή να εξηγήσουν ή να βοηθήσουν σε εργαστηριακά μαθήματα, όπου εκεί υπάρχει μεγαλύτερη δυσκολία για αυτά τα άτομα. Θεωρώ ότι οι καθηγητές θα μπορούσαν να κάνουν πιο διαδραστικά τα μαθήματα επιλέγοντας ομάδες ατόμων τυχαία όπου σε κάθε ομάδα θα υπάρχουν μεγαλύτερης ηλικίας φοιτητές, και έτσι θα "αναγκαστούν" να έρθουν σε επικοινωνία και

να γίνουν μία ομάδα.

16)Ενθάρρυνση ανταλλαγής απόψεων στα πλαίσια του μαθήματος μεταξύ των φοιτητών με έμφαση -όπου είναι δυνατόν- στη χρήση γενικότερων γνώσεων

17)Η δυσκολία συνεργασίας με φοιτητές μεγαλύτερης ηλικίας συνήθως βρίσκεται στο γεγονός ότι δεν είναι αρκετά εξοικειωμένοι με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και η επικοινωνία μαζί τους καθίσταται δυσκολότερη για την διεκπεραίωση ομαδικών εργασιών. Επομένως μια λύση θα ήταν να λάβουν οι ίδιοι δράση έτσι ώστε η συνεργασία μαζί τους να γίνει πιο άμεση (π.χ. να δημιουργήσουν κάποιο προφίλ στο οποίο θα είναι ενεργοί) .

18)Αλληλοσεβασμός, διάλογος

19)Ανταλλαγή απόψεων

20)Οι καθηγητές να μη δείχνουν τη προτίμηση τους σε άτομα μεγαλύτερης ηλικίας, οι οποίοι είτε είναι γνωστοί τους από άλλες σπουδές είτε λόγω της εμπειρίας τους στο αντικείμενο (τουλάχιστον στη σχολή μου, οι μεγαλύτεροι δουλεύουν σε κάτι σχετικό)

21)Οι παλαιότεροι αλλά και οι νεότεροι φοιτητές να ξεπεράσουν προκαταλήψεις που τους διακατέχουν, κυρίως όσο αναφορά την ηλικία κάποιου, και να βρουν τρόπους συνεργασίας μεταξύ τους πάντα με σεβασμό προς την κάθε διαφορετικότητα.

22)Δεν καταλαβαίνω γιατί τίθεται αυτό το ζήτημα, είναι θέμα παιδείας και μόνο οι νεότερες ηλικίες θα μπορούσαν να έχουν αυτό το "πρόβλημα"... Δεν θεωρώ πως μπορεί η κάθε σχολή να κάνει κάτι για αυτό, μόνο η νοοτροπία που κουβαλάει ο καθένας από το σπίτι του

23)Δεν έχω να προτείνω κάποια ιδέα. Μου φαίνεται ότι είναι ένα απολύτως λογικό και δίκαιο κλίμα αυτό που επικρατεί αυτή τη στιγμή. Είναι όμορφο να υπάρχουν μεγαλύτεροι φοιτητές

24)Θεωρώ ότι η κάθε ηλικία διαθέτει διαφορετικές δεξιότητες και εμπειρίες οπότε με θετική ματιά η ομαδική συνύπαρξη όλων των ηλικιών μόνο θετικά αποτελέσματα μπορεί να προσφέρει σε όλους μας.

25)Ανταλλαγή απόψεων

26)Δύναται να συνυπάρξουν ομαλά φοιτητές μεγαλύτερης και μικρότερης ηλικίας, καθόσον ο αντικειμενικός σκοπός της φοίτησης δεν είναι πάντα ο ίδιος για όλους. Συνήθως (όχι απόλυτα) οι φοιτητές μεγάλης ηλικίας βιώνουν μια κατάσταση, ως απωθημένο του παρελθόντος, για περισσότερη γνώση, γεγονός που τους αποβάλλει σε μεγάλο βαθμό το άγχος, ενώ οι φοιτητές μικρότερων ηλικιών επιβάλλεται να είναι πιστοί

στον κύριο στόχο τους για μελλοντική επαγγελματική αποκατάσταση.

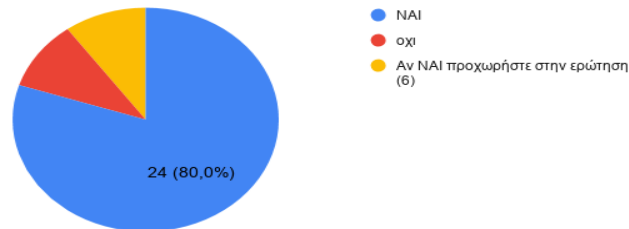
Στην τελευταία ερώτηση αν Θα θέλατε να προτείνετε κάτι για την καλύτερη συνύπαρξη και εξομάλυνση της διαφορετικότητας απάντησαν και πρότειναν 26 φοιτητές. Οι υπόλοιπες απαντήσεις είχαν (-,?,>,...)διάφορα σήματα χωρίς απάντηση στην ερώτηση. Το μεγαλύτερο ποσοστό από την απάντησή τους δεν θεωρεί πως πρέπει να γίνει κάτι ξεχωριστό. Βρίσκουν οι περισσότεροι φοιτητές ομορφιά, ομαλότητα, συνεργασία και ίση μεταχείριση. Στην απάντηση 16) «Οι δυσκολία συνεργασίας με φοιτητές μεγαλύτερης ηλικίας συνήθως βρίσκεται στο γεγονός ότι δεν είναι αρκετά εξοικειωμένοι με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και η επικοινωνία μαζί τους καθίσταται δυσκολότερη για την διεκπεραίωση ομαδικών εργασιών» μπορούμε να συμφωνήσουμε πως οι μεγαλύτεροι φοιτητές, όχι όλοι, αλλά ένα μεγάλο ποσοστό δεν είναι εξοικειωμένοι με τα μέσα δικτύωσης ίσως αυτός είναι ο κυριότερος λόγος για την μη ομαλή συμβίωση και συνεργασία μεταξύ των μεγαλύτερων και των μικρότερων φοιτητών.

4.2 Κυριότερα ευρήματα/ αποτελέσματα

Στις πρώτες τέσσερις απαντήσεις του ερωτηματολογίου αφορούσαν τα δημογραφικά στοιχεία των ερωτώμενων. Συγκεκριμένα στην πρώτη ερώτηση απάντησαν 25 γυναίκες και 6 άνδρες ποσοστό για τις δε γυναίκες 81,% και για δε τους άνδρες 19,%. Παρατηρούμε πως οι γυναίκες είναι περισσότερες. Στην δεύτερη ερώτηση από τις απαντήσεις παρατηρούμε πως το μεγαλύτερο ποσοστό είναι οι ηλικίες 18 ετών έως 25 ετών αυτοί που αποκαλούνται φοιτητές σε μικρή ηλικία .Στην Τρίτη ερώτηση απάντησαν ότι είναι μη εργαζόμενοι σε ποσοστό 54,4%.Το μεγαλύτερο ποσοστό 25,8% είναι στο πρώτο έτος φοίτησης. Σε αυτό το σημείο τελειώνουν οι ερωτήσεις /απαντήσεις που αφορούσαν τα βιογραφικά των φοιτητών που μας απάντησαν στο ερωτηματολόγιο. Συνεπώς αν σκιαγραφήσουμε την πλειοψηφία των ερωτώμενων είναι οι περισσότερες γυναίκες, η ηλικία είναι 18-25,είναι μόνο φοιτητές δεν εργάζονται και φοιτούν στο πρώτο έτος του τμήματος.

Από τη Πέμπτη ερώτηση ξεκινάει η άντληση πληροφοριών για την συνύπαρξη και αν υπάρχουν συνεργασίες με τους μεγαλύτερους φοιτητές. Συγκεκριμένα στην Πέμπτη

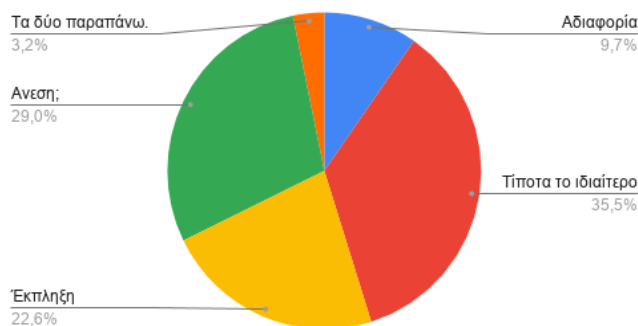
5) Κατά την διάρκεια της εκπαίδευσής σας έχετε συνυπάρξει με μεγαλύτερους φοιτητές;

ερώτηση «αν στην διάρκεια της εκπαίδευσης έχουνε συνυπάρξει με μεγαλύτερους φοιτητές» οι περισσότεροι απάντησαν ότι έχουν συνυπάρξει με μεγαλύτερους κατά την διάρκεια της εκπαίδευσης τους σε πολύ μεγάλο ποσοστό 80,0%. Απαντάει σε ένα από τους στόχους μας .

Από την επόμενη ερώτηση «τι αισθήματα προκαλεί η διαφορετικότητα της μεγαλύτερης ηλικίας των συμφοιτητών» βγάζουμε το συμπέρασμα πως δεν αισθάνονται τίποτα το ιδιαίτερο, με ποσοστό 35,5%, και αυτό με βάση αυτό που δείχνουν τα αποτελέσματα ότι δηλαδή δεν τους ενδιαφέρει το ζήτημα της διαφορετικής ηλικίας.

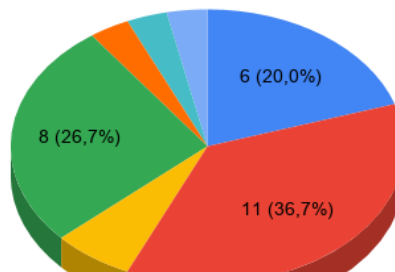
Μέτρηση από 6) Τι αισθήματα σας προκαλεί η διαφορετικότητα της μεγαλύτερης ηλικίας.

Στην επόμενη ερώτηση «τι αισθάνεστε όταν αντικρίζεται έναν μεγαλύτερο συμφοιτητή σας» σε πλειοψηφία 36,7% απάντησαν ότι αισθάνονται θαυμασμό. Αν προσθέσουμε και το επόμενο ποσοστό 26,7% που απαντούν ότι θέλουν να τους επιβραβεύσουν για τον αγώνα που κάνουν 63,4% συνεπώς παρατηρούμε ότι δεν υπάρχει αρνητικότητα στη θέαση της μεγαλύτερης ηλικίας, αντιθέτως νιώθουν θαυμασμό και θέλουν να τον επιβραβεύσουν. Νιώθουν τον αγώνα που κάνει ένας μεγαλύτερος συμφοιτητής τους και συμμερίζονται τα προβλήματα και τις δυσκολίες που έχουν διότι πρέπει να συνδυάσουν τη δουλειά τους, την οικογένεια και όλες τις υποχρεώσεις. Σε αυτό το σημείο καλύπτουμε και έναν ακόμη από τους στόχους της πτυχιακής εργασίας.

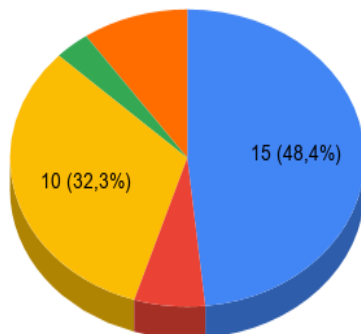
όταν αντικρίζεται έναν μεγαλύτερο φοιτητή τι σκέφτεστε;

- Περιέργεια;
- Σας προκαλεί θαυμασμό;
- Ξυπνάει μέσα σας το Χάσμα των γενεών;
- Θέλετε να τον/την επιβραβεύσετε για τον αγώνα που κάνει;
- Συνηθισμένο φαινόμενο;
- Θαυμασμό και περιέργεια.
- χαρά στο κουράγιο τους

10) Ποια η συμπεριφορά σας όταν από το μάθημα καλείστε υποχρεωτικά να συνεργαστείτε με μεγαλύτερους φοιτητές

- Τίποτα το ιδιαίτερο
- Δυσανασχέτηση
- Χαρά
- Ίσα ίσα, χαίρομαι που θα κληθώ να βοηθήσω και με αυτό τον τρόπο θα επιβεβαιώσω στον εαυτό μου ότι έχω πλήρη επίγνωση του αντικειμένου.
- Δυσκολία

Στην επόμενη ερώτηση «ποια είναι η συμπεριφορά σας όταν καλείστε υποχρεωτικά να συνεργαστείτε με μεγαλύτερους συμφοιτητές σας», απάντησαν το 48,4% ότι δεν αισθάνονται τίποτα το ιδιαίτερο για την συνεργασία και αν προσθέσουμε το ποσοστό 32,3% που νιώθουν χαρά όταν καλούνται να συνυπάρξουν για μία υποχρεωτική εργασία έχουμε ένα ποσοστό 80,7%. Ένα μικρό ποσοστό αισθάνονται δυσκολία στην συνεργασία περίπου 10% .

Στην τελευταία ερώτηση η οποία ήταν η 14η ανοιχτή με δυνατότητα γραφής κειμένου οι απαντήσεις που λάβαμε μας προτείνουν κάποια θέματα που θεωρούν πως πρέπει να αλλάξουν. Η ερώτηση έχει ως εξής : «Θα θέλατε να προτείνετε κάτι για την καλύτερη συνύπαρξη και εξομάλυνση της διαφορετικότητας;» Οι περισσότερες είναι προς τη θετική πλευρά της συνύπαρξης διαφορετικών ηλικιών. Μια ενδεικτική απάντηση μας λέει ότι θα έπρεπε να γίνονται κάποια βήματα εκ μέρους τους για μην θεωρούν οι μεγαλύτεροι πως δεν έχουν άνεση στην μεταξύ τους συνύπαρξη. Παραθέτουμε όλη την παρατήρηση του φοιτητή/τριας.

«Παρατηρώ ότι γενικά στο τμήμα έχουμε αρκετά άτομα μεγαλύτερης ηλικίας και χαίρομαι που οι περισσότεροι συμφοιτητές μου που έχουμε την ίδια ηλικία δεν έχουν πρόβλημα με αυτό. Ίσως θα έπρεπε να τους μιλάμε πιο πολύ ώστε να μην υποθέτουν ότι δεν νιώθουμε άνετα μαζί τους»

Άλλη μια απάντηση φοιτητή/τριας μας εκφράζει απορία λέγοντας πως δεν καταλαβαίνει γιατί τίθεται όλο το ζήτημα, μας επισημαίνει πως είναι θέμα παιδείας, για τη Σχολή δεν θα μπορούσε κάτι άλλο να κάνει για την συνύπαρξη των διαφορετικών ηλικιών, καταλήγοντας να μας εστιάζει ότι το όλο ζήτημα είναι θέμα νοοτροπίας.

«Δεν καταλαβαίνω γιατί τίθεται αυτό το ζήτημα, είναι θέμα παιδείας και μόνο οι νεότερες ηλικίες θα μπορούσαν να έχουν αυτό το "πρόβλημα"... Δεν θεωρώ πως μπορεί η κάθε σχολή να κάνει κάτι για αυτό, μόνο η νοοτροπία που κουβαλάει ο καθένας από το σπίτι του».

Σε αυτό το σημείο δεν μπορούμε παρά να συμφωνήσουμε με τον/την ερωτώμενο/η πως είναι θέμα νοοτροπίας και στη χώρα μας για την έννοια της διαφορετικότητας δεν υπάρχει συμφιλίωση για το θέμα αυτό. Αν προσδιορίσουμε τον όρο της διαφορετικότητας τι ακριβώς σημαίνει, σε ηλεκτρονική πλατφόρμα (European, 2021) μας ορίζει: «η διαφορετικότητα είναι ως έννοια πολύ ευρύτερη, και περιλαμβάνει μια σειρά χαρακτηριστικών που καθιστούν ένα άτομο ελαφρώς διαφορετικό από τον μέσο όρο – αν και αποτελεί μεταβλητή, ο μέσος όρος σε κάθε κουλτούρα είναι διαφορετικός» Στη συνέχεια μας αναλύει ποιες διαφορές αφορά η διαφορετικότητα: «αξίες, στάσεις, πολιτισμό, πιστεύω, θρησκεία, φύλο, σεξουαλικό προσανατολισμό, ηλικία, γνώσεις, ικανότητες, αναπηρία, εμπειρία ζωής» Ακόμη μας ενημερώνει πως η διαφορετικότητα συνδέεται στενά με την ισότητα: «ίσες ευκαιρίες, ίση μεταχείριση και ίσες αμοιβές» Εξάλλου η ισότητα δεν μπορεί να επιτευχθεί χωρίς αξιοπρέπεια. Το ίδιο ιστολόγιο

συνεχίζει και μας προτρέπει πώς να διαχειριστούμε τη διαφορετικότητα: «Οι διαφορές στις απόψεις, τις ιδέες και τις προοπτικές είναι συχνά πολύ καρποφόρες: Πολλές από τις πιο γόνιμες ιδέες προέρχονται από άτομα που διαφωνούν ή βλέπουν ορισμένα πράγματα από διαφορετική οπτική γωνία».

Συμπερασματικά οι περισσότεροι απάντησαν πως στηρίζουν τη συνύπαρξη, τη συνεργασία, άσχετα τις διαφορές στις σκέψεις, στην ηλικία και στα γούστα. Χαρακτηριστικά μια απάντηση φοιτητή/τριας ενδεικτική που το υποδηλώνει είναι :«Πιστεύω πως όλοι οι άνθρωποι πρέπει να συνυπάρχουν και να συνεργάζονται μεταξύ τους παρά τις διαφορές στις σκέψεις, στην ηλικία και στα γούστα. Οι άνθρωποι είναι άνθρωποι. Και είναι κοινωνικά όντα. Εγώ προσωπικά ενθουσιάζομαι και χαίρομαι όταν πρέπει να συνεργαστώ με έναν μεγαλύτερό μου γιατί έτσι μαθαίνω να είμαι πιο κοινωνική, πιο συνεργατική και να μαθαίνω περισσότερα πράγματα για το τι θέλει να κάνει και μαζί μου όταν συνεργαζόμαστε αλλά και στην ζωή του. Με το να μαθαίνεις μάλιστα περισσότερα για την ζωή ενός ατόμου, μεγαλύτερου ή μικρότερου, εμπνέεσαι και εσύ να κάνεις κάτι στη ζωή σου περισσότερο από όσο φαντάζεσαι. Πιστεύω επίσης πως πρέπει να προωθηθούν περισσότερο το τι θέλουν να κάνουν οι φοιτητές όχι μόνο για τα μαθήματα αλλά και έξω από αυτά για να μπορέσουν να κοινωνικοποιηθούν περισσότερο»

Είναι φανερό από όλα τα παραπάνω πως οι φοιτητές σε μεγάλη πλειοψηφία είναι ανεκτικοί στη διαφορετικότητα, δείχνουν σεβασμό στις ανομοιομορφίες, εκτιμούν και κατανοούν την προσπάθεια η οποία καταβάλλεται από έναν φοιτητή σε μεγαλύτερη από αυτούς ηλικία. Ακόμη δεν αξιολογούν τα άτομα βασισμένοι σε στερεότυπα ή διακρίσεις.

Κεφάλαιο 5. Συζήτηση – Συμπεράσματα – Μελλοντικές επεκτάσεις

Στο κεφάλαιο αυτό θα εστιάσουμε στα συμπεράσματα της έρευνας πάντα σε σχέση με τους ερευνητικούς στόχους τους οποίους θέσαμε από την αρχή της παρούσας πτυχιακής εργασίας. Ακόμη θα γίνει αναφορά σε μελλοντικές έρευνες. Τέλος, θα επισημάνουμε τους περιορισμούς που συναντήσαμε κατά την διεξαγωγή της πτυχιακής εργασίας, την διερεύνηση της βιβλιογραφίας και του ερωτηματολογίου.

5.1 Συζήτηση

Η εργασία είχε στόχο να εξετάσει αν η συνύπαρξη διαφόρων ηλικιών ήταν αρμονική στην εκπαιδευτική διαδικασία. Έτσι τέθηκε ο πρώτος στόχος ο οποίος ήταν αν υπάρχουν θετικά στοιχεία από τη συνύπαρξη αυτή.

Για τον πρώτο στόχο τέθηκε η πέμπτη ερώτηση του ερωτηματολογίου : Κατά την διάρκεια της εκπαίδευσής σας έχετε συνυπάρξει με μεγαλύτερους φοιτητές; Από τα αποτελέσματα διακρίνουμε: Ποσοστό 77,4 απάντησαν ναι, ότι υπάρχουν θετικά στοιχεία από την συνύπαρξη νεότερων και μεγαλύτερων φοιτητών. Συνεπώς, ο στόχος της διαπίστωσης της θετικής στάσης των φοιτητών προς τους ώριμους συναδέλφους τους επιβεβαιώνεται αποτιμώντας θετικά τη συνύπαρξη.

Ο δεύτερος στόχος ήταν να διαπιστωθεί πόσοι φοιτητές έχουν συνεργαστεί με έναν μεγαλύτερο φοιτητή. Τέθηκαν δύο ερωτήσεις η πρώτη ήταν, αν έχουν εμπιστοσύνη για να συνεργαστούν στα μαθήματα με φοιτητές μεγαλύτερης ηλικίας. Από τις απαντήσεις παρατηρούμε πως 80,6% απάντησαν ναι, δηλαδή έχουν εμπιστοσύνη να συνεργαστούν με ένα μεγαλύτερο φοιτητή. Στη δεύτερη ερώτηση για να πετύχουμε τους στόχους τους οποίους είχαμε θέσει τέθηκε ερώτηση, αν οι φοιτητές έχουν συνεργαστεί με έναν μεγαλύτερο φοιτητή στη διάρκεια των σπουδών υπήρχε η δυνατότητα να απαντήσουν με ναι ή όχι. Απάντησαν με ποσοστό 61,3% όχι ότι δεν έχουν συνεργαστεί με έναν μεγαλύτερο φοιτητή. Συνεπώς στην πρώτη ερώτηση αν έχουν εμπιστοσύνη για συνεργασία έχουμε υψηλό ποσοστό αλλά στην δεύτερη ερώτηση αν έμπρακτα έχουν συνεργαστεί το μεγαλύτερο ποσοστό είναι όχι. Θα πρέπει όμως να λάβουμε υπόψη μας, αν προσέξουμε το χρόνο φοίτησης, το ποσοστό αυτών που απάντησαν, παρατηρούμε ότι

μεγάλο ποσοστό είναι στο δεύτερο έτος φοίτησης 32,3% και 25,8% φοιτούν στο πρώτο έτος.

Αυτά τα αποτελέσματα ήταν από ερώτηση για τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των ερωτηθέντων. Συμπεραίνουμε πως έχουν εμπιστοσύνη να συνεργαστούν με μεγαλύτερο φοιτητή αλλά λόγω του ότι είναι στις αρχές της εκπαιδευτικής διαδικασίας δεν έχουν συνεργαστεί. Αν υπολογίσουμε και το χρονικό διάστημα που είμαστε στη διαδικασία της διδασκαλίας από απόσταση λόγω του covid – 19⁴⁰, από τις αρχές του 2020 τα μαθήματα πραγματοποιούνται μέσω teams και όχι δια ζώσης, τότε βλέπουμε ότι η πραγματική επαφή με τους συμφοιτητές είναι ελάχιστη.

Ο τρίτος στόχος ήταν να διαπιστωθούν οι συμπεριφορές των φοιτητών όταν συναναστρέφονται με τους μεγαλύτερους φοιτητές. Για αυτόν τον λόγο δημιουργήσαμε την επόμενη ερώτηση: Συναναστρέφεστε με μεγαλύτερους φοιτητές ζητώντας τη γνώμη τους σε θέματα σπουδών ή και άλλα θέματα. Το μεγαλύτερο ποσοστό 32,3% απάντησε λίγο και Μέτρια απάντησε το 19,4%. Συνεπώς περίπου οι μισοί ερωτηθέντες έχουν συναναστραφεί με μεγαλύτερους φοιτητές από λίγο έως μέτρια.

Ο τέταρτος στόχος ήταν αν υπάρχει ανταγωνισμός μεταξύ των δύο ηλικιών. Τέθηκε η ερώτηση αν υπάρχει κάτι θετικό στην συνύπαρξη διαφορετικών ηλικιών όταν ο στόχος είναι στην ίδια κατεύθυνση. Απάντησαν με ποσοστό 45,2% θεωρούν ότι είναι κάτι πολύ θετικό η συνύπαρξη διαφορετικών ηλικιών και 32,3% οι οποίοι πιστεύουν ότι η συνύπαρξη είναι αρκετά θετικό. Συνεπώς αν προσθέσουμε τα ποσοστά θα παρατηρήσουμε πως ένα μεγάλο ποσοστό 77,5 θεωρούν ότι η συνύπαρξη με διαφορετικές ηλικίες από πολύ θετικό έως αρκετά.

Και τέλος ο πέμπτος στόχος ήταν να διαπιστωθεί αν υπάρχει αλληλεγγύη στη διεξαγωγή εργασιών και ασκήσεων στα μαθήματα. Σχετικά με τον στόχο αυτό τέθηκε η ερώτηση: ποια η συμπεριφορά σας όταν από το μάθημα καλείστε υποχρεωτικά να συνεργαστείτε με μεγαλύτερους φοιτητές. Σε αυτή την ερώτηση υπήρχε η δυνατότητα επιλογής. 1) Τίποτα το ιδιαίτερο 2) Χαρά 3) Δυσκολία 4) Δυσανασχέτηση. Απάντησαν 48,4% τίποτα το ιδιαίτερο και 32,3 ότι νιώθουν χαρά όταν υποχρεούνται να συνεργαστούν με μεγαλύτερους φοιτητές. Συνεπώς και σε αυτό τον στόχο αν προσθέσουμε τα δύο πρώτα

---

⁴⁰ ομάδα ιών που συνήθως προκαλούν αναπνευστικές λοιμώξεις με ποικίλη σοβαρότητα στον άνθρωπο

-εθνικός οργανισμός δημόσιας υγείας

μεγαλύτερα ποσοστά τα ευρήματα είναι 80,7% οι οποίοι δεν αισθάνονται κάτι ιδιαίτερο ή νιώθουν χαρά για την συνεργασία τους στα μαθήματα.

5.2 Συμπεράσματα

Στείλαμε το ερωτηματολόγιο και μας απάντησαν 31 φοιτητές. Τα οφέλη από αυτή την πτυχιακή είναι πως επιχειρήσαμε να αισθανθούμε, να ακροασθούμε και να φέρουμε ένα ζήτημα το οποίο δεν είναι μόνο και αποκλειστικά για το Πανεπιστήμιο, αλλά για κάθε χώρο στον οποίο υπάρχει προσέλευση διαφορετικών ατόμων, κουλτούρας, ιδεών, συνηθειών, ηλικιών, χρώματος, ικανοτήτων αλλά όλοι έχουν έναν σκοπό.

Το ίδιο φαινόμενο των διαφορετικών ατόμων μπορεί να συμβαίνει στους χώρους εργασίας, στις μικρές κοινωνίες και τώρα τα τελευταία χρόνια με την μετανάστευση και την παγκοσμιοποίηση τα φαινόμενα της διαφορετικότητας όλο και πληθαίνουν. Με το θέμα της πτυχιακής-απόψεις φοιτητών Βιβλιοθηκονομίας για συμφοιτητές τους μεγαλύτερης ηλικίας(mature students)- δεν υπάρχουν πολλές μελέτες και στην ελληνική βιβλιογραφία δεν συναντήσαμε άλλες παρόμοιες εργασίες. Αυτό που συναντήσαμε είναι στη βιβλιογραφία εκτός της ελληνικής όπως στην Αυστραλία, την Σουηδία και την Αγγλία όπου έχουν ασχοληθεί με το θέμα των μεγαλύτερων φοιτητών γενικά. Πρέπει να παραδεχθούμε πως στην Ελλάδα χρειάζεται η κοινωνία να μην είναι επιφυλακτική με τη διαφορετικότητα οι ευκαιρίες πρέπει να υπάρχουν για όλους. Όλοι οι άνθρωποι έχουν δικαιώματα πάνω στη γη και ο καθένας μας συμβάλει ανάλογα με τις δυνατότητες που έχει.

Η Γενική Γραμματεία Διαφάνειας και Ανθρώπινων Δικαιωμάτων μας διευκρινίζει για την διαφορετικότητα: «Προνομιακό πεδίο παρέμβασης για την εξάλειψη των στερεοτύπων και των προκαταλήψεων συνιστά ο χώρος της εκπαίδευσης, καθώς ο μαθητικός πληθυσμός αποτελεί το πρωτογενές κύτταρο στην διαμόρφωση στάσεων και αντιλήψεων που θα βασίζονται στην αποδοχή και σεβασμό της διαφορετικότητας» (ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ, 2014)

Γενικό συμπέρασμα είναι πως από τις απαντήσεις των φοιτητών που σε μεγάλο ποσοστό είναι σε νέα ηλικία, βλέπουμε ότι οι νέοι είναι πιο ανεκτικοί, το βλέπουν ως φυσιολογικό, όσον αφορά την διαφορετικότητα, εξάλλου η νέα γενιά είναι πιο ώριμη από τις προηγούμενες γενιές οι οποίες είναι φορτωμένες με στερεότυπα και προκαταλήψεις. Οι νοοτροπίες που ξεχωρίζουν στις προηγούμενες γενιές είναι

κατάλοιπα μιας εποχής στην οποία δεν επικρατούσε ισονομία, αξιοκρατία, ισότητα. Με τα αποτελέσματα των ερωτήσεων διαπιστώνουμε πως η νέα γενιά έχει πιο ανοιχτό μυαλό να δεχθεί την διαφορετικότητα από όπου και αν πηγάζει.

⁴¹ «Όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται ελεύθεροι και ίσοι στην αξιοπρέπεια και τα δικαιώματα. Είναι προικισμένοι με λογική και συνείδηση, και οφείλουν να συμπεριφέρονται μεταξύ τους με πνεύμα αδελφοσύνης» (ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ, 2014)

5.3 Αξιοποίηση / Πρακτικές προεκτάσεις της έρευνας

Η διαφορετικότητα: (European, 2021) «Τα τελευταία χρόνια έχει δοθεί όλο και περισσότερη προσοχή στην διαφορετικότητα. Ειδικά στα μέσα ενημέρωσης, η διαφορετικότητα προωθείται έντονα. Σε κάθε πρόγραμμα υπάρχει κάποιος με διαφορετικό χρώμα δέρματος ή κάποιος με ομοφυλοφιλική προτίμηση. Αυτό γίνεται επίσης στα βιβλία - απλώς κοιτάξτε τα παιδικά βιβλία των τελευταίων ετών και παρατηρήστε τα έγχρωμα παιδιά, τα παιδιά με τα γυαλιά, τα παιδιά με δύο μπαμπάδες και ούτω καθεξής» Είναι φανερό από τα παραπάνω ότι έγινε μια αρχή και στην Ελλάδα στο ζήτημα της διαφορετικότητας. Η ηλεκτρονική πλατφόρμα της commission μας υπογραμμίζει τις επιπτώσεις για την διαφορετικότητα «Πρόκειται για έντονα ριζωμένες κοινωνικές αντιφάσεις που εμφανίζονται ξανά σε όλες τις καταστάσεις. Η Πανδημία COVID-19, για παράδειγμα, επηρεάζει κυρίως τους φτωχούς, τους ηλικιωμένους και τα έγχρωμα άτομα» Παρατηρούμε πως έχει διάφορες όψεις η έννοια της διαφορετικότητας. Εξάλλου όταν υπάρχουν, σε μια ομάδα, διαφορές στις ιδέες και στις απόψεις μπορούν να καρποφορήσουν.

Συνεχίζοντας στο ιστολόγιο⁴² για την εκπαιδευτική διαδικασία μας διευκρινίζει: «Στα εκπαιδευτικά προγράμματα, όπου οι μαθητές μπορούν να εκμεταλλευτούν τις διαφορές

---

⁴¹ Άρθρο 1ο της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του ΟΗΕ

⁴² Διαφορετικότητα: Μαθαίνοντας να ζούμε μαζί

απόψεων ή γνώσεων για να βρουν θετικές ή δημιουργικές λύσεις, μπορούν να αξιοποιήσουν την συνθήκη της διαφορετικότητας με βιώσιμο τρόπο» (European, 2021)

Ο πυρήνας της διαφορετικότητας είναι η αξιοπρέπεια προσπαθώντας να την ορίσουμε: (Χονδρουδάκη, 2020) ⁴³ «Ως αξιοπρέπεια, λοιπόν, χαρακτηρίζουμε τη συναίσθηση της προσωπικής μας αξίας και την εξασφάλισή της με έντιμες πράξεις, συμπεριφορά που ταιριάζει στην αξία μας. Η ανθρώπινη αξιοπρέπεια έχει σχέση με την αξία του ανθρώπου ως ελεύθερου και λογικού όντος»

Συνεχίζοντας η ίδια εκπαιδευτικός μας αναλύει και μας σχολιάζει, τι υποστηρίζει ο Καντ⁴⁴ όσον αφορά την αξιοπρέπεια: «ο όρος **αξιοπρέπεια** αναδεικνύεται με το **έργο του Καντ**, ο οποίος υποστήριξε ότι ο άνθρωπος δεν έχει τιμή αλλά αξία, την αξιοπρέπειά του» Συμπληρώνοντας για την αξιοπρέπεια, άλλωστε είναι γνωστό πως είναι βασικό στοιχείο της η αυτοεκτίμηση. Σε αυτό το σημείο οφείλουμε να τονίσουμε πως χωρίς αξιοπρέπεια δεν μπορούμε να έχουμε ισότητα.

Στο Σύνταγμα της Ελλάδας (LAWSPOT, n.d.) στο άρθρο 5 και παράγραφος 1, «καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την **προσωπικότητά** του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη»

«Η αξιοπρέπεια ως αρχή της αυτοεκτίμησης, αποτελεί στοιχείο αναγνώρισης από τους άλλους, είναι η βάση της διαφορετικότητας.» (European, 2021)

Συνοψίζοντας όλα τα παραπάνω οι λέξεις που κυριαρχούν είναι: αξιοπρέπεια, αυτοεκτίμηση, διαφορετικότητα, ισότητα, αυτά που πρέπει να γίνουν οδηγός για τον καθένα μας και όχι μόνο στην εκπαιδευτική διαδικασία αλλά και στην οικογένεια, στο εργασιακό μας χώρο, στο Δήμο όπου κατοικούμε και γενικά σε όποια κοινωνική μας ομάδα παρευρεθούμε η σημαία μας να είναι η ενότητα, συνεργασία, αλληλοπροσφορά, αλληλεγγύη, αλληλοβοήθεια και να πρεσβεύουμε τη συνοχή, την ομόνοια, την ομαδικότητα και τον σεβασμό πρώτα στον εαυτό μας και ύστερα στους άλλους γιατί όποιος δεν σέβεται τον εαυτό του δεν σέβεται και τον διπλανό του. Μπορούμε ο

---

⁴³ Μαρία Χονδρουδάκη, εκπαιδευτικός, υπ. διδάκτορα του τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

⁴⁴ Γερμανός φιλόσοφος και επιστημολόγος/Θεωρείται ένας από τους σημαντικότερους στοχαστές και φιλοσόφους όλων των εποχών. φράση του Καντ "έχε το θάρρος, να χρησιμοποιείς το δικό σου νου"

καθένας μας να τοποθετήσει ένα λιθαράκι για έναν κόσμο δίκαιο, χωρίς πολέμους, χωρίς βία και κανένα παιδί στη γη να μη πεθαίνει από έλλειψη νερού.

«Περισσότερα παιδιά πεθαίνουν από έλλειψη πρόσβασης σε πόσιμο νερό παρά από τον πόλεμο, καταγγέλλει η UNICEF» (Μαριλένα, 2019)⁴⁵

Στο πλαίσιο αυτό βλέπουμε πως η πρόσβαση στην εκπαίδευση αποτελεί βασικό παράγοντα εξάλειψης των διαφορών και μέσο κατάκτησης της αυτοεκτίμησης, αξιοπρέπειας και ισότητας.

5.4 Μελλοντικές επεκτάσεις / Πρακτικές Προεκτάσεις της Έρευνας

Στην παρούσα πτυχιακή η δειγματοληπτική έρευνα πραγματοποιήθηκε στο τμήμα της Βιβλιοθηκονομίας, μελλοντικά θα μπορούσε να επεκταθεί σε όλη τη Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών ή ακόμα και σε όλες τις Σχολές του Πανεπιστημίου ώστε να έχουμε μεγαλύτερο δείγμα και να μπορέσουμε να έχουμε σύγκριση μεταξύ διαφόρων κλάδων.

---

⁴⁵ Δημοσίευση σε καθημερινή εφημερίδα/ το Βήμα

Κεφάλαιο 6. Βιβλιογραφία

- Guardian. (2020). *This is what it's like to go to university as a mature student*. Ανάκτηση
NOEMBΡΙΟΣ 15, 2020, από
<https://www.theguardian.com/education/2017/aug/24/bigger-dreams-university-mature-students?width=900&height=700&iframe=true>
- Amponsah, S. T.-N. (2018, Ιούλιος 02). *Ghanaian mature students' motivation to pursue degree programmes through distance education*. Ανάκτηση NOEMBΡΙΟΣ 25, 2020, από
<https://rdcu.be/cbuOU>
- AnacontA. (2018). *NOMOS 1320/11.1.1983 AnacontA S.A.* Ανάκτηση από ΦΕΚ Α' 6/11.1.1983:
<https://www.anaconda.gr/gnwsiaiki-basi/nomos-1320-11-1-1983/>
- BABBLE, E. (2011). Εισαγωγή στην Κοινωνική Έρευνα. Στο E. BABBLE, *ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ* (B. Γιάννης, Μεταφρ., 5 εκδ., σ. 807). ΚΡΙΤΙΚΗ.
- Britton, A. B. (2011, ΜΑΙΟΣ 04). Risk, identity and change: Becoming a mature student. *International Studies in Sociology of Education*, σσ. 87-104.
- Brothy, P. (2007). *The library in the twenty-first century*. London: Facet Publishing.
- Davies, P. (2003, Μάρτιος). Widening Participation and the European Union: Direct Action, Indirect Policy?on JSTOR. *Widening Participation and the European Union*(38), pp. 99-116. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/1503485>
- eLearning O.Π.Α. (2020). *eLearning O.Π.Α.* Ανάκτηση από Μεθοδολογία Έρευνας σε Διοικητικές και Κοινωνικές Επιστήμες: <https://elearning.aueb.gr/courses/research-methodology-in-managerial-and-social-sciences.html>
- Ella R. Kahu, C. S. (2013, Jun 24). The engagement of mature distance students. *Higher Education Research & Development* , σ. 32.
- EPALE. (2020, Οκτώμβριος 21). *Διαπίστευση Erasmus: Το νέο φυλλάδιο*. Ανάκτηση 2020, από
<https://epale.ec.europa.eu/el/content/diapisteysi-erasmus-neo-fylladio>
- Erasmus. (2016). *Κατανόηση και αντιμετώπιση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου σε σχολικό και τοπικό επίπεδο*. Ανάκτηση από School Education Gateway:
https://www.schooleducationgateway.eu/el/pub/resources/toolkitsforschools/general/understanding_esl.htm
- ERASMUS. (n.d.). *Συμπεριληπτική εκπαίδευση και αντιμετώπιση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου*. Ανάκτηση από School Education Gateway:
https://www.schooleducationgateway.eu/el/pub/theme_pages/early_school_leaving.htm

- europa. (2011, 12 20). *Ψήφισμα του Συμβουλίου σχετικά με ένα ανανεωμένο ευρωπαϊκό θεματολόγιο για την εκπαίδευση των ενηλίκων*. Ανάκτηση από [a.eu/el/publication-detail/-/publication/3f4dbc15-96f9-465f-919a-98ba28995dd0/language-el](https://a.europa.eu/press-communication-detail/-/publication/3f4dbc15-96f9-465f-919a-98ba28995dd0/language-el)
- europa. (2011, ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 20). *Ψήφισμα του Συμβουλίου σχετικά με ένα ανανεωμένο ευρωπαϊκό θεματολόγιο για την εκπαίδευση των ενηλίκων*. Ανάκτηση ΟΚΤΩΜΒΡΙΟΣ 24, 2020, από <https://op.europa.eu/el/publication-detail/-/publication/3f4dbc15-96f9-465f-919a-98ba28995dd0/language-el>
- European. (2021, Φεβρουάριος 7). *ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΤΗΤΑ: ΜΑΘΑΙΝΟΝΤΑΣ ΝΑ ΖΟΥΜΕ ΜΑΖΙ epale*. Ανάκτηση από EPALÉ - Ηλεκτρονική Πλατφόρμα για την Εκπαίδευση Ενηλίκων στην Ευρώπη: <https://epale.ec.europa.eu/el/blog/diversiteit-leren-samenleven>
- Eurostat. (2009). *Eurostat regional yearbook 2009-Publication of the EU*. Ανάκτηση από <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/651dd7ae-99dd-44b2-b04c-39108c5a541a/language-en>
- eurvpa. (n.d.). *Early School Leaving*. Ανάκτηση από Ευρωπαϊκή Επιτροπή/Επίσημος ιστότοπος της Ευρωπαϊκής Ένωσης: https://ec.europa.eu/education/policies/school/early-school-leaving_el
- Eurydice. (2012). *Key data on education in Europe 2012 -Publications Office of the EU*. Ανάκτηση από <https://data.europa.eu/doi/10.2797/77414>
- Eurydice. (2020). *Ellada Eurydice*. Ανάκτηση από European Commiccion: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/greece_el
- EYRYDICE. (2010). *FOCUS_HE_2010_Highlights_EN_598649.pdf*. Ανάκτηση από http://www.ehea.info/media.ehea.info/file/2010_Budapest_Vienna/64/9/FOCUS_HE_2010_Highlights_EN_598649.pdf
- EYZην. (2017). *EYZην*. Ανάκτηση από <https://www.sofokleousin.gr/giati-i-izampela-roselini-eixe-epistrepsei-stis-spoudes-sta-50-ti>
- Fennelle, E. (1998, September 22). The harsh law of averages. *The Times*, σ. 41.
- Gordienko, M. (2015, Μάρτιος 03). *ADULT STUDENTS IN THE EUROPEAN HIGHER EDUCATION AREA*. Ανάκτηση από DOI: 10.17853/1994-5639-2013-4-133-143: <https://doi.org/10.17853/1994-5639-2013-4-133-143>
- Harrar, J. H. (1975). Photographs, pictures and prints. Στο S. P. Grove (Επιμ.), *Non-print media in academic libraries* (σσ. 173-192). Chicago: American Library Association.
- ipaidia. (2018, ΜΑΙΟΣ 01). *Πώς τα Εσπερινά σχολεία γίνονται Ημερήσια: μ' ένα άρθρο μ' ένα Νόμο*. Ανάκτηση από <https://www.ipaidia.gr/paideia/pos-ta-esperina-sxoleia-ginontai-imerisia-m-ena-arthro-m-ena-nomo>
- Kirkendall, K. (1998). Teaching the online catalogue users. *Library Review*, 19(4), 27-28.

- Kusurkar, R. A., Croiset, G. M., Mann, K. V., & Custers, E. P. (2012, June). https://journals.lww.com/academicmedicine/Fulltext/2012/06000/Have_Motivation_Theories_Guided_the_Development.17.aspx). Have Motivation Theories Guided the Development and Reform of Medical Education Curricula? A Review of the Literature. *ACADEMIC MEDICINE*, σσ. 735-743.
- KYOTO UNIVERSITY. (n.d.). *Mr. Shigemi Hirata Entered Guinness World Records as the Oldest University Graduate / Topics & Information / KYOTO UNIVERSITY OF THE ARTS*. Ανάκτηση από Kyoto University of the Arts All Rights Reserved.: <https://www.kyoto-art.ac.jp/en/topics/258>
- Lancaster University . (2020, MAY). *Lancaster University Mature Student funding for International Students in UK*. Ανάκτηση NOEMBΡΙΟΣ 12, 2020, από Corporate Headquarters: <https://scholarship-positions.com/lancaster-university-mature-student-scholarship-for-international-students-in-uk/2020/05/30/>
- LAWSPOT. (n.d.). *Άρθρο 5 - Σύνταγμα της Ελλάδος - Ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, προσωπική ελευθερία*. Ανάκτηση από <https://www.lawspot.gr/nomikes-plirofories/nomothesia/syntagma-tis-ellados/arthro-5-syntagma-tis-ellados-eleytheri-anaptyxi>
- Lee, M. M. (2014, NOEMBΡΙΟΣ 24). Stigmatised learners: mature-age students negotiating university culture. *British Journal of Sociology of Education*, σσ. 684-701. Ανάκτηση NOEMBΡΙΟΣ 2014, από <https://doi.org/10.1080/01425692.2014.973017>
- Lee, M. M. (2017, Mar 13). Isolated learners: young mature-age students, university culture, and desire for academic sociality. *Higher Education Research & Development*, σσ. 512-525.
- London Metropolitan. (n.d.). *Mature students - London Metropolitan University*. (V.-C. Professor Lynn Dobbs, Εκδότης, & London Metropolitan University) Ανάκτηση NOEMBΡΙΟΣ 15, 2020, από <https://www.londonmet.ac.uk/applying/mature-students/>
- MANCHESTER. (1824). *Mature students*. Ανάκτηση Ιανουάριος 12, 2021, από The University of Manchester: <https://www.manchester.ac.uk/study/undergraduate/mature-students/>
- MELCHOR, E. A. (2014, Δεκέμβριος 09). *Adults in Formal Education: Policies and Practices in Europe*. Ανάκτηση από <https://epale.ec.europa.eu/en/resource-centre/content/adults-formal-education-policies-and-practices-europe>
- MHAICIN, C. N. (2016). *Laying the Foundations: Transitional Experiences of Mature Students in an Irish Further Education Setting* . Ανάκτηση από National College of Ireland 2019: <http://norma.ncirl.ie/2511/>
- News Of The Area . (2017, Ιούνιος 28). *Dr Allan Stewart receives Order of Australia Honour-News Of The Area*. Ανάκτηση από <https://www.newsofthearea.com.au/dr-allan-stewart-receives-order-australia-honour-28481>

- Nicholas, D. (1998). *Hacking the net*. Ανάκτηση 9 22, 1998, από Ariadne:
<http://www.ariadne.ac.uk/issue16/cover>
- O'Boyle, N. (2015, Μάρτιος 10). *The risks of 'university speak': relationship management and identity negotiation by mature students off campus*. Ανάκτηση από
<https://doi.org/10.1080/09620214.2015.1018921>
- OPOCE. (2007). *EUR-Lex-52007 DC 0558-EL*. Ανάκτηση από <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52007DC0558&from=NL>
- Osborne, M, A. M. (2004). *Becoming a mature student: How adult applicants weigh the advantages and disadvantages of higher education*. Ανάκτηση από
https://www.academia.edu/34464131/Becoming_a_mature_student_How_adult_applicants_weigh_the_advantages_and_disadvantages_of_higher_education
- Powell, R. (2004, Ιούνιος 24). *Defining Common Issues Across Europe For Adult Education*. Retrieved from <http://www.leeds.ac.uk/educol/documents/00003622.htm>
- Richardson, J. T. (1994). *Studies in Higher Education* , σ. 19.
- Romer, M. (2014, Ιανουάριος). *Σχέδιο Πρακτικών Κατευθυντηρίων Γραμμών για την Αποτροπή της Πρόωρης Αποχώρησης*. Ανάκτηση από PDF:
<https://www.google.com/search?client=firefox-b-d&q=%CE%A3%CF%87%CE%AD%CE%B4%CE%B9%CE%BF+%CF%80%CF%81%CE%B1%CE%BA%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8E%CE%BD+%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%B5%CF%85%CE%B8%CF%85%CE%BD%CF%84%CE%B7%CF%81%CE%AF%CF%89%CE%BD+%CE%93%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE>
- Rubenson, K. (2011). *Adult Learning and Education*. University of British Columbia, University of British Columbia-Department of Educational studies: Academic Press.
- Sandra Erb & Drysdale, M. T. (2017, Φεβρουάριος 23). Learning attributes, academic self-efficacy and sense of belonging amongst mature students at a Canadian university. *Studies in the Education of Adults* , σσ. 62-74.
- study Greece. (2014, Δεκέμβριος). *Μορφές εκπαίδευσης-study in Greece*. Ανάκτηση από
<https://studyingreece.edu.gr/el/morfes-ekpaidefsis/>
- Support The Guardian. (2020). *This is what it's like to go to university as a mature student*. Ανάκτηση NOEMBPIOΣ 15, 2020, από Guardian News & Media Limited or its affiliated companies. All rights reserved. (modern):
<https://www.theguardian.com/education/2017/aug/24/bigger-dreams-university-mature-students?width=900&height=700&iframe=true>
- Terry, L. (2008, Ιούλιος 21). The Bologna Process and its Impact in Europe. *ResearchGate*.

- University of Chester. (2016, September). *Determined mature student beats challenging circumstances to achieve her dream of becoming a midwife*. Ανάκτηση από <https://www.chester.ac.uk/node/37972>
- Vaisanen, J. R. (2001, Οκτώβριος 15). *Non-traditional students at university: A follow-up study of young and adult students' orientations, satisfaction and learning outcomes*. Retrieved from <http://www.leeds.ac.uk/educol/documents/00001880.htm>
- wikipedia. (2020, Νοέμβριος 19). *Student-wikipedia*. Ανάκτηση από https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Student&oldid=989594607#Mature_students
- Wikipedia. (2021, Φεβρουάριος 8). *Microsoft Teams-Wikipedia*. Ανάκτηση από https://en.wikipedia.org/wiki/Microsoft_Teams
- Wikipedia. (n.d.). *Ωριμος μαθητής*. Ανάκτηση από https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%8F%CF%81%CE%B9%CE%BC%CE%BF%CF%82_%CE%BC%CE%B1%CE%B8%CE%B7%CF%84%CE%AE%CF%82
- Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών - Σχέδιο δράσης για την εκπαίδευση ενηλίκων - Ποτέ δεν είναι αργά για μάθηση /* COM/2007/0558 τελικό */*. (n.d.). Ανάκτηση από <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52007DC0558&from=NL>
- ΑΠΘ. (2019). *Ορολογία-ΚΕΔΙΒΙΜ-ΑΠΘ*. (Α. Π. Θεσσαλονίκης, Εκδότης) Ανάκτηση Ιανουάριος 13, 2021, από <http://www.diaviou.auth.gr/orologia/>
- Αρκούδη Π, Γ. Μ. (2016, ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ). *ΕΙΔΗ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ*. Ανάκτηση από ΑΕΙ ΠΕΙΡΑΙΑ: https://www.google.com/search?client=firefox-b-d&ei=C8fQX8HLJfWojgaru4CoBg&q=EIDH+EPISTHMONIKHS+EREYNAS+KAI+EFARMOGEW&oq=EIDH+EPISTHMONIKHS+EREYNAS+KAI+EFARMOGEW&gs_lcp=CgZwc3ktYWIQDDoECAAQQR1DgigFYyLIBYP3QAWgAcAF4AIABggKIAAdkKJgEFMC43LjGYAQCGaAQGqAQdnd3Mtd2
- ΑΣΠΑΙΤΕ. (2007). *National_Report_GR.pdf*. Ανάκτηση Ιανουάριος 2021, από πρόληψη της πρόωρης εγκατάληψης του σχολείου: <https://www.aspete.gr/index.php/el/>
- ΒΑΡΟΥΦΑΚΗΣ,Γ, Τ. Π. (2011). Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα και την Ευρώπη το 2011. *Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα και την Ευρώπη το 2011* (σ. 306). ΑΘΗΝΑ: ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ.
- ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ. (2020, Δεκέμβριος 12). *Σύνταγμα*. Ανάκτηση ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 20, 2020, από <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-16/>

- ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ. (n.d.). *Σύνταγμα*. Ανάκτηση από <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-16/>
- Γαλεριανός, Μ. (2015). Η ελληνική κρίση :αίτια και επιπτώσεις. *ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΚΕΙΜΕΝΟ* (σ. 29). Αθήνα: ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ.
- Γαλίτης, Κ. (2005). *Η εκπαίδευση στα εσπερινά σχολεία ως παράγοντας άμβλυνσης του κοινωνικού αποκλεισμού*,PDF. Ανάκτηση από Διατριβή: <https://www.google.com/search?client=firefox-b-d&q=%CE%97+%CE%B5%CE%BA%CF%80%CE%B1%CE%AF%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7+%CF%83%CF%84%CE%B1+%CE%B5%CF%83%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%BD%CE%AC+%CF%83%CF%87%CE%BF%CE%BB%CE%B5%CE%AF%CE%B1+%CF%89%CF%82+%CF%80%CE%B1>
- Γαλίτης,Π. (2005). *Η εκπαίδευση στα εσπερινά σχολεία ως παράγοντας άμβλυνσης του κοινωνικού αποκλεισμού*,PDF. Ανάκτηση από ΑΠΘ/ Διδακτορική Διατριβή: <https://www.google.com/search?client=firefox-b-d&q=%CE%97+%CE%B5%CE%BA%CF%80%CE%B1%CE%AF%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7+%CF%83%CF%84%CE%B1+%CE%B5%CF%83%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%BD%CE%AC+%CF%83%CF%87%CE%BF%CE%BB%CE%B5%CE%AF%CE%B1+%CF%89%CF%82+%CF%80%CE%B1>
- Γούσιας, Φ. (2017). Κοινωνικές διαστάσεις της Εκπαίδευσης Ενηλίκων . *ΤΑ ΠΡΑΚΤΙΚΑ 4 ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ* (σ. 10). ΑΘΗΝΑ: ΝΕΟΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ.
- Ε.Κ.Π.Α. (n.d.). *ekpaideysi_ekpaideytnv_enhlikvn_sta_sxoleia_deyterhs_eykairias.pdf*. Ανάκτηση Οκτώμβριος 23, 2020, από Κέντρο Επιμόρφωσης και Δια Βίου Μάθησης: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiR-7W6-7TtAhXJ4IUkHQj4C6cQFjABegQIAxAC&url=https%3A%2F%2Flearningekpa.gr%2Fupload%2Fcourses%2Fbrochures%2F63_ekpaideysi_ekpaideyton_enilikon_sta_sxoleia_deyteris_ey
- ΕΑΠ. (n.d.). *Ιστορία/-ΕΑΠ*. Ανάκτηση Ιανουάριος 14, 2021, από <https://www.eap.gr/to-eap/history/>
- ΕΛΙΔΕΚ. (2020, Οκτώμβριος 22). *ΕΛΙΔΕΚ,Ελληνικό Ιδρυμα έρευνας & Καινοτομίας*. Ανάκτηση Δεκέμβριος 14, 2020, από <https://www.elidek.gr/2020/10/22/6044/>
- Ελληνική Στατιστική Αρχή. (2019, Οκτώμβριος 31). *Infographics-ELSTAT*. Ανάκτηση από <https://www.statistics.gr/elstat-infographics>
- Εσπερινό Γενικό Λύκειο Αιγάλεω. (2017). *Εσπερινό Γενικό Λύκειο Αιγάλεω*. Ανάκτηση από <http://www.elyka.gr/>

Ζαφειρόπουλος, Κ. (n.d.). *erwthseis.pdf*. Ανάκτηση από

https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKewiOIJfv4r3tAhVPNOwKHYbIBBUQFjACegQIAhAC&url=http%3A%2F%2Fcompus.uom.gr%2FYEP109%2Fdocument%2Flectures%2Flecture_03%2Ferwthseis.pdf&usg=AOvVaw174Vn9Cil-p7snroT2Xo6p

ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ. (2016, Σεπτέμβριος 18). Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 64/ Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ. *ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*. Ανάκτηση από <https://www.kathimerini.gr/society/875381/i-ekpaideytiki-metarrythmisi-toy-64/>

Καραλής. (2015, Ιούλιος 02). *4_Εννοιολογικοί Προσδιορισμοί IV Εκπαίδευση ενηλίκων & επαγγελματική κατάρτιση.pdf*. Ανάκτηση από Πανεπιστήμιο Πατρών: <https://eclass.upatras.gr/courses/PN1457/>

ΚΑΡΑΛΗΣ, Θ. (2013). *MELETH-INEGSEE-IMEGSEVEE.PDF*. Ανάκτηση ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 23, 2020, από Κίνητρα και εμπόδια για την συμμετοχή των ενηλίκων στη Δια βίου Εκπαίδευση: <https://www.google.com/search?client=firefox-b-d&q=https%3A%2Fimegsevee.gr%2Fwpcontent%2Fuploads%2F2018%2F10%2FMELETHI-NEGSEEIMEGSEVEE.pdf>

Κόκος, Α. (2005). *Χαρακτηριστικά των ενηλίκων εκπαιδευόμενων και προϋποθέσεις αποτελεσματικής μάθησης*. Ανάκτηση από https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKewiFsOCX87TtAhUiHroKHa_QDycQFjAAegQIARAC&url=https%3A%2F%2Fmooc.eap.gr%2Fasset%2B1%3AHOOU%2BMOOC_ODL%2B2015_E1%2Btype%40asset%2Bblock%40add_mat_tomos_a_kokkos.pdf&usg=AOvVaw0v93q2DV8Ys5

Λαδά, Ε. (2012). *National_Report_GR_GR.pdf*. (Τ. Κ. πολιτικής, Εκδότης, & Π. Πελλοπονήσου, Παραγωγός) Ανάκτηση Ιανουάριος 12, 2021

Λακασάς, Α. (2019, Φεβρουάριος 04). *Η κρίση γέμισε τα αμφιθέατρα των ΑΕΙ/ Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*. (ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, Παραγωγός) Ανάκτηση Ιανουάριος 15, 2021, από <https://www.kathimerini.gr/society/1008000/i-krisi-gemise-ta-amfitheatra-ton-aei/>

Μανούσου, Ε. (2004). Δια βίου και εξ αποστάσεως Εκπαίδευσης στην κοινωνία της Πληροφορίας. *1 Πανελλήνια Διημερίδα με Διεθνή Συμμετοχή* (σ. 8). ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ: PDF.

Μαριλένα, Γ. (2019, Μάρτιος 27). *Εκατομμύρια παιδιά δεν έχουν πρόσβαση σε καθαρό νερό-Ειδήσεις-νέα-Το Βήμα*. Ανάκτηση Φεβρουάριος 10, 2021, από <https://www.tovima.gr/2019/03/27/world/ekatommyria-paidia-Ifden-exoun-prosvasifse-katharo-nero/>

- ΜΕΛΕΤΙΑΔΗΣ, Χ. (2016, Σεπτέμβριος 18). Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 64/ Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ. Ανάκτηση από <https://www.kathimerini.gr/society/875381/i-ekpaideytiki-metarrythmisi-toy-64/>
- Μπέλλα, Μ. (2018 , ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 30). *Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1964/ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ*. Ανάκτηση ΟΚΤΩΜΒΡΙΟΣ 28, 2020, από <http://criticeduc.blogspot.com/2018/12/1964.html>
- Μπιτσάνη-Πέτρου, Α. (2016). Η Θεωρία για την Ιεράρχηση των Αναγκών. *Η ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΑΒΡΑΗΑΜ ΜΑΣΛΩ*, (σ. 18).
- Ν.Ε.Λ.Ε. (2016). *Διεύθυνση Πολιτισμού, Αθλητισμού & Διά Βίου Εκπαίδευσης - Τμήμα Διά Βίου Εκπαίδευσης και Επιμόρφωσης*. (Α. &.Τ. Διεύθυνση Πολιτισμού, Εκδότης, & Ν. Ε. Επιμόρφωσης, Παραγωγός)
- Νόμος 309. (1976, Απρίλιος 30). *fek_a_100_1976.pdf*. Ανάκτηση από https://www.kodiko.gr/nomologia/download_fek?f=fek/1976/a/fek_a_100_1976.pdf&t=361c84ea35518ec62c036d2b430710c0
- Οικονόμου, Β. (2020). *Εξ αποστάσεως σύγχρονη & ασύγχρονη διδασκαλία. Διευρύνοντας ακόμη περισσότερο τον ορίζοντα της εκπαίδευσης*. Ανάκτηση Ιανουάριος 12, 2021, από <https://economu.wordpress.com/2020/04/20/%CE%B5%CE%BE-%CE%B1%CF%80%CE%BF%CF%83%CF%84%CE%AC%CF%83%CE%B5%CF%89%CF%82-%CF%83%CF%8D%CE%B3%CF%87%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%B7-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B1%CF%83%CF%8D%CE%B3%CF%87%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%B7/>
- Πανεπιστήμιο Κύπρου. (2020). *Είδη Ερευνών*. Ανάκτηση από Πανεπιστημιακό Κέντρο Ερευνών Πεδίου: <https://www.ucy.ac.cy/pakepe/el/research-services/research-kind>
- Πανεπιστήμιο Κύπρου. (n.d.). *Είδη Ερευνών*. Ανάκτηση από <https://www.ucy.ac.cy/pakepe/el/research-services/research-kind>
- Πανεπιστήμιο Οξφόρδης. (2015). Στο R. CLOGG, *Συνοπτική ιστορία της Ελλάδος* (τρίτη έκδοση εκδ., σ. 453). Οξφόρδη: κάτοπτρο.
- Πύλη. (2006-2008). *Λεξικό της κοινής νεοελληνικής*. Ανάκτηση ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 20, 2020, από Πύλη για την ελληνική γλώσσα και τη γλωσσική εκπαίδευση: https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=%CE%B5%CE%BD%CE%AE%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%82&dq=
- ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ. (n.d.). *FEK211-A-24-12-2019 NEO SYNTAGMA.pdf*. Ανάκτηση από ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ: <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-16/>
- ΤΕΝΕΕΥΣ, Α. (2013, Φεβρουάριος 06). *Μονοτονικό(5 Φεβ.1982).Πριν από 31 χρόνια ΑΒΕΡΩΦ*. Ανάκτηση από

<https://averoph.wordpress.com/2013/02/06/%CE%BC%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CF%84%CE%BF%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CF%8C-5-%CF%86%CE%B5%CE%B2-1982-%CF%80%CF%81%CE%AF%CE%BD-%E1%BC%80%CF%80%CF%8C-31-%CF%87%CF%81%CF%8C%CE%BD%CE%B9%CE%B1-%CE%BC%CE%AD%CF%81/>

Τσαρούχας, Κ. (2008, Νοεμβρίου 24). *Η φτώχεια διώχνει τα παιδιά από το σχολείο-Ειδήσεις-νέα-Το Βήμα Online*. Ανάκτηση από <https://www.tovima.gr/2008/11/24/archive/i-ftwxeia-diwxnei-ta-paidia-apo-to-sxoleio/>

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ. (2014, Μάρτιος). *Greece_National_action_plan-on-human-rights.pdf*.

(Γ. Γ. Δικαιωμάτων, Επιμ.) Ανάκτηση Φεβρουάριος 9, 2021, από ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ - ΕΘΝΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΔΡΑΣΗΣ:

https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKewj0zb6XjN3uAhUM3IUkHdh1AeEQFjABegQIAhAC&url=https%3A%2F%2Fwww.un.org%2Fdevelopment%2Fdesa%2Fdisabilities%2Fwp-content%2Fuploads%2Fsites%2F15%2F2019%2F11%2FGreece_Natio

Υπουργείο Παιδείας. (2012). *Γενική Εκπαίδευση Ενηλίκων*. Ανάκτηση από

<http://www.gsae.edu.gr/el/glossari?id=695>

Υπουργείο Παιδείας. (2012). *Η Γενική Γραμματεία*. Ανάκτηση ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 20, 2020, από ΓΕΝΙΚΗ

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ, ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ, ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ & ΝΕΟΛΑΙΑΣ: <http://www.gsae.edu.gr/el/history/organisation>

Υπουργείο Παιδείας. (2012). *ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΔΒΜ*. Ανάκτηση ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 15, 2020, από

<http://www.gsae.edu.gr/el/politikes-dvm>

Υπουργείο Παιδείας. (2020, Φεβρουάριος 24). *Τα σχολεία που προσφέρουν δεύτερη ευκαιρία*

στη ζωή/Ίδρυμα Νεολαίας και Δια Βίου μάθησης. Ανάκτηση από Ίδρυμα Νεολαίας και Δια Βίου μάθησης:

<https://www.inedivim.gr/%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%BF%CF%83%CE%B9%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1/%CF%84%CE%B1-%CF%83%CF%87%CE%BF%CE%BB%CE%B5%CE%AF%CE%B1-%CF%80%CE%BF%CF%85-%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%86%CE%AD%CF%81%CE%BF%CF%85%CE%BD-%CE%B4%CE%B5%CF%8D%CF%84%CE%>

ΦΕΚ 163/Α. (2010, Νοέμβριος 19). *Νόμος 3879/2010 - ΦΕΚ 163/Α/21-9-2010-ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ-*

ΠΑΙΔΕΙΑ. Ανάκτηση από e-Nomothesia.gr: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekpaideuse/n-3879-2010.html>

ΦΕΚ 163/Α. (2015-2020). *Νόμος 3879/2010 - ΦΕΚ 163/Α/21-9-2010-ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ-ΠΑΙΔΕΙΑ*.

Ανάκτηση από <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekpaideuse/n-3879-2010.html>

ΦΕΚ 182. (n.d.). *iep.(1964-182A)FEK 182/24.10.1964,Tefchos A*. Ανάκτηση από [http://e-](http://e-library.iep.edu.gr/iep/collection/curricula/item.html?code=1964-182A&tab=01)

[library.iep.edu.gr/iep/collection/curricula/item.html?code=1964-182A&tab=01](http://e-library.iep.edu.gr/iep/collection/curricula/item.html?code=1964-182A&tab=01)

- ΦΕΚ 188/Α. (1997, Σεπτέμβριος 23). *Νόμος 2525/1997-ΦΕΚ 188/Α/23-9-1997-ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ-ΠΑΙΔΕΙΑ*. Ανάκτηση από <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekpaideuse/n-2525-1997.html>
- ΦΕΚ 199/Α. (2015-2020). *Νόμος 3699/2008-ΦΕΚ 199/Α/2-10-2008-ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ-ΠΑΙΔΕΙΑ*. Ανάκτηση από <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekpaideuse/n-3699-2008.html>
- ΦΕΚ 309/Α. (1929, Αύγουστος 24). *Ν.4397/1929 - ΦΕΚ 309/Α/24-08-1929*. Ανάκτηση από Περί στοιχειώδους εκπαιδεύσεως.: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekpaideuse/n-4397-1929.html>
- ΦΕΚ 309/Α. (1929, Αύγουστος 24). *Ν.4397/1929 - ΦΕΚ 309/Α/24-08-1929 -ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ-ΠΑΙΔΕΙΑ*. Ανάκτηση από <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekpaideuse/n-4397-1929.html>
- ΦΕΚ Α΄100. (1976, Απρίλιος 30). *ΦΕΚ_α_100_1976.pdf*.
- ΦΕΚ Α΄167. (1985, Σεπτέμβριος 30). *Νόμος 1566/1985 ΦΕΚ Α΄167/30.9.1985*. Ανάκτηση από https://www.kodiko.gr/nomologia/document_navigation/276374/nomos-1566-1985
- ΦΕΚ Α΄193. (2013, Σεπτέμβριος 17). *ΝΟΜΟΣ 4186/2013- ΦΕΚ Α΄193/17.9.2013*. Ανάκτηση από https://www.kodiko.gr/nomologia/document_navigation/75831/nomos-4186-2013
- ΦΕΚ.6-Α. (1983, Ιανουάριος 11). *Ν. 1320-1983- ΦΕΚ.6-Α-11-1-1983.pdf*. Ανάκτηση από <https://www.google.com/search?https://www.google.com/search?client=firefox-b-d&q=%CE%9D%CE%9F%CE%9C%CE%9F%CE%A3+1320%2F11.1.1983>
- Χονδρουδάκη, Μ. (2020, Ιούλιος 6). *Η φιλοσοφική διάσταση της αξιοπρέπειας-Ψυχογραφήματα*. Ανάκτηση από <https://www.psychografimata.com/i-filosofiki-diastasi-tis-axioprepias/>
- Гордиенко, М. Г. (2015, Μάρτιος 03). *ВЗРОСЛЫЕ СТУДЕНТЫ В ЕВРОПЕЙСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ*. Ανάκτηση από DOI: 10.17853/1994-5639-2013-4-133-143: <https://www.edscience.ru/jour/article/view/170>